

Knihovna univ. prof.
Dra KARLA LASTOVKY

11-D-275

SLOVENSKÝ ROZCHOD S MAĎARMÍ ROKU 1918

DOKUMENTÁRNY VÝKLAD
O JEDNANIACH DRA MILANA HODŽU
AKO ČSL. PLNOMOCNÍKA S KÁROLYIHO
MAĎARSKOU VLÁDOU V LISTOPADE A PROSINCI 1918
O ÚSTUP MAĎARSKÝCH VOJSK
ZO SLOVENSKA

(Odtisky zo »Slovenského Denníka«)

BRATISLAVA 1929

NÁKLADOM REDAKCIE SLOVENSKÉHO DENNÍKA

OBSAH.

Obsah	3
Predmluva	7

I.

DR MILAN HODŽA V PEŠTI V ROKU 1918 — DOKUMENTY K VÝKLADOM O JEDNANIACH DRA HODŽU V BUDAPEŠTI V ROKU 1918

Úvodná poznámka	21
I. Situácia Slovenska iná z Paríža, iná z Prahy, iná z Budapešti	21
Vojenské sily československé a maďarské	24
II. Otázka: jednať či nejednať?	27
III. Situácia v Budapešti: súčinnosť naša s Juhoslovanmi a s Rumunmi. — Mackensen	50
IV. Maďari sa klaňajú Dohode. — „Musíme sa zmocniť Slovenska!“ — Dr. Beneš: „Zde rozhodne fait accompli!“	52
Francúzska misia nemôže odvolať maďarské vojská	53
Hodža začína vyjednávať	53
S Károlyim	56
S Jászim	56
Jednanie s francúzskou misiou	58
Neoficiálny návrh Károlyiho vlády o prechodnej úprave pomeru Maďarska ku Slovensku. — Návrh Károlyiho vlády na prechodné riešenie slovenskej otázky v novembri 1918	40
Hodžove protinávrhy na základ k jednaniu s Károlyim	43
Francúzsky podplukovník „nemá inštrukcií“ a je proti nám: Dr. Hodža žiada, aby mu sprostredkoval notu k dohodovému veliteľstvu	45
M. Dula a členovia Rady v Pešti	47
„ . . . zamýšľam preĎahovať . . . “	47
V. Jednať? nejednať?	47
Práca u francúzskej misie: uznať naše vojsko na Slovensku!	49
Praha proti Hodžovým jednaniam	51
Maďarské noviny o Hodžových jednaniach	52
Dulovo dementi	52
VI. Koľko vojakov mali Maďari? Mali Maďari na podzim 1918 pozoruhodnejšie vojenské sily, nežli my?	53
Chcela Károlyiova vláda plebiscit alebo nové voľby?	55
VII. Hodža sotrváva	56

VIII. Konečne nota od vrchného velenia Dohody! — ale bez demarkácie	57
Následkom nedostatku demarkácie nevykonáva maďarská vláda príkaz dohodovej noty	58
Dr. Hodža urguje vojenskú demarkačnú čiaru u dra Beneša	59
Ukrutnosti maďarského vojska na Slovensku I.	60
Ukrutnosti maďarského vojska na Slovensku II.	62
Nemožno vyčkať demarkáciu z Paríža: Dr. Hodža uzaviera demarkáciu dočasnú, aby maďarské vojská opustili aspoň väčšiu časť územia slovenského	64
Dr. Hodža žiada priamo od dr. Beneša definitívnu demarkáciu Bratislava—Komárno—Čop—Užhorod	65
Hodžov referát o demarkácii	66
IX. Hodžov návrh na obsadenie Slovenského Východu	68
Dr. Hodža vyjednáva s podkarpatskou ľudovou Radou: máme obsadiť Podkarpatskú Rus	68
X. Záverečná nota dr. Hodžu Károlyimu po ústupe maďarských vojsk zo Slovenska	69

II.

PREDNÁŠKA MINISTRA DRA MILANA HODŽU V BRATISLAVE VO DVORANE ZEMEDELSKÉHO MUZEA DŇA 22. DECEMBRA 1928

Z reči dr. M. Hodžu, prednesenej dňa 22. decembra 1928 v Republikánskom Klube	75
Jednanie o demarkáciu	75
Károlyi „druhým železkom maďarskej politiky“	75
Maďari odhodlaní držať Slovensko i zbraňou	77
Vyslanie do Pešti	78
Situácia — politická i vojenská — v Pešti: maďarský plebiscit	81
Žiadosť odvolať zo Slovenska maďarské vojská	84
Treba „fait accompli“, zmocniť sa Slovenska za každú cenu	86
Jednať!	87
Obavy a „obavy“	90
Focheva nota — ale bez demarkácie	91
Urguje sa demarkácia	91
Poslúchnuť Prahu a nechať Slovensko — či neposlúchnuť a žiadať ústup maďarských vojsk? — Dočasná demarkácia	92
Žiada sa demarkácia definitívna	94
Trocha polemiky o vojenskej situácii a o demarkácii	94
Ako sme sa zmocnili Žiliny?	95
Riziko	97

III.

DOPIS DRA VLADIMÍRA FAJNORA DROVI VAVROVI ŠROBÁROVI ZO DŇA 26. DECEMBRA ROKU 1928

105

IV.

ODPOVEĎ DRA VAVRA ŠROBÁRA DROVI VLADIMÍROVI FAJNOROVÍ ZO DŇA 29. DECEMBRA ROKU 1928

109

V.

FEDOR HOUDEK: OSVOBODENIE SLOVENSKA

I. Sjedenotenie českoslov. politického programu. — Slovensko za války a prevrat	115
II. Slovenská Národná Rada. — Slovensko po deklarácii	123
III. Prevrat v Pešti. — Belehradské prímerie. — Maďarom nepodariť sa udusiť slovenský odboj	125
IV. Poľský zásah. — Východné Slovensko jednotné so Západným Slovenskom. — Spišskí Nemci pridajú sa k Slovákom	130
V. „Prvá slovenská vláda“. — Udalosti v Pešti. — Rozhodnutie Dohody o Slovensku. — Dočasná demarkačná čiara česko-slovensko-maďarská	134
VI. Vojenská situácia na Slovensku počiatkom decembra r. 1918. — Obsadzovanie Slovenska českoslov. vojskom. — Prvá a druhá demarkačná čiara. — Pomery v Maďarsku. — Odrazený útok maďarský. — Hranica československo-maďarská	140
VII. Minister s plnou mocou pre správu Slovenska. — Slovensko včlenené administratívne do Československej republiky	151
VIII. Československá vláda. — Účasť Slovákov v oslobodenských akciách. — Účasť Slovákov v Národnom Výbore čes., v Národnom Shromáždení a na mierovej konferencii	157
IX. Rôzne fázy usnesení o budúcnosti Slovenska	163
Záver	171

VI.

DODATOK

I. Styky — v dobe vojny — s býv. ministrom J. Kristóffym (Z reči dra Hodžu v Bratislave, dňa 22. decembra 1928.)	175
Vysvetlený omyl s Kristóffym — Fotografované dokumenty dokazujú, že Hodža v roku 1918 nemal účasti pri konceptoch Kristóffyho	184
II. Styky s Františkom Ferdinandom. (Z reči dra Hodžu, prednesenej o Šrobárovej knihe dňa 22. decembra 1928 v Republikánskom Klube v Bratislave.	189

Register mien 199

Ilustrácie: Taksimile dopisu Edmunda Steinackera zo 6. marca 1929 188

Fotografovaný rukopis Kristóffyho návrhu ako príloha na konci knihy.

PREDMLUVA

MILAN HODŽA je jedným z tých mužov československého verejného života, ktorí príliš vynikajú nad politický priemer, ktorí majú príliš markantnú účasť na usporiadaní dnešných pomerov a ak nie je i jediným medzi činiteľmi, ktorí určili dnešné formy politiky, zdá sa iste v očiach odporcov súčasnej vládnej koalície „najnebezpečnejším“.

Tým dané je v tábore protivníkov dnešnej vládnej sústavy heslo oslabiť pozíciu tohoto politika a znechutiť ho. Tomuto cieľu mali slúžiť serie útokov a intríg.

Činný politik často nemá inej zbrane ako povýšené mlčanie a trpezlivosť, že inflácia útokov znamená aj ich devalváciu, znehodnotenie.

Menovite v trnistej politickej púti dr Milana Hodžu vidíme, ako senzácie rozplývajú sa v nič a najťažšie bomby zmenia sa v bubliny.

Tak to býva s osobnými bojmi v politike, často ale politicky vyspelá verejnosť má v bojoch týchto jeden vážny záujem: aby totiž strannícke alebo osobné boje neohrozili to, na čom nezáleží len stranám alebo osobám, ale všetkým bez rozdielu, po prípade aj celému národu. Strany a politikovia vždy budú vystavení útokom. To je ich záležitosť. Ale keď sa do víru jejich zápasov strhne aj vec celej verejnosti alebo aj vec národa, teda záujem verejný, snáď dôležitý úsek jeho politických dejín: vtedy sa musí verejnosť vynasnažiť o to, aby tento spoločný a verejný záujem sa vysvobodil zo zajatia stranníckych a osobných predsudkov, hnevov a rivalít. Čo sa vážne týka nás všetkých a nielen strán a osôb, to sa musí priamo vytriahnuť z polotmy politických, stranníckych a osobných intríg a postaviť pod svetlo dokumentov.

Tak i s pešťianskymi jednaniami dr Hodžu v novembri a decembri 1918, ktoré vlastne znamenali náš rozchod s Maďarmi.

* * *

Tu treba trochu rekapitulovať udalosti, ktoré možno nazvať poslednými prípravami k rozchodu s Maďarmi a ku splynutiu Slovenska s československou štátnosťou.

Dohoda medzi činiteľmi slovenskými a českými v dobe války v Prahe a vo Viedni¹⁾ týkala sa samozrejme nielen zásad, ale i praktických príprav. Šlo len o to, aby prípravná akcia, so svojimi skromnými možnosťami, vedená bola účelne, jednotne a systematicky. Tomuto cieľu dobre poslúžila v jari r. 1918 návšteva čelného zástupcu maffie dr. Š. vo Viedni, menovite jeho konferencia s drom Hodžom, ktorý s dr. Š. už mohol sdeliť, že jedná o složené kaucie pre Slovenský Týždenník, aby tento kedysi vedúci orgán slovenského demokratického ruchu zase mohol uvereňovať politické články, — a že i nutnosť ďalšej akcie uznáva sa v širších kruhoch už všeobecne.

Dňa 1. mája došlo ku Šrobárovej mikulášskej rezolúcii, ktorá, ač formálne — samozrejme — respektovala stanovisko statu quo, — stala sa v dobe války prvým slovenským dokumentom štátnosti československej. V tom istom smysle viedol od mája žurnalistickú akciu v Týždenníku Hodža.

Asi v polovici októbra podarilo sa pomocou Károlyiho vyslobodiť internovaného Šrobára, ktorý, nespútnaný aktívnou vojenskou službou, onedlho na to šiel do Prahy, takže o prevrate už zastupoval Slovensko v Národnom výbore.

Dňa 17. októbra vyhlásil Tisza v peštianskej snemovni, že je „vojna prehratá“ — a o pár dní na to zvolil jeho dôvernici dra Maniu a dra Hodžu do Pešti...

Vo Viedni pracoval vtedy dr. Hodža s drom Pantůčkom na hlavných bodoch administratívnej samosprávy pre Slovensko: dľa vzoru samosprávy rakúskej, ale so snahou odstrániť „dvojité koľaj“ správy štátnej a autonómnej. Od 23. októbra meškala vo Viedni česká delegácia, odchodiaca do

¹⁾ V Prahe boli stále Dr. A. Štefánek a F. Votruba, vo Viedni Dr. M. Hodža, Dr. Dérer, K. Stodola, J. Cablk, všetci štyria vo vojenskej službe. Dr. Hodža bol na počiatku vojny väznený (zároveň s Dr. Jesenským) a potom konfinovaný; Cablk si odpykal pre nejaký válečný prečin jednoročné väzenie (zároveň so Závodským a Kačkom) a potom prišiel do Viedne.

Švajciarska, s ktorou, menovite s drom Rašinom, hovorili Slováci¹⁾ (dr. Hodža, dr. Dérer, K. Stodola) o celom súbore otázok, — takže k ceste Hodžovej do Pešti došlo až na druhý deň po Andrásyho note, keď uhorská vláda i s Tiszom boli už na odchode. Hodža tedy samozrejme nehovoril so žiadnym z maďarských politikov, ale s textom Andrásyho noty — uznávajúcej československé a juhoslovenské nároky — cestoval do Martina, kam prišiel 30. októbra večer.

Slovenská Národná Rada bola už schválila Zochov text deklarácie bez toho, že by o Andrásyho note bola mala tušenia. Keď Hodža sdelil s členmi Rady obsah Andrásyho noty, bolo jasné, že tento nový a rozhodujúci moment musí najst výrazu aj v deklarácii. Tak zvolal M. Dula prítomných členov Rady na ráno dňa 31. októbra na dodatočnú schôdzu, ktorá na návrh Hodžov vsunula do deklarácie vetu, že Slovensko uznáva nový medzinárodne-politický stav, vzniklý Andrásyho notou.

Medzitým, ešte pred 30. októbrom, odznela (zároveň s Vaidovou rumunskou) slovenská revindikácia práva na samourčenie i na uhorskom sneme: predniesol ju v sobotu 19. októbra 1918 jeden z našich vtedajších dvoch poslancov, F. Juriga. (Blaho slúžil ako vojenský lekár.)

Dňa 31. októbra odišli temer všetci slovenskí politickí pracovníci do Prahy. Zostal v Martine M. Dula, v Ružomberku Hlinka; v Martine zostala Národná Rada bez dostatočného vedenia: i jej tajomník, Karol Medvecký, bydlil ďaleko a do Martina len dochádzal. Hrozilo teda nebezpečenstvo, že Národná Rada prestane účinkovať, ač predsa druhý, stále dôležitý diel jej úlohy teprv nasledoval: k deklarácii ústrednej Národnej Rady, — mala-li mať váhu prejavu národnej vôle, — bolo treba pripojiť usnesenia miestnych Rád, ktoré utváraly sa po celom Slovensku, ako v tej dobe jediné uznané zastúpenie Slovenska. Tak zostal Hodža u svojej rodiny v blízkyh Beniciach a dochádzal do Martina úradovať. On zostavil hneď 2. novembra telegrafickú odpoveď vláde Károlyiho, ktorý sa bol ujal vlády v Pešti a telegrafickým po-

¹⁾ Viz Rašinoe „Pamäti“, strana 211—212.

zdravom lákal Slovenskú Národnú Radu k politickej súčinnosti. Bolo treba odpovedať i s ohľadom na to, že nielen v Martine, ale na celom Slovensku vládli Maďari so svojimi úradníkmi a vojakmi — a predsa bolo treba hovoriť s Pešťou už so stanoviska štátnosti československej, a to veľmi rázne a rozhodne: — a tak sa aj stalo.

Károlyi telegrafoval Slovenskej Národnej Rade toto [slovenský preklad z francúzskej pôvodiny]:

Cítíme, že hovoríme z celej duše národa maďarského, keď v týchto rozhodných chvíľach s úprimne precíteným i teplým slovom bratskej lásky sa obraciamе k Národnej Rade Slovenskej. Od národa slovenského neodlúčila nás ani zášť, ani protiva záujmov, ale jedine len hriješna politika istej pánovitej triedy, ktorá rovnako škodila ľudu slovenskému, ako i maďarskému. Za tie urážky, ktoré ľud slovenský v jeho národných citoch stihly, nie je zodpovedný ľud maďarský, s nimi necíti sa byť solidárnym, ale vykoná všetko možné, aby táto hriješna trieda bola vyvrátená do koreňa. My trváme na tom stanovisku, že sväté právo samourčenia prislúcha každému národu. Národná Rada slovenská vynesie zaiste také uzavretie, aké za najlepšie uzná v záujme slovenského ľudu. Chceme však vysloviť, že podľa nášho presvedčenia a viery národ slovenský a maďarský sú odkázaní jeden na druhého a že musíme v pokojnej shode a v bratskom spolupôsobení hľadať krajšiu budúcnosť a podmienky i zábezpeky lepšieho života. Prajeme Národnej Rade slovenskej zdarnú prácu a národu slovenskému veľa krásnej a svobodnej budúcnosti... S bratským pozdravením v mene Národnej Rady maďarskej

gróf Michal Károlyi, predseda.

Hodžova odpoveď, poslaná za Nár. Radu, mala toto znenie [slovenský preklad z francúzskej pôvodiny]:

Pozdrav, tlumočený pánom predsedom maďarskej Národnej Rady, prijal výkonný výbor slovenskej Národnej Rady s radosťou a úprimne ho opätuje. Dnes po prvý raz ozovalo sa zastupiteľstvo maďarského národa k zastupiteľstvu slovenského národa ako brat k bratovi. Aj naša Národná Rada, so svojej strany, prijala nové medzinárodne-právne polozenie, formulované predsedom Wilsonom a uznané zahraničným zastupiteľstvom monarchie. Jestli maďarstvo osvojuje si názor maďarskej Národnej Rady o svobode národov, stvorí tým psychologickú podmienku vzájomného porozumenia, uskutočniteľného na medzinárodnom základe. Zo srdca prajeme si, aby maďarský národ zaujal v spoločnosti svobodných národov to miesto, ktoré mu náleží na základe jeho kultúrnych hodnôt a výsledkov jeho demokracie. Svobodný československý národ chce zostať maďarskému národu dobrým susedom a bratom.

Karol A. Medvecký,
tajomník

Matúš Dula,
predseda
slovenskej Národnej Rady

* * *

Mali sme teda za svobodu Slovenska a za jeho príslušnosť ku štátu československému celý rad dokumentov: mali sme mikulášsku májovú rezolúciu, mali sme pomerne pohotovú a Týždenníkom dosť dobre pripravenú verejnú mienku, mali sme Andrásyho notu, Jurigov snemový prejav, taktiež sme mali martinskú deklaráciu, a — vrchol všetkého — teoretický i skutočný vznik československého štátu dňa 28. októbra — v Prahe. V zása de bolo Slovensko svobodné a tvorilo súčiastku republiky. Vo skutočnosti mali sa veci ovšem podstatne inak. V Čechách a na Morave sme si vládli my, ale na Slovensku vládla maďarská správa a maďarské vojsko.

Naši v Prahe učinili dvoje: poslali vojenské oddiely, ktoré obsadily úzke pohraničné pásmo Slovenska od Trnavy k Žiline; Šrobár, Blaho, Štefánek, Dérer a jejich družina šla s četníctvom na slovenskú pôdu a vyhlásila na okoli Skalice vládu republiky¹⁾ — ale celá naša obrnená sila obnášala niečo vyše tisíc vojakov a četníkov, kdežto Maďari mali vojsko. Károlyi sjednávala s jedným generálom Franchet d' Esperay známé belehradské prímerie, ktoré v § 17. dávalo maďarskej vláde právo držať maďarskú správu i na Slovensku. Ovšem, že bolo belehradské prímerie v tomto smere vadné: ale jednako ho Károlyi mal v rukách. Do Prahy poslal G. Šupku, vyjednávať o ústup našich skromných oddielov s pásma Trnava—Žilina, a keď táto maďarská misia skončila — samozrejme — bezvýsledne, vyhlasoval Károlyi a zdôrazňoval, že je Pešť s Prahou vo válečnom stave.²⁾

12.—15. novembra šlo už o naše posledné oporné body na Slovensku, aj o Žilinu. Tak ohrozený bol aj T. Sv. Martin, kde pomáhal Hodžovi v administratíve tu i tu dr. Igor Dula a Jozef Országh, a v organizovaní národnej gardy Ivan Daxner. Situácia sa nedala držať. Pešť poslala posily, v srážke medzi Turanmi—Sučanmi—Vrútkami naši podľahli, a náš generál-veliteľ v Žiline s Hodžom sdelil, že musí ustúpiť. Hodža cestoval do Prahy; pôvodne mal byť postavený ako štátny tajomník na čelo verejnej správy Slovenska (preto pripravoval už vo Viedni s Pantůčkom statut pre slovenský zemský výbor) — ale vzhľadom na kritické polozenie Slovenska vyslala ho pražská vláda do Pešti: „jednať o ústup maďarských vojsk zo Slovenska — a pripravíť likvidáciu Maďarska s Československom“.

Úloha iste mimoriadna, i v samej veci, i v ohľade formálnom.

Károlyiho vláda postupovala k zachovaniu maďarskej integrity s alternatívnou taktikou: na smierlivé jednanie mala

svojich ministrov radikálov a socialistov, a zároveň na organizáciu vojenského obsadenia mala Barthu, ministra vojny a jeho užších spolupracovníkov.

Šlo tedy otú otázkou: bude-li možno, pri našej vojenskej malomoci, a pri technických ťažkostiach diplomatických zákrokov v Paríži, získať ústup maďarských vojsk zo Slovenska? To jednanie bolo mimoriadne složitú, ale konečne dňa 6. decembra opustili maďarskí vojaci štyri pätiny Slovenska a o pár dní na to bola Žilina sídlom slovenskej vlády.

* * *

Prečo hovoríme o 6. decembri?

V tento deň uzavrel dr. Hodža — keď neurčité dispozície z Paríža maďarská vláda snadno zaobišla — s maďarským ministrom vojny, A. Barthom dohodu o dočasnej demarkácii, po ktorú maďarské vojská majú zo Slovenska ustúpiť. Takto sa docielilo, že 20 dní pred príchodom italských legií mohli sme sa zmocniť Slovenska a tým zamedziť maďarský plebiscit, ktorý peštianska vláda pripravovala pod svojou správou a pod svojou vojenskou mocou. (Vid' o tom sbierku dokumentov.)

Maďarská vláda, keď už svoje vojská musela odvolať, chcela Hodžovej demarkačnej dohody zneužiť k interpretácii, že táto dohoda má byť základom demarkácií definitívnych, ba dokonca aj základom hraníc. O takéto zneužitie pokúsila sa hneď 24. decembra, keď z Paríža konečne prišla definitívna demarkácia. Vtedy maďarská vláda odvolávala sa na to, že sa už s Hodžom dohodla.¹⁾ Toto bol ovšem pokus o malý podvod: šéf francúzskej misie, podplukovník Vyx, ktorý vtedy už pomery znal, snadno dokázal maďarskej vláde, že Hodža uzavrel dohodu dočasnú, s výslovnou výhradou, že bude platná len do tej doby, kým Paríž nestanoví demarkáciu definitívnu. Maďarská vláda teda prehrala hneď prvý svoj pokus o falošný výklad Hodžovej dohody.

Alé — ešte raz sa stal pokus so strany maďarskej zneužiť Hodžov expedient. Učinil tak maďarský ministerský pred-

¹⁾ Viz o tom dopis Dra Kramára Dru Benešovi v priložených dokumentoch.

²⁾ 14. listopadu vyhlásil Dr. Kramář vo snemovni, že na Slovensko pôjdu naše dve divízie italských legií. Tie ovšem byly ešte ďaleko a prišli na Slovensko až o Vianociach. Maďari mali ovšem značne viac vojska než dve divízie.

¹⁾ Viz Neues Pester Journal a iné peštianske noviny z 24. a 25. prosinca 1918.

seda Bethlen v októbri 1927 — ale na jediné zavrátenie Hodžovo dal sa na ústup, lebo vo svojom archíve asi sám videl, že šlo nie o dohodu politickú, ale formálne o dohodu vojensko-taktickú, a to ešte výslovne dočasnú a že Hodžovo stanovisko bolo i je neotrasiteľné.

Prestaly teda falošné interpretácie demarkačnej dohody u samých Maďarov, ktorým by štátne-politicky bolo ovšem záležalo na prekrútení faktov. Inak šly veci v Československu. Z dôvodov známej politickej a osobnej animozity prišli s podobnou tedenčnou interpretáciou demarkačnej dohody, ako 25. decembra 1918 Károlyi a v októbri 1927 Bethlen, — posl. Igor Hrušovský (v „Českom Slove“, febr. 1927) a ešte koncom r. 1928, dr. Šrobár („Osvobodené Slovensko“) a to ešte s absurdným vylíčením Hodžovho celého jednanja z kritického podzimu 1918.

Iste patrí celý tento incident medzi tie, o ktorých sme tu povedali, že sa musia vyprostiť z pletích a polemík, už či politických či osobných, a že ich treba zistiť dokumentárne.

Dr. Hodža hovoril o tomto predmete v Republikánskom Klube v Bratislave, 22. decembra 1928. Vtedy ešte neboly uverejnené dokumenty, ktoré vyšly v III. sväzku Benešových Pamätí až v januári 1929. Jednako sa jeho výklad úplne shoduje s dokumentmi, ba ich ani nevyčerpáva. Z týchto dokumentov čs. ministra zahraničia, ďalej z archívu čs. ministerstva zahraničia, i so súdobej politickej literatúry, sišla sa celá sbierka dokumentov, ktoré hádžu na kritické dva týždne nášeho skutočného rozchodu s Maďarmi, na dobu od 24. novembra do 6. decembra — hodne plného svetla.

Tieto dokumenty vyšly v januári 1929 v „Slovenskom Denníku“; taktiež — v decembri 1928 — Hodžova prednáška a články býv. ministrov Fedora Houdka a dr. Vl. Fajnoru, predsedu bratislavského zemského súdu, býv. ministra.

(Články a Hodžova prednáška majú čiastočne ráz polemický, preto sú v nich reflexie i na to, čo dr. Šrobár písal o Hodžových stykoch s Františkom Ferdinandom a z doby války s býv. maďarským ministrom Kristóffym. Túto časť materiálu sme oddelili a podávame ju v tejto knižke vo zvláštnom dodatku.)

* * *

Prednáška Hodžova a sbierka dokladov nemohla sa stať verejnou prístupnou poza oblasť čitateľov „Slovenského Denníka“. Je osudom slovenskej tlače, že jej oblasť je malá; je osudom dennej tlače vôbec, že so západom slnca stáva sa neaktuálnou. A tak hrozí aj historickým dokumentom celostátnej významnosti nebezpečenstvo, že upadnú do zabudnutia. Preto sa dodatočne rozhodla redakcia „Slovenského Denníka“ vydať i seriu dokladov i prednášku dra Milana Hodžu i ďalšie úvahy, ktoré polemika vypolala, v samostatnej knihe. Čitateľ sám omluví formálne nedokonalosti, ktoré vysvetli si tým, že jej obsahom je i reč takmer ex abrupto prednesená a len málo doplnená a sbierka dokumentov zostavená presne, ale v žurnalistickom rámci. Ide tu ovšem v podstate o jednu z historických etap nášeho národa a štátu, prvý raz dokumentárne osvetlenú.

Redakcia „Slovenského Denníka“.

I.

DR. MILAN HODŽA V PEŠTI
V ROKU 1918

Dokumenty k výkladom
o jednaniach Dra Hodžu v Budapešti
roku 1918

(Vyšlo v Slovenskom Denníku, ročník XII, číslo 14. zo dňa 17. I. 1929, strana 1—2; číslo 15. zo dňa 18. I. 1929, str. 2—3; číslo 16. zo dňa 19. I. 1929, str. 2—3; číslo 17. zo dňa 20. I. 1929, str. 2; číslo 18. zo dňa 22. I. 1929, str. 2—3 a číslo 19. zo dňa 23. I. 1929, str. 2.)

Úvodná poznámka.

Dr. Hodža vo svojej bratislavskej prednáške naznačil, že k úplnému doloženiu všetkých výkladov o jeho jednaniach v Budapešti v roku 1918 bude treba uverejniť dokumenty, nachodiace sa v archíve ministerstva vecí zahraničných. Uverejňovanie týchto dokumentov začalo sa práve po tieto dni¹⁾ v rámci veľkej dokumentovej zbierky, ktorú vydal minister zahraničných vecí dr. Edvard Beneš ako tretí sväzok svojho diela: „Svetová válka a naše revoluce“. Mimo dokladov, uverejnených v tomto diele, je ešte celý rad viac-menej významných spisov v archíve ministerstva zahraničia, ktoré dalo súhlas k ich uverejneniu. Redakcia „Slovenského Denníka“ pokladá si za povinnosť predložiť tieto aktá našej verejnosti s poznámkami, ktoré sú potrebné práve len preto, aby medzi jednotlivými dokumentmi bola nielen vnútorná, ale i formálna súvislosť. Tu i tam používame v dokumentovaní výkladov aj prameňov neúradných (literatúru, memoáre), nakoľko ich možno pokladať za dosť hodnoverné, aby prispely k objasneniu vecí a udalostí neznámych. (Slovenský Denník 16. jan. 1929.)

I.

Situácia Slovenska iná z Paríža, iná z Prahy, iná z Budapešti.

Je treba predovšetkým zdôrazniť, že bol hlboký rozdiel medzi rozchodom Čiech a Moravy s Viedňou, ktorý bol po válečnom shrútení monarchie hladký, a medzi rozcho-

¹⁾ V januári 1929.

dom Slovenska s Budapešťou. Maďari, hoci vojnu rovnako prehrali, nechceli sa smieriť s osudom, ktorý im hrozil, a konali všetko možné vojskom i diplomaciou, aby nemuseli vypustiť ani Sedmohradsko, ani Slovensko, ani Burgenland.

Diplomaticky docielila vláda Károlyiho úspech v prímerí, o ktoré bolo jednané v Belehrade s veliteľom dohodovej južnej armády, francúzskym generálom Franchet d'Espéray. Úspech bol v § 17. tohoto prímeria, ktorý stanovil, že maďarská štátna správa zostáva v plnej funkcii a v plnej platnosti i na tých územiach uhorského štátu, ktoré by snáď boli spojeneckými vojskami obsadené.

Účel tohoto paragrafu bol jasný. Károlyiho vláda chcela previesť voľby a zároveň, buďto zvlášť, alebo snáď v rámci týchto nových maďarských volieb, plebiscit. K tomu potrebovala i na obsadených územiach maďarskú správu. Veď Károlyi, ako známo, pokladal za svoj životný cieľ zachrániť maďarskú integritu. Francúzski vojenski vyjednávači nemohli znať túto situáciu, na ktorú hľadeli výhradne so stanoviska vojenského a nemohli teda ani vedieť, akú veľkú službu preukázali paragrafom 17. maďarskej integrity.

Dr. Beneš píše o tejto veci z Paríža zo dňa 27. novembra, teda 14 dní po belehradskom prímerí nasledovne: „Nastal rozpor dosti značný medzi ministerstvom zahraničí (francouzským) a vojenským vedením a ministerstvom války. Ministerstvo války a najvyšší velení totiž uzavrelo armistice (príměří) s Károlyim prostredníctvom Francheta d'Espéray, ačkoliv k tomu nebylo oprávněno a způsobem, který právně je neudržitelným... Z toho pošly chyby...“¹⁾

Dr. Beneš so svojho parížskeho stanoviska staval sa vôbec proti akémukoľvek jednaniu nášmu, nech už s Viedňou, alebo s Budapešťou. V tomže dopise dr. Kramářovi píše: „Prosím, omezte co možno nejvíc styk s Maďary a Němci. Formálně a oficiálně Vy byste vůbec s nimi

neměli jednat. Já osobně pokládal vždy za omyl, že byl akreditován zástupce ve Vídni a Budapešti. Každé jednání s Károlyim jeho situaci posiluje... Víím, že nám se zde snadno takto mluví, když nejsme v tom, ale klid a sebeovládání nám zde velmi prospívá. Tedy i v té věci Slovenska klidně a důstojně a vyhrájeme to!“²⁾

Taký mohol byť názor na veci s hľadiska parížskeho. Už z Prahy vyzeraly veci na Slovensku podstatne ináč; a to už 15. novembra, kedy dr. Kramář písal Benešovi z Prahy takto: „Naše posice na Slovensku je velmi zlá. Naši páni se dali trochu unést prvním nadšením a když Maďari utíkali ze Slovenska, obsadili opuštěné kraje hrstkou vojáků a četníků. Nyní se však Maďari vzpomatovali a poněvadž mají vojsko a munici, jdou na nás a již je zabito 5 našich četníků a z Trnavy nás již vyhnali. Slováci interpelovali, a já byl šťasten, že mohl jsem je uspokojiti sdělením, že přijdou naše vojska.“³⁾

Na druhý deň potom, dňa 16. novembra píše dr. Kramář dr. Benešovi takto: „U nás je hrozné rozčilení. Na Slovensku Maďari plení a týrají naše lidi, že je to úžasné. Je potřeba okamžitého zakročení. Ať hned se vypraví naše italská československá divise... Je to pro nás okamžik nejdůležitější, obsadit celé Slovensko a košicko-bohumínskou dráhu. Trpíme úžasně prestyžem na Slovensku, když nás Maďari vyhánějí a bohužel, nemáme dost moci, abychom tomu zabránili.“³⁾

Benešov dopis zo dňa 27. novembra bol asi odpoveďou na toto Kramářovo opísanie situácie na Slovensku. Bol-li však vzhlad na situáciu iný z Paríža a iný z Prahy, tak bol ešte iný z Budapešti. Túžobne očakávaná československá divízia bola ešte ďaleko v Itálii.

Je pravda, že Clémenceau potom desavuoval generála Franchet d'Espéray, prehlásiac ho za neoprávneného sjednávať dohody politickej. Beneš tiež v tomže dopise píše

¹⁾ Dr. Beneš, III. 518.

²⁾ Dr. Beneš, III. 504.

³⁾ Dr. Beneš, III. 506/7.

¹⁾ Dr. Beneš: „Světová válka a naše revoluce.“ III. Dokumenty. Strana 517 a nasl.

dr. Kramářovi, aby sme „nemali obáv“, že „Slovensko nám náleží“ a že „čo sa stalo podpísaním prímeria, nie je naprosto žiadnym prejudicom v žiadnom smere“. Je však pravda i to, že Károlyi mal v rukách svoj papier, podpísaný francúzskym veliteľom, že tento prvý úspech dodal jemu, jeho vláde, jeho administratíve a celej maďarskej verejnej mienke mnoho odvahy a mnoho nádejí do budúcnosti.

Tak pripravovala maďarská vláda pre Slovensko plebiscit pod maďarskou správou a pod maďarskými bodákmi, sľubujúc si od neho výhody politické a taktické v každom smere.

Už v Paríži mal Beneš dôvod napísať, že „Károlyi vyzadoval z neho (z prímeria belehradského) konzekvencie... nepoctivé.“¹⁾ Tým citelnejšie muselo byť zneužívanie belehradského prímeria v samej Budapešti.

Vojenské sily československé a maďarské.

Situácia vojenská bola pre nás, ako už opísal dr. Kramář, zatiaľ beznádejná.

V Budapešti v Károlyiho vláde bol prvým ministrom války Linder. Minister Linder predstavil sa — snáď z dôvodov politických — ako pacifista a prehlásil v Budapešti na schôdzi vojakov, že nechce vidieť vojakov. Zatiaľ však v jeho ministerstve pôsobili dvaja ľudia vo funkcii štátnych sekretárov, ktorí armádu priamo organizovali. Jedným z nich bol socialista Pogány. On, ako predseda rady vojakov, mal v evidencii vojenskej oddiele smýšľania socialistického. Vedľa neho sedel Štefan Friedrich, neskoršie maďarský ministerský predseda, jeden z hlavných organizátorov onej maďarskej reakcie, ktorá nasledovala v Budapešti roku 1919 po rumunskej okupácii. O tomto Friedrichovi píše bývalý rakúsky dôstojník generálneho štábu Glaise-Horstenau (Die Katastrophe, 448), že „išiel svojimi zvláštnymi vojensko-politickými cestami, ciele ktorých boli nejasné.“ Sotrvál vo svojom úrade veľmi krátko, ale

¹⁾ Dr. Beneš, III. 525.

i táto doba mu stačila na výnos, aby päť najmladších ročníkov maďarského vojska zostalo pod zbraňami.

Asi v tej dobe, kedy v Belehrade Károlyi jednal o prímerie, odišiel z úradu maďarského ministerstva války podplukovník Linder a na jeho miesto nastúpil podplukovník Bartha. Uviedol sa príznačným gestom, že složí svoju úradnú prísahu na maďarské kráľovstvo, hoci už predošlá ministerská rada usniesla sa kráľovstvo zrušiť.

Mali Maďari vojakov v jeseni roku 1918? Iste že áno. Mali prapory a pluky, ktoré odišli na frontu, ale sa z nej, alebo z pol cesty hneď aj vracaly, pretože boli uzavreté prímeria i na juhu i na fronte italskej. A hneď na to valili sa vojaci so všetkých front a z nich pomerne najviac uchytilo sa samozrejme v Pešti. Na riadnu vojnu snáď už tie vojská nestačily, ale na válečný výlet k nám boli viac než dosť silné, už aj vzhľadom na to, že my mali sme na Slovensku 15. novembra 1150 a ešte 2. decembra len 4700 vojakov.

Bartha vo svojom nedávnom prejave medzi iným hovorí, že keby bol mal spoľahlivých stotisíc vojakov, nebolo by dnes Československa alebo by až nejaká dohoda vá armáda bola musela vyrvať Maďarom Slovensko. Nie je vylúčené, ba je dokonca veľmi pravdepodobné, že takých vojakov, ktorí by Barthovi a jeho politickým názorom boli spoľahliví v Budapešti, nebolo sto tisíc. Veľmi pravdepodobne bolo takých vojakov o mnoho, mnoho menej. To však neznamená, že neboly v Pešti masy vojakov ľavičiarov, ktorých zástupca sedel práve v ministerstve války ako dôverník v osobe Pogányovej. Maďarskí vojaci, praví a ľaví, mohli mať medzi sebou spory sebe hlbšie, ale akonáhle šlo o nejaký lúpežný pochod alebo trebárs o výboj na Slovensko, iste boli všetci jednotní.

Kto ináč Maďarov nepoznal a kto by takéto ich súručenstvo proti nám považoval za málo pravdepodobné, ten nech si vzpomene na inváziu rudej armády Maďarov na Slovensko v júni 1919, kedy značná časť vojakov a iste väčšina (a to veľká väčšina) dôstojníkov jakživ neboly boľševikmi a kedy šovinisti a rudí splynuli proti nám v jeden organický celok.

Károlyiho vláda, hoci hovorila o pacifizme, neváhala vo veciach vojenských ani dosť málo a hneď po svojom ustavení prikročili jej orgány k reorganizácii maďarskej armády. Táto organizácia začínala asi už uvedeným Friedrichovým výnosom, ale bez ohľadu na tento výnos postupovala tak rýchle, že už 15. decembra hlásil šéf budapeštskej československej misie kapitán Eminger do Prahy toto:

„Organisační plán maďarské vlády je postaviť do jara 8 divízií pěchoty a 5 brigád jízdy.“

„Jedná sa s M. Weissem, aby továrna na ostrově Čepelu mohla začať s výrobou munice.“

„V okrese Székés Fehérvár musí každý muž od 21. do 25. roku narukovať. Muži od 25. do 30. roku sa asentujú.“¹⁾

Z Paríža Beneš písal, aby sa s Károlyim vôbec nejednalo. „Je treba uklidniť naše lidi a Slováky, aby videli, že jsme se zastali hned našich práv, a že jsme to vyhráli na celé čáře.“ Ovšem, tiež hneď dokladá, že je „dán hned rozkaz, aby všetko maďarské vojsko odešlo z územia slovenského.“ Ako je dnes už známo, došli tieto rozkazy do Budapešti vo forme nedostatočnej. Vojensky potom nemohli sme spoliehať na nikoho. Zo dňa 27. novembra píše Beneš z Paríža: „Zde mění plány (vojenské) den co den. Slíbili nejdříve divisi naši a francouzskou, pak slíbili, že pošlou divisi z Uher k nám, nyní zase říkají, že bude nutno napřed do Ukrajiny a my abychom své území svým vojskem ochránili.“ (Strana 518/III.)

O našich oddieloch vojenských, ktoré potom prišli na Slovensko, píše dr Beneš zo dňa 27. novembra (str. 518), že „začnou přijíždět během nejkratší doby, nejdříve ty z Italie.“

Muselo sa ovšem na ne čakať do Vianoc.

Medzitým akreditovala československá vláda dr Hodžu ako svojho zástupcu v Budapešti, takže dr Hodža začal jednať v smysle svojho zmocnenia o ústupe maďarských vojsk zo Slovenska a zároveň o likvidácii medzi Československom a Maďarskom.

1) Archív ministerstva vecí zahraničných.

II.

Otázka: jednať či nejednať?

K otázke, máme-li či nemáme-li jednať o likvidácii a o nalievavých modalitách svojho štátne-politického rozchodu s Rakúšanmi a Maďarmi, staval sa teda ináč Paríž s dr Benešom a ináč Praha. Dr Beneš považoval už za chybu ustanovenie zmocnených vyslancov vo Viedni (Tusar) a v Budapešti. Toto svoje stanovisko prejednával ovšem dr Beneš až koncom novembra, keď pražská vláda svojich splnomocnených vyslancov vo Viedni a v Budapešti už bola akreditovala. Vo svojom dopise zo dňa 29. novembra ide dr Beneš tak ďaleko, že dáva v úvahu odvolanie Tusara z Viedne a nášho splnomocneného vyslanca z Budapešti.¹⁾ Podotýka ovšem, že keby odvolanie stretlo sa s ťažkosťami, aby sa funkcia oboch vyslancov zmenila na neoficiálnu. „Nevím“ — píše dr Beneš — „jak se to dá upraviť, já Vám jen sděluji speciální stanovisko, které by odpovídalo situaci zdejší“ (v Paříži).

Rovnako dotkľive poukazuje dr Beneš na to, že so stanoviska jeho v Paríži, nemaly by vystupovať do popredia Národné výbory a Národné rady, pretože by odporcovia mohli tejto zdanlivej dvojakej koľaje zneužiť. Píše dňa 9. novembra: „Všichni ti, kdo zde v Paříži) chtěli ještě zachovat Rakousko-Uhersko a dynastii a zejména Maďary, roztrušovali zde zprávy o tom, že naši doma nejsou ve shodě s námi zde, dále, že Národní výbor v Praze byl vzat za vládu, která stojí proti nám.“²⁾

Niet najmenej pochybnosti, že vo veci likvidačných jednaní medzi dr Benešom a medzi činiteľmi domácimi nedošlo, ale ani nemohlo dôjsť k shode. Sám Beneš vo svojej korespondencii dr Kramárovi to uznáva: „Vím, že nám se zde snadno takto mluví, když nejsme v tom“ a skutočne, bez jednania s Viedňou a s Budapešťou neboly prechody

1) Beneš III. 519, 526.

2) Dr. Beneš III. 499.

zo vzťahov štátoprávnych do vzťahov medzinárodných proste mysliteľné. Neboly mysliteľné s Viedňou, tým menej s Budapešťou, pretože Maďari udržiavali na Slovensku svoje vojská a posielali tam nové.

Tieto vojská mohli byť zo Slovenska odstránené buďto prevahou zbraní, alebo jednaním. Prevahu zbraní sme nemali, naopak veľkú prevahu zbraní mali Maďari, naša italská legia bola ešte ďaleko a ani ona nebola tak silná ako síce nie ešte sriadené, ale značne čítné vojenské oddiele maďarské. Z týchto dôvodov znelo poverenie dr. Hodžu československou vládou výslovne tak, aby v Budapešti jednal o likvidácii, rovnako ako Tusar vo Viedni, ale zároveň a snáď predovšetkým, aby vymáhal ústup maďarských vojsk zo Slovenska.

Ani na funkciu Národných výborov a Národných rád nemohlo sa tu doma hľadieť tak skepticky, ako uvádza dr. Beneš. Zneužívalo-li sa ich na agitácie odporcov, dialo sa tak neprávom, pretože pražský Národný výbor iste zachovával naprostú solidaritu a kongruenciu s akciou zahraničnou, a že bol 28. október v Prahe jeho veľkou štátotvornou zásluhou, to iste nijako nemožno popierať.

Rovnako nemohla prekážať Národná rada slovenská v Turč. Sv. Martine. Naopak mohla tiež diplomaticky a tiež pre Paríž len prospieť, pretože vykonala za Slovensko právo sebaurčenia v smysle československého štátu. Menovite práve v stykoch s Maďarmi mohla tiež diplomaticky len prispieť, pretože o mnoho silnejšie pôsobilo na Maďarov, keď na stanovisko československej štátnosti bezpodmienečne staval sa Slovák, alebo dokonca slovenský orgán, ktorý pre výkon sebaurčovacieho práva nemohol byť neuznávaný, než keby také stanoviská boli prehlasované len našou diplomaciou v Paríži bez súhry slovenskej. Je známe, ako silne pôsobil na Budapešť rozhodný tón a pevné československé stanovisko telegramu dr. Hodžu, ktorým slovenská martinská Národná rada dňa 2. novembra odpovedala na pozdravný telegram Károlyiho zrovna nastolenej vlády. Keď sa Károlyi ujal vlády v Budapešti, nazval svoju vládu „Judovou“ a poslal nemaďarským Národným radám tele-

grafické pozdravy, ktorých neznateľnou tendenciou bolo, udržať k Radám vzťahy štátoprávne a nie medzinárodné. Dr. Hodža, ktorý v tej dobe, až do bitvy pri Turanoch (14. novembra), kde naši boli porazení, pracoval pri Národnej rade v Turč. Sv. Martine, odpovedal Károlyimu telegramom, podpísaným M. Dulom, ktorý znel takto:

„Výkonný výbor slovenskej Národnej Rady s úprimnou radosťou prijal skrze Vás vyjadrené pozdravenie maďarskej Národnej Rady a týmto dáva úprimnú odvetu. Dnes zastupiteľstvo maďarského národa prerieklo prvý raz k zastupiteľstvu slovenského národa ako brat k bratovi. Naša Národná Rada so svojej strany prijala v plnej miere Wilsonom osnované a zahraničným zastupiteľom monarchie uznané nové medzinárodné právne ustanovenia. Jestli maďarský národ príjme mienku maďarskej Národnej rady o oslobodení národov, utvorí tým psychologické podmienky obapolného porozumenia národov na základe medzinárodnom. Srdečne si prajeme, aby maďarský národ vo spolku svobodných národov zaujal to miesto, ktoré mu patrí podľa jeho kultúrnej ceny a podľa jeho demokratických čností. Svobodný československý národ praje si byť susedom a bratom maďarského národa.“

Stanovisko, že tiež Národné Rady, ktoré prehlásily sebaurčenie, sú mluvcami svojich národov, vyplývalo z vtedajšej situácie tak samozrejme, že v rámci svojej Národnej Rady pracovali a s maďarskou vládou znova jednali tiež sedmohradskí a banátski Rumuni. Prvé jednanie bolo už 11. a 12. novembra v Arade, potom hovoril s maďarskými vládnymi činiteľmi koncom novembra Maniu a Vaida. Dľa prameňa, ktorého informačnú presnosť v tomto prípade a v tomto okamžiku nemožno kontrolovať, hovoril dr. Vajda i s býv. arcivojvodom Jozefom Habsburgom. Hovoril-li s ním, tak to bola taktika, ktorá sa pohybovala na línii tej reálnej politiky, ktorú v Uhrách tiež z nemaďarských vodcov musel sledovať každý, nechcel-li sa vzdať zasahovania do politických aktualít, ktoré vždy mali svoje vlivy na národný verejný život Nemaďarov. [Češi boli od rakúskeho politického života oddelení nie len historiou, ale

aj živou autonomiou, čoho u Nemaďarov v Uhorsku nebolo.) Situácia Rumunov bola ovšem s hľadiska vojenského nepomerne výhodnejšia než situácia Slovenska, vzdialeného vo svojich južných výbežkoch od Budapešti na niekoľko kilometrov a ohrozeného až do prvého týždňa decembra.¹⁾

III.

Situácia v Budapešti: súčinnosť naša s Juho-slovanmi a s Rumunmi. — Mackensen.

Dňa 23. novembra prišiel do Budapešti dr. Hodža. Jeho prvé zprávy, poslané do Prahy, znejú takto:²⁾

Č. 41. 3. 1918.

Budapešť, 26. listopadu 1918.

Situační zpráva z Maďarska.

Ministerstvo zahraničních záležitostí

v Praze.

1.

Příchod vedoucích francouzských důstojníků do Budapešti odkládá se ze dne ku dni. Aby náš kontakt s nimi včas a bezpečně byl zaručen, vyslal jsem p. majora dra Pořízka a p. por. dra Duška do Subotice, resp. do Nového Sadu, aby tam prostřednictvím srbských velitelství navázali styky, a aby se o dispozicích francouzských vojsk všeobecně informovali.

2.

Důvěrná zpráva o součinnosti maďarsko-německé proti našemu vojsku na slovenském západě poslaná byla bezodkladně kurýrem p. majoru Pořízkovi za účelem sdělení na příslušném místě.

¹⁾ Glaise-Horstenau zaznamenává: „Sedmohradsko a Banát byly pokryté sítěmi místních národních rád, které připravovaly všude aj sriadovanie národných gard. Len na oko sa kónaly nezáväzné rozhovory s Jászim, hlavným poradcom Károlyiho vo veciach národnostných, taktiež rozhovor Vaidov s arcivojvodom Jozefom bol bezvýznamný“. („Die Katastrophe“ 38.6).

²⁾ Archív čs. ministerstva vecí zahraničných.

3.

O Mackensenově armádě má zdejší uhersko-rumunský vyslanec spolehlivé zprávy, že obsadila v Sedmihradech území saské mezi Brašovem a Sibíněm. Němci jsou dle zprávy této pevně odhodláni protivit se pokusu o jejich odzbrojení. Na celém obsazeném území provádí rekvisice se vši brutalitou, zejména proti obyvatelstvu rumunskému. Úřady saské a maďarské pracují s německým vojskem v plné shodě.

4.

Zdejšího plnomocníka uhersko-rumunského, p. dra Erdélyiho a diplomatického jednatele jihoslovanského, p. dra Marko Petroviče, pozval jsem na společnou konferenci a navrhl jsem ve věcech společně se nás týkajících společný postup. Oba páni vyslovili se ve smyslu tohoto návrhu. Dohodli jsme se, že již demarše u francouzského velitele bude společná, při čemž si ovšem každý z nás vyhrazuje přízvukovati také své vlastní zájmy. Pan Petrovič, nejsa plnomocníkem, žádá v tomže směru zmocnění od své vlády, jež doufá míti v rukou ve středu.

Náš zdejší styk s uherskými Rumuny jest prostřednictvím p. plnomocníka Erdélyiho dostatečně zaručen; není tudíž zatím nutno jmenovati našeho zvláštního jednatele k uherským Rumunům. Bude-li jmenován zástupce k vládě v Bukurešti, prosím o sdělení.

Dr. H o d ž a v. r.

K číslu 41-3-1918.

Dodatek ku zprávě situační.

V Budapešti, 26. listopadu 1918.

Maďarská vláda organisuje propagandu proti nemaďarským národům doma i v cizině (zahraničí) ve velkém slohu. Do Švýcar vysílána expedice spisovatelů a katolického duchovenstva, hromadně kolem 40 osob.

Zde v kruzích dosti věrohodných se proslýchá, že Károlyi nabízí Ententě odškodné obnosem do 20 miliard korun s podmínkou, že mírová konference přistoupí na integritu

Uher. Nepřistoupí-li, pak hrozí aliancí, po případě také státoprávním svazkem s Německým Rakouskem a s Německou říší.

Zemský výbor pro propagandu tiskne dnes spousty letáků s tendencí bolševickou ve všech maďarských jazycích. Letáky mají býti spouštěny z letadel na slovenské, rumunské, rusínské a srbské kraje...

7. hod. 10 min. večer.

Dnes v úterý, v 6 hod. 50 min. večer přijel do Pešti první transport francouzského vojska a to zatím 17 důstojníků pod vedením podplukovníka Vyxe, jako členové vojenské komise pro Pešť, a kolem 50 mužů.

Od nás vyslán jeden důstojník, aby se u velitele hlásil.

Náš důvěrník, který byl na nádraží přítomen, sděluje, že byli Francouzi přijati zdejší komisí pod vedením ministra.

Příjetí bylo nápadně chladné se strany Francouzů, jejichž velitel odmítl každé slavnostní vítání.

Jeho rozmluva s Barthou trvala 10 vteřin.

H.

IV.

Maďari sa klaňajú Dohode. — „Musíme sa zmocniť Slovenska!“ — Dr. Beneš: „Zde rozhoduje fait accompli!“.

Ako zo zpráv, dosiaľ uverejnených, vidieť, ujal sa dr. Hodža svojho úradu 23. novembra a hneď rozoslal členov svojej vojenskej komisie k veliteľstvám južnej armády, aby tam vstúpili do styku buďto s dohodovým velením, alebo s tou dohodovou vojenskou misiou, ktorá mala dôjsť do Budapešti.

Táto dispozícia bola odôvodnená tým predpokladom, že bolo záhodno informovať dohodovú misiu v našom smysle prv, než príde do Budapešti, kde maďarská vláda a maďarská generalita zaiste vykoná všetko, aby informovala francúzskych dôstojníkov so svojho hľadiska. Keď Károlyi jed-

nal s francúzskym veliteľom, generálom Franchet d'Espéray v Belehrade, 15. novembra, získal nielen jeho súhlas k onomu povážlivému paragrafu 17. o maďarskej štátnej správe na okupovaných územiach, ale nadviazal s ním a s jeho spolupracovníkmi aj styky osobné. Pri tejto príležitosti neopomenul Károlyi zdôrazniť, že bol vždy naklonený Veľkej Dohode, že ho aj vojna v júli 1914 prekvapila na politickej „štúdiijnej“ ceste v Paríži.

Súdobá žurnalistika budapeštianska poukazovala so zrejmosťou tendenciou tiež k tomu, že i Károlyiov minister vnútra, Theodor Batthány, bol už za vojny frankofilom a minister vyučovania Lovászy, že sa už pred prevratom prehlásil v snemovni za priateľa Veľkej Dohody.

Tieto a podobné momenty boli výstrahou, aby československá delegácia nespoliehala slepo na to, že sympatia francúzskych dôstojníkov musí byť bezpečne s nami, ale aby sama pečovala o správne, presné a rýchle informovanie dohodovej vojenskej misie.

Francúzska misia nemôže odvolať maďarské vojská.

Hneď prvý styk Hodžovej vojenskej misie s francúzskymi dôstojníkmi potvrdil, že od nich nemožno očakávať dispozícií, akých sme naliehavo potrebovali. Budapeštianska dohodová misia nemohla nariadiť uznanie našich vojakov na Slovensku za vojská spojenecké, ani nemohla primäť maďarskú vládu k odvolaniu maďarských vojsk zo Slovenska.

Toto bolo jasné už v druhý a tretí deň pobytu našej delegácie v Budapešti, rešp. našich delegovaných dôstojníkov v Subotici a v Belehrade.

Situácia bola teda táto:

1. Na Slovensku so stanoviska bezpečnosti zmätok a šarapatenie maďarských četníkov a vojakov.
2. V Budapešti pocit veľkého diplomatického úspechu z paragrafu 17., prípravy na voľby, a v ich rámci alebo

mimo tento rámec, plebiscit na Slovensku pod vládou maďarských administratívnych úradníkov a maďarských četníkov a vojakov.

5. Naše legie ešte v Itálii. Naše domáce vojsko dostúpilo na Slovensku čísla 4700 až 2. decembra, v novembri ho bolo ešte menej. Naproti tomu v Budapešti, rešp. na okolí Budapešti celé veľké oddiele, ktoré sa už na frontu nedostali a sa vracali, a mimo toho nesriadenejších vojenských oddielov veľmi značný počet.

4. Naliehavá nútnosť, zmocniť sa Slovenska politickou a brannou mocou.

Vedomie toto bolo samozrejme nielen v Budapešti a v Prahe, ale mal ho tiež dr. Beneš v Paríži. Píše zo dňa 29. novembra dr. Kramárovi: „Prosím Vás, hľadte via facti bez rámsu tyto krajiny obsadiť, jakmile přijde naše vojsko. Zde rozhoduje fait accompli, provedený bez hluku, boje a ovládnutí situace. Právo nám nyní k tomu dali. O tomto tudíž nedávat do veřejnosti nic.“¹⁾

Ovšem dr. Beneš musel predpokladať, že to, čo bolo nariadené v Paríži, hneď sa uplatní aj v Budapešti. Písal: „Dán hned rozkaz, aby všechno maďarské vojsko odešlo z území slovenského...“ „Bylo telegrafováno, aby Maďari hned vyklidili území následující: Karpaty, řeka Morava, Prešpurk, Dunaj až k Ipole a k Rimavské Sobotě, od Rimavské Soboty ke vtoku do Beregu a odtud po Ungu až ke Karpatům... To zatím není prejudic pro jednání mírové, to je jen, co spojenci uznávají za naprosto incontestable svým telegramem, odtud Maďari musí pryč a to my hned musíme obsadit.“²⁾

Zaiste najvyššou požiadavkou tej chvíle bolo Slovensko obsadiť, pretože v tomto prípade rozhodoval fait accompli viac, než v akomkoľvek inom prípade tvorenia nášho štátu. Ovšem, „akonáhle príde naše prvé vojsko“, ktoré ovšem ešte zatým bolo veľmi ďaleko. Dr. Beneš tu tiež uvádza svoju demarkačnú líniu a dodáva, že to „nie je prejudic pre

¹⁾ Dr. Beneš III. 523, 524.

²⁾ Dr. Beneš III. 524.

jednanie mierové“, čo je samozrejme, pretože žiadna vojenská demarkačná línia nemôže byť prejudicom pre jednanie mierové. Preto nebola a nemohla byť prejudicom pre naše hranice ani tá demarkácia, ktorú robil s Barthom dr. Hodža, tým menej, že demarkácia táto obsahovala výslovnú a podpísanú výhradu, že bude platná len dotiaľ, kým nebude Budapešti oznámená demarkácia dohodového veliteľstva z Paríža. (Tá demarkačná línia totiž, o ktorej tu hovorí dr. Beneš, bola v Budapešti vláde hlásená, odovzdaná a uložená až 24. decembra. Fochova nota, ktorou naše vojská na Slovensku boli uznané za vojská spojenecké, prišla síce 1. decembra, ale neobsahovala, jako z dokumentov vidieť, žiadnej demarkácie.)

Hodža začína vyjednávať.

Taká teda bola situácia, v ktorej sa dr. Hodža mal rozhodnúť. To bolo dilemma: buďto nechať plánom maďarskej vlády, až príliš zrejším, a ani nie príliš skrývaným, voľný priebeh; alebo jednať s maďarskou vládou. Dr. Hodža rozhodol sa jednať a keď potom tiež zo svojich rozhovorov s francúzskou dohodovou misiou videl, že ona bez inštrukcií nemôže nám pomáhať, v jednaní sotrvál až do dňa, kedy bolo možno zaistiť Slovensko vojensky.

Zprávy dra Hodžu o jednaní s Vyxom, s Károlyim a Jászim dávajú súhrnný obraz jeho jednania, a to obyčajne jednania z niekoľkých viac dní. Medzi týmito zprávami je tiež protinávrh dra Hodžu, ktorý mal slúžiť a ktorý potom tiež skutočne slúžil za základ jednania jeho a členov Slovenskej Národnej Rady s maďarskou vládou. Tento protinávrh je preto dôležitý, že svojím stanoviskom a svojím obsahom znamenal zároveň naproste odmietnutie toho pôvodného elaborátu, ktorý bol navrhnutý vládou maďarskou a ktorý neoficiálne chcela vláda maďarská použiť na jednaciú bázu. (Povážlivým omylom sa potom stalo, že návrh Jásziho, rešp. jeho spolupracovníkov, bol niekde považovaný za návrh alebo za stanovisko dra Hodžu a jeho spolupracovníkov.)

Dokumenty k tomuto sú:

S Károlyim ...

1.

Československé vyslanectví.

Zpráva dra Hodži.

Situační zpráva z Maďarska.¹⁾

Dnes ve středu, představil jsem se úředně ministerskému předsedovi a oddal jsem pověřovací list. Károlyi vyslovil své potěšení, že já budu zastupovati Československou republiku v Pešti, pak vyslovil naději, že se sporné otázky mezi námi řeší přátelsky. Konstatoval jsem, že v otázce slovenské pozoruji zlepšení situace, poněvadž maďarská vláda již nežádá od Slováků uznání uherské integrity a suverenity jako podmínku předání státní moci na území slovenském československé Národní Radě v Turč. Sv. Martině. Budou-li poskytnuty záruky, že nám maďarská vláda předá politickou a vojenskou moc na Slovensku bez zadních myšlének, pak jsem ochoten působiti v tom směru, aby martinská Národní Rada v této věci s maďarskou vládou jednala. Bude-li jednou řešena otázka slovenská, pak nic nestojí v cestě tomu, abychom mluvili o upravení styků hospodářských a obchodně-politických, jež se mohou vytvořiti pro Maďary velmi příznivě.

S Jászim ...

2.

S ministrem Jászim měl jsem včera rozhovoru o slovenské otázce.

Projevil jsem, že jednání ve slovenské otázce není možné, pokud maďarská vláda trvá na tom, abychom ohledně Slovenska uznávali uherskou integritu a suverenitu.

¹⁾ Archív ministerstva vecí zahraničných.

Po dlouhé rozmluvě se mně Jászi přiznal, že musí respektovati naše stanovisko, z druhé strany ale těžko je maďarské vládě veřejně se zříci uherské integrity.

Navrhl jsem mu ve formě krátkého memoranda řešení celé slovenské otázky.

Memorandum přikládám.

Po rozmluvě s Károlyim přijal Jászi moje memorandum za základ vyjednávání, ovšem s jistými výhradami, které ale netangují ani naše státoprávní stanovisko, ani praktické předání politické a vojenské moci do rukou slovenské Národní Rady v Turč. Sv. Martině.

Příležitost tuto použil jsem na to, aby pro Slovensko vytvořen byl na nějakou dobu stav snesitelný.

Pozval jsem do Pešti předsedu Dulu a některé členy Národní Rady martinské, kteří přes potíže železniční mohou do Pešti cestovati.

Dr. Ruman, Makovický Peter a Vladimír, dr. Bazovský, dr. Fajnor, Vilém Paulíny, tyto pánové budou zítra (ve čtvrtek, dne 29. t. m.) s vládou mluvit.

Paralelně zahájí se také jednání s Rumuny. Dr. Maniu dlí ode dneška zde, přijal můj návrh, aby též Rumuni mluvili s vládou. Dnes již jednal s ministrem Jászim.

Mezi úmluvami maďarsko-slovenskými a maďarsko-rumunskými učiněn junctim.

Slovenská otázka a její řešení musí býti maďarským veřejným míněním přijaty jako podmínka snesitelného poměru československo-maďarského v budoucnosti. Usiluji o to, aby mezi Maďary proniklo vědomí, že jsou odkázáni na slušný poměr k nám a Jihoslovanům. Hodlím tím do jisté míry paralyzovati tendence rakousko-německé a italské. Rumuni jsou se mnou. Dnes navázal jsem styk se srbským majorem Bodi, členem zdejší francouzské komise. Budeme ve stálém styku.

3.

Průběhem dnešního jednání maď. vlády s francouzskou komisí žádá se se strany maďarské, aby Srbové dováželi

do Uher potravní články, zejména vepřové maso a tuky. Proti tomu nabízí maďarská vláda uhlí. Toto uhlí doufá maďarská vláda dostati teprve z Německa, anebo snad od nás. Posloužil jsem informací, že maďarská vláda nemá v otázce uhelné volnou ruku a že její nabídku třeba pokládati za pokus falešného hráče.

4.

Francouzové žádají na maďarské vládě, aby Mackensenova armáda byla odzbrojena a internována. Maďaři vyhýbají se řešení této otázky. Poukazoval jsem na nebezpečí, že vláda maďarská kooperuje s rakouskými Němci a že její shovívavost vůči Mackensenově armádě může se vysvětliti pouze zadní myšlénkou kooperace s Mackensenem. Není vyloučeno, že mezi maďarskou vládou a mezi Mackensenem je jisté dorozumění a že Mackensen hodlá uplatniti svou vojenskou sílu nejdříve v Uhrách a u nás, a pak také snad v Německu, ve smyslu monarchistickém.

5.

Maďarská vláda představuje Francouzům uherskou situaci v takovém světle, že nebudou-li respektovati uherské nároky, pak vláda se neudrží a co po ní bude následovati, to je anarchie a bolševismus.

Objasnil jsem situaci, že maďarská vláda udělá si bolševismus jak a kdy chce, že její výhrůžky patří do staré známé armatury maďarské taktiky.

Jednanie s francúzskou missiou.

6.

Dnes v noci mám rozmluvu s velitelem zdejší francouzské komise, podplk. Vyxem. Projednávám s ním celý materiál, týkající se věcí našich, včetně poslední instrukce, rovněž věcí Uherska.

7.

Pan major Pořízek a dr. Dušek dlí v Bělehradě, kdež se hlásí u generála Henrys.

8.

Srbskému majoru Bodimu navrhl jsem transakce uhlím a s jejich zásobami, mají vepře, tuky, kukuřici a slámu. Potřebují dříví, petrolej a uhlí. Toto poslední ne hned. Prosím o sdělení, zda jim můžeme něco poskytnouti.

9.

Od Poláků byla dvoučlenná komise již minufou nedělí dole a našla styk s Franchet d'Esperay.

Zakončeno v 9. hod. 45 min. večer.

V Budapešti, dne 28. listopadu 1918.

Dr. H o d ž a v. r.

Ministerstvu zahraničních záležitostí

v Praze.

2 přílohy.

Č. j. 89-1918.¹⁾

(Došlo.)

Československý zmocněnec v Budapešti, č. 89, dne 29. XI. 1918 posílá situační zprávu ohledně výkladu příměří, uzavřeného mezi francouzským velitelem a hrab. Károlyim.

¹⁾ Archív čs. min. zahr.

Neoficiálny návrh Károlyiho vlády o prechodnej úprave pomeru Maďarska ku Slovensku.¹⁾

*Návrh Károlyiho vlády na prechodné riešenie slovenskej otázky v novembri 1918*²⁾

„Vláda maďarskej ľudovej republiky pristúpila na nasledovné ujednanie so Slovenskou Národnou Radou, sídliacou v Turč. Sv. Martine, za tým účelom, aby v danej situácii do uzavretia mieru, ktorý bude povolaný k definitívnemu rozhodnutiu, bola zaručená verejná bezpečnosť, právna istota a nerušenosť hospodárskeho života.

„Pripojená mapa a súpis označujú podrobne územie, na ktoré sa vzťahuje táto dohoda.

„Na tomto území prináleží v správe úplné imperium Slovenskej Národnej Rade. Treba zaručiť maďarským a inojazyčným menšinám, žijúcim na tomto území, miestne autonómne práva.

„Slovenská Národná Rada prevezme všetkých úradníkov a zamestnancov municipií a obcí, ktorí vyhovujú z jazykového stanoviska a možno ich bez narušenia služby ponechať, jestli v predošlej pôsobnosti neukázali, prekročením úradných povinností také chovanie, ktoré by nerobilo žiaducným ich ponechanie v postavení.

„Na celom území imperia zaručuje Slovenská Národná Rada enklávam a menšinám tie samé politické a osobné práva, ktoré zaručuje maďarská ľudová vláda inorečovým občanom na území jej pôsobnosti v užšom smysle, aby bola daná úplná sloboda týmto k prejavu mienky k organizovaniu a k sdružovaniu sa.

¹⁾ Overený prostredníctvom — jedným bývalým úradníkom Jásziho ministerstva. — V tejto veci *dopustily sa Šrobárovo Pamäti povážlivého — presunu*: vety z neoficiálneho návrhu Károlyiho vlády, Hodžom ovšem úplne odmietnutého, uvádzajú ako Hodžovu dohodu s Károlyiho vládou! Podobný presun iný: Károlyi adresuje vo svojich pamätiach nejakú poznámku slovenským ľuďom, ktorí s ním hovorili v októbri 1918; Šrobár obracia túto poznámku proti Hodžovi.

²⁾ Slovenský Denník, ročník XII., číslo 92. zo dňa 19/IV. 1929, strana 2.

„Vec celého školstva prejíma Slovenská Národná Rada. Bude dbať toho, aby sa bral zreteľ na práva žiactva, aby sa zaručil nerušený beh vyučovania.

„Štátne financie a iné odvetvia štátnej správy zostanú v dosavadných rámcoch, tak ale, že voči nemaďarským stránkam treba užívať materinskej reči dotýčnych a úradné listiny, doručované stránkam, majú byť vydávané v materinskej reči dotýčnych — ďalej budú urobené kroky na žiadosť Slovenskej Národnej Rady k výmene úradníkov a zamestnancov, ktorí stali sa nenávidenými pre politickú propagandu.

„Súdniectvo občianske, trestné a správne zostane v doterajších rámcoch, kým Slovenská Národná Rada, alebo orgán, ktorý prevezme okruh jeho pôsobnosti, nepostaví orgány pravosúdia.

„V súdniectve občianskom, trestnom a správnom je jazykom styku súdov so stránkami (pojednávania, výsluchu svedkov atď.) vždy jazyk slovenský. Dokumenty týchto sudcovských aktov, ktoré majú podpísať stránky, treba spísať v reči slovenskej. Predostretie k vyššiemu fóru bude sa diať s úradným maďarským prekladom.

„Každé vydanie súdu, ktoré má byť sdelené stránkam, má sa vydávať v materinskom jazyku stránok.

„Personál súdov má byť zostavený dľa možnosti tak, aby bolo možné pojednávanie v slovenskej reči, kým sa to prevedie, môžu byť vedené veci, prejednávane s nútenou účasťou advokátov, aj v reči maďarskej.

„Pri presadzovaní sudcov a sudcovského personálu, ďalej personálu štátnych zastupiteľstiev, bude brať maďarské ministerstvo spravodlnosti zreteľ na návrhy Slovenskej Národnej Rady a odkloní sa od týchto návrhov len v prípadoch bezpodmienečne odôvodnených.

„Do doby utvorenia maďarskej ľudovej republiky vynesené zákony a vydané nariadenia, zostanú v platnosti na území slovenského imperia, nakoľko platnosť týchto neprerušuje sa touto dohodou alebo vyplývajú z jej ducha na dobu jej platnosti.

„V každej otázke, pri rozhodovaní ktorej treba brať za

základ pomer materinského jazyka obyvateľstva, sú predbežne smerodajné posledne zistené úradné štatistické údaje.

„Slovenská Národná Rada alebo na jej miesto prichádzajúci orgán prevedie dľa možnosti čo najskôr, s pribraním samosprávnych sborov a pri dozore týchto, zistenie nových štatistických dát, ktoré potom treba brať za základ.

„V každej spornej otázke, dotknutej v tejto dohode, alebo ktorá by sa aj ináč vyskytla medzi maďarskou vládou a Slovenskou Národnou Radou, rozhoduje 11-členová komisia, do ktorej vysielajú maďarská ľudová vláda a Slovenská Národná Rada po piatich členoch, ktorí volia predsedu. Keby sa nevedeli dohodnúť o osobe predsedu, deleguje predsedu stály smierči súd v Haagu.

„Na ochranu maďarských a iných neslovenských menších, žijúcich na území slovenského imperia, vysielala sa maďarský vládný komisár, ktorý bude pojitkom medzi maďarskou vládou a Slovenskou Národnou Radou v každej veci, ktorá tvorí obsah tejto dohody a má u Slovenskej Národnej Rady právo navrhovania. Taktiež Slovenská Národná Rada vyšle k maďarskej ľudovej vláde povereníka s týmto samým právom pôsobnosti.

„K pripraveniu všetkých odborných otázok, ktoré by sa mohli vyskytnúť, bude utvorená miešaná odborná komisia, ktorá urobí v prípade shody spoločné predostretie maďarskej vláde a Slovenskej Národnej Rade, v prípade rozdielných názorov podá zvlášť odôvodnený návrh komisií predtým uvedenej.“

Na tento návrh, osnovaný so stanoviska maďarskej suverenity, podal Hodža protinávrh so stanoviska československej suverenity. Originál tohoto Hodžovho protinávrhu, písaného známou rukou známeho vtedajšieho úradníka na vtedajšom našom čs. vyslanectve v Pešti, je uschovaný. [Rozhovor s členmi maďarskej vlády viedol sa potom na základe týchto návrhov. Dr. Hodža a členovia Slovenskej Národnej Rady hájili samozrejme stanovisko Hodžových protinávrhov.]

Hodžove protinávryhy na základ k jednaniu s Károlyim.¹⁾

1.

Pod predsedníctvím Matouše Duly stávajúci Slovenská Národná Rada, co politické zastupiteľstvo Slovákov v Uhrách, prohlašuje jako již v proklamaci, dne 30. října 1918 uveřejněné, učinila, že stojí na státoprávním základě československé republiky.

Maďarská vláda bere toto na vědomí.

2.

Proniknuta přáním, by bezpodmínečně právo sebeurčení národů ve společném dorozumění se uplatnilo, a tím dal se podklad budoucím korektním poměrům mezinárodním, předává maďarská vláda, co se týče území Uher, Slováky obydleného, plnou moc státní, vládní a vojenskou v prvému bodu uvedeného Slovenské Národní Radě.

3.

Pod územím Uher, Slováky obydleném, vyznačuje se ono území, které v sobě pojí následující administrativní organizace:

1. Stolice Trenčinská, Nitranská, Tekovská, Turčanská, Oravská, Liptovská, Spišská, Šarišská, Zvolenská.

2. Město Prešporok, stolice Prešporská, s výjimkou Csalóközu, město Stiaavnica, část Hontianské stolice, prostírající se severně od čáry Hontnádaš—Magasmajtény, stolice Novohradská, s výjimkou dílu, ležícího jižně od čáry Darmoty—Lučenec (šalgo) Tarján, část stolice Gemerské, ležící severně od linie Rimavská Subotica—Jolsva—Rožňava, část stolice Abauj, rozprostírající se severně od linie Sepesi—Nagyida—Horvátszadány, město Košice, části stolice Zemplínské a Užhorodské, severně od linie Kozma—Užhorod, ležící, výlučně části východní od linie Užhorod—Szinna.

¹⁾ Archiv čs. ministerstva věcí zahraničných.

Slovenská Národní Rada přejímá plnou moc vládní i vojenskou na vlastní zodpovědnost. Povinna je postarati se o takové prostředky k udržování veřejné bezpečnosti, které u vědomí své zodpovědnosti ku cíli vedoucí uzná.

Veškerí státní a samosprávní železniční, poštovní, telegrafní a telefonní úředníci a zřízení, pokud služebním zájmům vyhovují a na svém místě chtějí zůstat, stojí Slovenské Národní Radě k dispozici.

Maďarská vojska, národní, a lidová stráž opustí slovenské území bez zbraní: pokud doplňovací velitelství jsou na území slovenském, zůstanou i tyto Slovenské Národní Radě k dispozici.

Úhrn všech rozpočtových výdajů, povstalých na slovenském území, jakož i poměrný podíl vyživovacích prostředků a hospodářských výrobků poukáže maďarská vláda Slovenské Národní Radě až potud, pokud v ohledě tom patřičné společné ustanovení nevstoupí v platnost.

K likvidaci těchto poukazů povolána jest společná komise, sestávající ve stejném poměru z pověřenců maďarské a slovenské Národní Rady, která se stanoviska svého účelu bude zasedati částečně v Budapešti, částečně v Prešpurku.

Ohledně ochrany těch morálních, společenských a hospodářských zájmů, které vláda maďarská i národní výbor slovenský za společné uzná, docílí se na základě stejných kroků obapolného dohodnutí.

V bodě III. uvedené území zůstane bezpodmínečně v moci Národního Výboru slovenského. Konečné stanovení zemských hranic provede všeobecná mírová konference.

Menšinám maďarsko-jazyčným, bydlícím hromadně na území v III. bodu uvedeném, zaručuje Slovenská Národní Rada těchto samých práv jazykových, jaké zaručí vláda maďarská slovenským menšinám, zůstávajícím pod její správou.

Maďarská vláda vydá Slovenské Národní Radě veškeré předměty musejní a knihovní k dispozici, které byly majetkem rozpuštěné Slovenské Matice, jakož i fond sto tisíc zlatých i s připočtením úroků od roku 1874 počítaje, který maďarská vláda v roce 1874 co jmění Slovenské Matice zabavila.

Podobně poukáže maďarská vláda Slov. Národní Radě veškeré zabavené kulturní fondy, jichž zjištění spadá do pravomoci společné komise, v bodu VI. označené.

Odbočky zemských centrálních úvěrních sdružení, které co místní úvěrné sdružení po území ve III. bodu naznačeném, se nalézají, předá vláda maďarská s jich aktivou a pasivou Slovenskému centrálnímu hospodářskému a obchodnímu sdružení.

Francúzsky podplukovník „nemá inštrukcií“ a je proti nám: Dr. Hodža žiada, aby mu sprostredkoval notu k dohodovému veliteľstvu.

Československé vyslanectvo v Budapešti.¹⁾

Z rozmluvy s francouzským plukovníkem Vyxem mám dojem, že velitelství východních armád, resp. gen. Henrys vydal instrukce výhradně v duchu konvence příměří,²⁾ a

¹⁾ Archív čs. ministerstva vecí zahraničných.

²⁾ Ktoré v Belehrade uzavrel Franchet d'Esperay s Károlyim a dla ktorých má i na územiach, spojencami obsadených, zostať maďarská štátna správa.

že instrukce tyto dosud reparovány nebyly. Vyx pokládá vstup našich vojsk na slovenské území za nešťastný podnik, který se přiči úmluvě o příměří. Doporučuje vojska odvolat. Podléhá maďarským informacím, že naše vojsko uvádí nepořádek, provádí agitaci a že dopouští se loupeže.

Byl konsternován, když jsem mu vyložil vznik a příčiny jejich postupu a zejména fakt, že naše vojenské oddíly byly také úředně zvány, přes to uvádí, že se jedná o pokus neoprávněné okupace a přizvukuje, že nám pokus tento na mírové konferenci může nesmírně škoditi. Je to ovšem jeho osobní názor. Sdělil jsem s ním, že ve Versailles jsou v této věci informováni a že stala se intervence u Francheta, aby bod 17. a) úmluvy byl interpretován v našem smyslu. Vyx myslí, že interpretace tato stěží bude možna, poněvadž v příměří vyjednáno bylo výslovně geogr. území Uher.

Vysvětlil jsem mu, že takové jednání protiví se diplomatickým aktům Ententy a zejména také stanovisku válečné rady ve Versailles. Dopustil konečně, že nové instrukce mohou býti ještě dány, ale doposud dány nebyly. Byla řeč o Mackensenově armádě, jejíž tendence Vyxe zatím výhradně zajímají. Poskytl jsem mu v této věci informace, jež přijal s povděkem a označil je jako cenné.

Touto cestou dovedl jsem konečně získati jeho důvěru také pro interpretace politické.

Požádal jsem ho, aby poslední naši notu o uznání našich vojsk na Slovensku jako vojsk dohodových sprostředkoval Henrysovi a Franchetovi svou chiffrou.

Podotkl, že naše vojska na Slovensku nebojovala dosud v řadách Ententy a nemohou býti tedy pokládána za vojska spojenecká.

Upozornil jsem, že to může býti pouze jeho osobní názor, poněvadž jsme členem Ententy a vojska (naše) na Slovensku jsou zrovna tak spojenecká, jako československé legie.

Uznal důvod a notu naši ochotně sprostředkoval. Mám dojem, že je mužem naprosto přímým a spolehlivým nade všechnu pochybnost, ale podléhá nepřímým informacím, jež paralyzují.

M. Dula a členovia Rady v Pešti.

2.

Za účelem jednání s vládou přijeli sem včera avisovaní členové Národní Rady Slovenské. Jednání má průběh, jaký potřebuji. Vláda dělá potíže a staví zásadní nároky, jež se protiví zásadám o sebeurčení. Doufám, že mně jednání poskytne vzácný dokument neschopnosti uherského režimu řešiti národní problém: k čemuž pracuji.

Obširný referát o jednání zítra.

Skončeno v 9 hod. 10 min. večer dne 29. listopadu 1918.

Dr. Hodža v. r.

„... zamýšlam pretahovať...“

Zahraničnímu ministerstvu

v Praze.

Obsah dechifrované části zprávy dr. Hodž i.)

1. Aby od mojí činnosti byla přílišná pozornost odvrácena.
2. Zamýšlím protahovati jednání delší dobu. Materiál pošlu do Prahy.

V.

Jednat? nejednat?

Ako už bolo vidieť z dopisov dr Beneša dr Kramárovi, bol dr Beneš proti akémukoľvek jednaniu československému s Viedňou a Budapešťou. Zo dňa 29. novembra poslal dr Beneš dr. Kramárovi tento dopis:*)

„Vážení přáteli. Jednal jsem dnes opět o otázce Slováků, Maďarů a Němců v Rakousku. Zde rozhodně neuznají právní existenci ani Němců ani Maďarů. Jejich stanovisko je: jed-

*) Archív čs. ministerstva vecí zahraničných.

*) Dr. Beneš, III. 525, 526.

náme s nimi jen jako s lokálními autoritami ve věcech vojenských pro provedení armistice (tedy jako na př. v Rusku lokální sověty atd.), ale nikoli jako s autoritou státní. Neuznají je, aby měli snazší posici proti nám na konferenci míru.

Dnes jsem mluvil s Pichonem o věci. Radí, abychom i my totéž stanovisko zachovali. My jsme Spojenci, musíme to proto udělat. Proto je nutno, myslím, skončit za těchto okolností jakékoli oficiální jednání s Němci a Maďary, nesnižovat se k nim jednak, jednak jim tím nedodávat důležitosti.

Vím ovšem, že jsou sousedy a že nějak jednat nutno. Proto jednání musí být neoficiální. Prosím Vás, pane doktore, uvažte laskav, zdali je možno prostě odvolat dra Stodolu,¹⁾ nechat mu úřad, ale ať ho nevykonává, ať čeká v Praze, nebo zatím pracuje na Slovensku. Je to velmi divné, když Maďari toto dělají, a náš zástupce oficiálně delegovaný, tam zůstává, nota bene Slovák. Nemyslíte, že to je možno?

Stejně tak s Němci. Vím ovšem, že máme ve Vídni půl milionu lidí. Ale delegování Tusarovo, stalo se, myslím, předčasně, bez dohody s námi (zahraničním ministerstvem) a rozhodně dle zvyku a předpisu mezinárodního práva je neregulérní. I my máme zájem neuznávat Vídeň. Článek v „Národních Listech“, v tomto smyslu inspirovaný, byl by dobrý. A dle toho pak jednat. Není-li možno odvolat Tusara, je nutno nějak to změnit v neoficiální. Nevím, jak se to dá upravit, já vám jen sděluji principiální stanovisko, které by odpovídalo situaci zdejší. Prosím Vás, pane doktore, uvažte o věci a sdělte mi, co v těchto věcech by se dalo dělat. A držte, prosím, naše lidi, aby nedělali nepromyšlené věci, zejména v těchto mezinárodních věcech. Prosím, stejně opatrně i ve věcech polských a jihoslovanských.

Prosím Vás, sdělte mi své stanovisko, i co v té věci byste pokládal za nejlepší udělat.

Zdraví Vás srdečně Vám oddaný.“ (Dr. Beneš.)

¹⁾ V Pešti už bol Dr. Hodža, čo Beneš ešte nevedel.

V Budapešti medzitým z dôvodov už uvedených dr Hodža bol nielen československou vládou pražskou akreditovaný, ale tiež v smysle svojho akreditivu jednal. Jednal predovšetkým s francúzskou misiou, žiadajúc od nej ústup maďarských vojsk zo Slovenska, jednal ďalej s maďarskou vládou, aby, ako z jeho šifrovanej zprávy v archíve ministerstva vecí zahraničných vysvitá, získal čas, dokiaľ dohodové veliteľstvá nenariadia, aby maďarské vojská opustily Slovensko. Jeho zpráva zo dňa 30. novembra znie takto:

Práca u francúzskej misie: uznať naše vojsko na Slovensku!

Zpráva Dr. Hodžu českoslov. ministerstvu zahraničia.¹⁾

Č. 93.

Československé vyslanectvo v Budapešti.

Ministerstvu zahraničních záležitostí

Praha.

1.

Můj poměr k podplukovníku Vyxovi utváří se konečně přátelsky, jak po stránce politické, tak osobní.

Dnes měl jsem příležitost informovati jej o slovenské politické situaci, o národnostní otázce i o příčinách, proč jsou nároky naše na spojení Slovenska s Čechami oprávněny historicky a národnostně.

Po další rozmluvě se přiznal, že o věcech našich již slyšel také před vojnu, ač nemá o nich jasné představy.

Řekl mi, že je Alsasan. Pak bylo snadno objasniti stav věcí.

2.

Dnes předal mně podplukovník Vyx odpověď generála Henryse na notu v otázce uznání našich vojsk na Slovensku operujících.

¹⁾ Archív čs. ministerstva vecí zahraničných.

Zní: otázka tato nepatří do mého resortu a předložil jsem ji tudíž velcímu generálu za účelem rozhodnutí od válečné rady ve Versailles. Vzhledem k této odpovědi prosím o okamžité telegrafické zakročení na místě jmenovaném.

Žádoucnou by bylo postavití žádost v tom směru, aby Slovensko uznáno bylo za součást československého státu fakticky a aby rozhodnutí toto jako dispozice okupační armády ve formě rozkazu sděleno bylo s maďarskou vládou.

Zároveň musil by býti dán maďarské vládě rozkaz, aby ze Slovenska odvolala veškerou ozbrojenou moc.

Jestli by takové řešení vzhledem ku 17. bodu příměří nebylo možné, doporučuji, jako subsidiární žádost, aby veškeré vojsko našeho státu, legie i trupy na Slovensku uznány byly jako část okupační armády.

3.

Dovoluji si upozorniti, že v krátké době, snad 4. až 14. prosince vyprší příměří.

Prodloužení jeho musí nám býti příležitostí k tomu, abychom nároky naše ve smyslu předcházejících bodů uplatnili v takové formě, aby nároky tyto byly podmínkou prolongace.

Prosím o informace, resp. instrukce v otázce této, zda vláda v tomto smyslu zakročí.

4.

Podplukovník Vyx má zprávu, že v Mackensenově armádě propukl bolševismus.

Vojáci prý organisují vojenské rady a důstojníkům nesalutují. Vyx pokládá toto za potíže vzhledem k odzbrojení, jež nebude snad ani možné, vypoví-li vojska veliteli poslušnost.

Upozornil jsem ho, že jak uherská vláda, tak Mackensen by udělali bolševismus kdy a jak chtějí.

5.

O jednání s vládou maďarskou podá informace předseda p. Dula, jenž v neděli cestuje do Prahy.

Skončeno v 8 hod. 20 min. večer.

Budapešť, dne 30. listopadu 1918.

Dr. Hodža m. p.

Praha proti Hodžovým jednáním.

V Praze snáď už bolo známé dňa 1. decembra stanovisko dr. Beneša proti našim zmocnencom vo Viedni a v Budapešti, pretože bolo posielané z Paríža 27., 28. a 29. novembra, pretože šly kurýrom. Snáď byly známé tiež prvé referáty dr. Hodžu o budapeštianskej situácii, ale iste neboly tam ešte známé jeho zprávy z 29. a 30. novembra, pretože nešly kurýrom. Celkom určite však byly v Prahe známé referáty maďarských novin budapeštských, ktoré byly i Prahe sdelované maďarskou tlačovou kanceláriou tiež telegraficky. V Prahe teda mohol byť vzbudený dojem, že dr. Hodža vo svojich jednaniach prekročil svoju právomoc. Bola-li situácia posudzovaná podľa silne tendenčných zpráv maďarskej tlače, iste že zprávy tieto, snáď spolu so zásadnými prejavmi dr. Beneša proti akémukoľvek jednaniu, viedly k tomu, aby československá vláda a klub slovenských poslancov vydaly prejavy proti jednaniu dr. Hodžu v Budapešti. Oba prejavy byly učinené 1. decembra. Vláda prehlásila, že nikto nebol splnomocnený jednat s maďarskou vládou o akýchkoľvek otázkach či politických, hospodárskych alebo vojenských.¹⁾

Klub slovenských poslancov národného shromaždenia v Prahe prehlásil podobne, že nikto nie je oprávnený jednat s maďarskou vládou bez poverenia československej vlády.²⁾

Ako vidieť, bolo prehlásenie klubu slovenských poslancov stylizované nejasne, pretože dr. Hodža československou vládou poverený bol. Úradné komuniké pražskej vlády, že nikto nebol splnomocnený jednat s maďarskou vládou v akýchkoľvek otázkach, neodpovedalo skutočnému stavu vecí, pretože dr. Hodža bol nielen splnomocnený, ale podľa všetkých formalít poverovacích listín akreditovaný, aby jednal s maďarskou vládou o likvidácii, ďalej aby jednal s maďarskou vládou a zároveň s dohodovou vojenskou misiou o ústupe maďarských vojsk zo Slovenska. Dr. Hodža

¹⁾ Dr. Beneš, III. 526.

²⁾ Dr. Beneš, III. 526.

dostal 1. decembra telegram od dr. Kramáňa, v ktorom ho jednako „prosí a vyzýva“, aby každého ďalšieho jednanie nechal.

Medzitým uplynul od príchodu dr. Hodžu do Budapešti týždeň, ktorý podľa príprav maďarského ministerstva vojny mohol byť tiež hojne použitý k vysielaniu ešte ďalších maďarských vojenských oddielov na Slovensko, než bez toho tam dirigované boli.

Maďarské noviny o Hodžových jednaniach.

Budapeštianske listy hovoria o docielení dohody dr. Hodžu a jeho spolupracovníkov v jednaní s maďarskou vládou. Zprávy tieto boli nielen tendenčné, ale naprosto vymyslené. Priebehom jednanie nesbližovali sa stanoviská. Keď páni Dula, Fajnor, Ruman, Paulíny, Bazovský, Makovický do Pešti prišli, prehlásil im dr. Hodža, že ich pozval preto, že jednanie potrebuje z dôvodov taktických. Referáty v podobnom smysle boli dr. Hodžom podané do Prahy. Proti zprávam budapeštianskych listov o docielenej dohode vydal Matúš Dula formálne dementi s dátumom 1. decembra, ktoré bolo uverejnené v turčianskosvätomartinských „Národných Novinách“ v čísle zo dňa 5. decembra 1918. Znelo takto:

Dulovo dementi.

Budapešť, 1. decembra.

Predseda Matúš Dula a členovia Slovenskej Národnej Rady: dr. L. Bazovský, dr. V. Fajnor, dr. J. Kohút, P. Makovický, dr. J. Ruman, pokonávali sa s vládou, či by bez zadania zásadného stanoviska nemohly byť na tento priechodný čas usporiadané otázky administratívne, vojenské, stravovacie, bezpečnostné, súdobnícke a hlavne školské.

Rozhovory tieto pripravené boli bezzáväzným pokonávaním min. Jásziho a posl. dr. Mil. Hodžu.

Obom stranám išlo o to, aby do uzavretia mieru udržaná mohol byť poriadok; aby premožené boli zčiasťky pohromy, zčiasťky ukrutnosti nezodpovedných maďarských legií a aby se nezasekla premávka a administrácia.

Všetky chýry maďarských novín o pokonaní sú falšné. Ku konečnému riešeniu nedošlo, hlavne pre neúprimnosť niektorých peštianskych pánov.

Výsledok bezzáväzných rozhovorov bude predložený plénu Slovenskej Národnej Rady a peštianskej vlády.

VI.

Kolko vojakov mali Maďari?

Mali Maďari na podzim 1918 pozoruhodnejšie vojenské sily nežli my?

Asi všetci kronikári a memoiristi tej doby súhlasne potvrdzujú, že do Budapešti nahrnulo sa hneď po skončení vojny mnoho vojakov. Tiež v tom sa shodujú zprávy z tej doby, že vrátiť sa vojakom sa už nechcelo bojovať. Ovšem, bojovať ďalej na bojištiach. Bývalý vládny komisár Národnej gardy, ktorý sám sa v tejto veci prehlasuje za príslušného svedka, rovnako hovorí o tom, že vojaci chceli potom najradšej domov, aby sa tam mohli vyporiadať „s notárom a krčmárom“, ale pripúšťa: „Vojaci, ktorí opustili frontu, chceli sa vrátiť domov, mnohí snád s tou vierou, že doma bránia hranice.“¹⁾

Samozrejme chcela už maďarská Národná rada a potom hneď tiež revolučná vláda Károlyiovo vojsko organizovať a zpevniť jeho celky. Už maďarská Národná rada postavila požiadavku, aby uhorské vojská zo zahraničia hneď boli povolané domov. „Odhodlaním našim bolo, že povedieme ďalej dielo sbierania síl, organizácie, hlavne organizácie vojska.“²⁾

30. októbra, teda ešte pred hromadným návratom vojsk z front, mal generál Lukačič v Budapešti 70—80 tisíc riadnych vojakov.³⁾

¹⁾ „Öt év múltán“. (Po piatich rokoch.) Článok Ladislava Fényesa, str. 132.

²⁾ Garami, Forrongó Magyarországnak, str. 30.

³⁾ Garami, strana 31.

Prvý minister vojny v kabinete Károlyiho plukovník Linder ukázal sa neschopným reorganizovať armádu. Povolať teda Károlyi na jeho miesto plukovníka Barthu. Hovorí-li tento pán vo svojich pamätiach v tejto veci, do ktorej on sám bezprostredne zasahoval, objektívnu pravdu, tak by jeho informácia mohla byť pre vtedajšiu vojenskú situáciu v Budapešti dosť príznačnou. On píše:¹⁾

„V rozklade, väčšinou tiež bez zbraní valily sa vojská domov. Jedna časť dôstojníckeho sboru vojská opustila a ponáhľala sa do vlasti. Len v samej Budapešti bolo asi 40 tisíc aspirantov...“

„Vláda uzavrela belehradské prímerie, ktoré ponechalo pod zbraňou niekoľko divízií. Vzdor tomu bola uzavretá kapitulácia a vláda vzala na seba ten smiešny záväzok, že internuje tristotisícovú nemeckú armádu Mackensenovu.²⁾

„Keď som videl tieto veci, rozhodol som sa, že sa vôbec nebudem zaoberať dispozíciami prímeria, že vojská ponechám pod zbraňami, kádry že privediem domov a že pripravím obranu hraníc. 12. nov. odvolal som nariadenie o kapitulácii a nariadil som narukovanie, rešp. podržanie piatich najmladších ročníkov.³⁾ S nem. armádou uzavrel som dohodu o jej doprave domov, proti čomu má ona ponechať denne 400 vagonov uhlia, z ktorých som vynaložil 150 vagonov na dopravu nemeckých vojakov. Ďalej som sa rozhodol sriadiť celkovú novú ozbrojenú organizáciu. To bolo sriadenie alarmných formácií a dôstojníckych plukov, tá istá organizácia, ktorú neskoršie sriadil v Nemecku Noske

¹⁾ Neues Wiener Journal, 1. 8. a 22. júla.

²⁾ Poznámka: Samozrejme nič maďarská vláda neinternovala, je dňa Mackensena a jeho najužšie okolie. Jeho armáda dopravila sa pokojne i so svojimi veľkými nákladmi prvú cez Žilinu a potom, keď sme spôsobili ústup maďarského vojska zo Slovenska, cez Viedeň.

³⁾ Táto informácia sa shoduje so správou dôstojníka generálneho štábu Glais-Horstenau „Die Katastrophe“ str. 448, len s tým rozdielom, že Glaise-Horstenau pripisuje túto dispozíciu Barthovmu štátnemu sekretárovi Fridrichovi.

a pomocou ktorej porazil „Spartaka“. Samozrejme mohol som robiť dispozície tieto len na svoju vlastnú zodpovednosť, musel som ich dokonca pred vládou tajiť, veď vláda tá stála v znamení odzbrojenia“. Naše vojsko malo v tej dobe na starosti aj nemecké kraje v Česku a na Morave. Na Slovensku mohli sme s veľkým napnutím síl držať 2. decembra 4.700, potom niečo viac vojakov. Koncom decembra pribudli italskí legionári. V celku, ako vidno, boli Maďari mnohonásobne silnejší než my. A ich polohenie proti nám bolo ešte o toľko výhodnejšie, že ani s Rumunskom, ani so Srbmi sa ani nemyslelo na boj, len s nami a k tomu ešte veľká čepelská muničná továreň Em. Weissa pracovala tak, ako sa maďarskej vláde ľúbilo.

Chcela Károlyiova vláda plebiscit alebo nové voľby?

V Károlyiho vláde boli tri politické skupiny. Najmenšia skupina chcela získať jednaním so Slováckmi a Rumunmi pokojný priechod do nových medzinárodných poriadkov. Sám Károlyi ovšem robil všetko zo zorného uhla zachovania integrity. Druhá politická skupina, asi najsilnejšia, vedená Báthýányim a Lovászom, stávala sa vôbec proti akýmkoľvek vážnym ústupkom v náš prospech. Oba tieto politikovia prehlasovali sa už pred koncom vojny ako priatelia Veľkej Dohody a mysleli, že im to Veľká Dohoda bude honorovať. Konečne bola skupina krajne neústupná a výbojná proti nám. Jej ohniskom bolo ministerstvo vojny. V celku počítala vláda Károlyiho celkom určite s novými voľbami. Sociálny demokrat Garami píše:¹⁾

„... Preto sme predovšetkým rozhodli, že spravíme pokus, previesť voľby na území celej zeme (celého bývalého Uhorska). Dozvedel-li sa o tomto budapeštiansky zástupca dohody podplukovník Vyx úradne, či cestou inou, na to sa už nepamätám, ale viem, že zanedlho dostali sme od neho

¹⁾ Garami, Forrongó Magyarország, str. 87.

notu, ktorou protestoval proti prevedeniu volieb takýmto spôsobom.¹⁾

Nato mnohí z členov vlády zaujali to stanovisko, aby sme voľby vypísali na celé Uhorsko, ako demonstráciu, že nie sme ochotní uznať v ohľade politickom ten stav, ktorý bol vytvorený vojskom okolitých štátov, avšak vypísané voľby aby sme previedli len tam, kde by to technicky bolo možné, totiž na územiach neobsadených. Táto propozícia mala tiež svojich odporcov, ktorí dôvodili, žeby víťazná dohoda takýto postup teraz už mohla považovať za provokáciu...

Nie je ovšem tajnosťou, že títo odporcovia tvorili mizivú menšinu. Hrozily teda Slovensku hneď od nastúpenia Károlyiho vlády maďarské voľby, pod maďarskou správou a pod maďarskými vojakmi a četníkmi, — to jest: Maďari chceli usporiadať násilný plebiscit v smysle svojej integrity, proti Československu. Z toho by nám iste boly mohly vzniknúť veľmi povážlivé nesnádze.

Je zrejmé teda, že v novembri a začiatkom decembra 1918 Slovensko bolo ohrozené aj maďarskou vojenskou presilou, aj nebezpečím maďarského násilného plebiscitu.

VII.

Hodža sotrváva.

Dňa 2. decembra dozvedelo sa o prehlásení československej vlády jednak československé vyslanectvo v Budapešti a jednak maďarská vláda. Dr Jászi navštívil dr Hodžu a sdělil, že po prehlásení pražskej vlády musí postaviť otázku, jestli by ďalšie jednanie malo význam a menovite, jestli dr Hodža toto prehlásenie považuje za svoje odvolanie, vzhľadom k tomu, že poverovacími listinami formálne poverený bol. Dr Hodža prehlásil, že komuniké pražskej vlády nie je odvolaním, že sotrváva na svojom mieste a ďalšie jednanie že len odkladá až do nových inštrukcií, ktoré si od svojej vlády vyžiadal.

¹⁾ O note tejto iste vedeli zástupcovia československý, rumunský aj srbský.

2. a 3. decembra viedol dr Hodža s maďarskými vládnymi činiteľmi hovory neoficiálne.

VIII.

Konečne nota od vrchného velenia Dohody! — ale bez demarkácie.

5. decembra v noci zavolať podplukovník Vyx, šéf dohovej misie, dr Hodžu do svojho úradu v hoteli Hungaria a sdělil mu, že práve dostal od vrchného velenia Veľkej Dohody žiadanú dispozíciu, ku ktorej mu úprimne blahopraje. Dispozícia táto uznáva naše vojská na Slovensku za vojská spojenecké a nariaďuje súčasne ústup vojsk maďarských zo Slovenska. Nota obsahovala tieto dispozície:

Československý štát byl spojenci uznán. Jeho vojsko uznali spojenci jako vojsko spojenecké. Štát československý má tudíž právo, obsadiť území slovenské, už i proto, že jako strana spojenecká a válčící má podíl na provádění příměří, z něhož vyplývá okupace území bývalé rakousko-uherské monarchie. Důsledkem toho vyzývá se (mis en demande) uherská vláda, aby bez odkladu odvolala své vojenské oddíly ze slovenského území.

O note tejto podáva dr. Hodža zprávu do Prahy dňa 4. decembra 1918 a dodáva k nej tieto poznámky:¹⁾

„Upozornil jsem podplukovníka Vyxe, že dispošice tato neurčuje demarkační čáru.

Poněvadž on sám ve směru tomto mým návrhům vyhověti nemůže, žádal jsem, by ohledně hranice obsazení vyzádal další inštrukce z Paříže resp. z Versailles.

Prosím o telegrafickou intervenci u pařížské vlády a u versailleské rady, aby inštrukce dána byla ve smyslu našich žádostí.

Ihned po sdělení Vyxově mluvil jsem se státním sekretářem zahraničních záležitostí Diner-Dénešem. Upozornil jsem na zbytečné kontroverse, jež mohly by vzniknout,

¹⁾ Archív čs. ministerstva zahraničia.

pak-li by maďarská vláda vzhľadom ku 17. bodu príměří trvala na tom, aby na slovenském území zůstala maďarská administrace.

Diner-Déneš zasazuje se v ministerské radě za to, by veřejná správa bez maďarského protestu přešla do našich rukou.

Ohledně otázek hospodářských a premávkových navrhuji likvidační komise.

Prosím po této stránce podrobné instrukce.

Dr. Hodža.“

Následkom nedostatku demarkácie nevykonáva maďarská vláda príkaz dohodovej noty.

Proti Fochovej note podala Károlyiho vláda obšírny protest. Uvádza síce, že je proti rozkazu dohody bezmocná a preto že sa mu podrobí a že o tom podá zprávu „v najkratšej dobe“, ale zároveň žiada, aby sa „české vojenské oddiele zdržaly „výbojného obsadenia státu“, „hranice ktorého sú od tisíc rokov nesporné“ — a konečne a hlavne žiada, aby na rozhodovanie v sporoch o príměrie vyslaná bola „miešaná komisia.“

Zkrátka Károlyiho vláda vzdor hladkým vetám protestu v skutočnosti nechcela vyhovieť dispozícii dohody, aby maďarské vojská zo Slovenska odvolala. Zámienuku k umeleému odkladaniu parížskeho rozkazu hľadala a našla v jednom formálnom, ale vlastne i podstatnom nedostatku Fochovej noty, to jest v tom, že nota neobsahovala demarkačnú čiaru, po ktorú sa vojská majú odvolať. Nota ukladala ústup zo „slovenského územia“, takého však ani politicky, ani zemepisne nebolo. Šlo tedy o demarkačnú čiaru a o to, aby bola rýchle.

Žiadal tedy dr. Hodža demarkačnú líniu hneď prostredníctvom šéfa dohodovej vojenskej misie. Zároveň však, alebo hneď na to žiadal to isté aj prostredníctvom pražského ministerstva zahraničného, od dra. Beneša. Dáva mu zároveň aj návrh, ktorým územím sa má čiara niesť. Dotyčný

telegram bol odoslaný z Prahy 6. decembra, musel ho tedy z Budapešti poslať dr. Hodža najpozdejšie 5., ale pravdepodobnejšie hneď 4. decembra.

Dr. Hodža urguje vojenskú demarkačnú čiaru u dr. Beneša.¹⁾

Žiada líniu Bratislava—Komárno—Čop.

Československé vyslanectvo v Budapešti.

Č. 126-2.

M. le Ministre tchécoslovaque Beneš

Paris.

Od československého vyslanectví v Budapešti ministru zahraničí v Paříži.

Šéf zdejší francouzské mise Vyx projevil veliteltvu východní armády svůj názor, že oprávnění našich vojsk na okupaci Slovenska narušuje príměří. Rozkaz ovšem plně respektuje a nedělá překážky, o demarkační čáru jest spor mezi mnou a Maďary. Vyx žádal o demarkaci instrukce, prosím, zakročit, abychom mohli obsadit Prešpurk, Galantu, Ersekujvár, Komárno, Levice, Ipolšág, Ďarmoty, Šalgotarján, Lučeňec, Rimasobotu, Rožňavu, Košice a jejich jižní slovenské okolí Töketerebes, Čáp, Ungvár.

Dr. Hodža.

Zahraníční komise národního výboru

v Praze.

Dává se na vědomí s tím, že telegram odeslán byl radiovou stanicí přes Soluň.

6. XII. 1918.

Z. r. (podpis nečitelný).

Medzitým došly do Prahy a do Budapešti zprávy o ukřutnostech maďarských vojakov a četníků na Slovensku a vůbec o opatreniach maďarskej administratívy, ktoré bez-

¹⁾ Archív čs. ministerstva zahraničia.

pečne svedčily o tom, že maďarská vláda terorom pripravuje sa na niečo. Z týchto početných zpráv je tu len malá ukážka.

Ukrutnosti maďarského vojska na Slovensku I.¹⁾

Dodatok k zpráve 5. decembra.

1. Predsedníctvo Slov. Národnej Rady sdeľuje pod číslom 536-1918 dňa 5. XII. 1918. V Žiline a na okolí sa desné veci stávajú. Z pancierového vlaku strieľajú na okolo idúcich mužov a ženy; v turzovskej doline na Kysuciach pustošia, kňazi z Turzovky museli utekať pred nimi na Moravu. Vo Vysokej zastrelili tamojšieho predsedu Národného výboru kupca Polanského pred jeho vlastným domom. Rakovského kaplána Kostolného vyviedli pod bodákmi s rukami na chrbte sviazanými a železným fažítom obfaženými, Žilinou. V Novej Žiline strieľali do pasažierov a usmrtili Jozefa Hančíka z Rovného a fažko poranili 2 dievčatá idúce do fabriky, i chlapca z Rovného.

V Tekove nie je to lepšie. Tam násilne berú našich šuhajov do Levíc a ženú ich proti Čechom. Kto im povie, že nemusia ísť, toho áreštujú. V Leviciach majú početných slovenských ľudí áreštovaných, ktorých bijú po hlave a neopísateľne trýznia a hladom moria. Menovite Jozefa Lauka z Jalnej. Tohoto len preto, lebo roznášal naše plakáty a niesol list našej Rady k slúžnemu.

Vo Vrútkach sú nemožné pomery. Tam železničari sekvestrujú zásielky uhlia, menovite z nariadenia Orsz. Szénbizotságu zabavili 25 vagonov uhlia pre Uh. paptereň v Ružomberku, ktorá už aj stojí a sú výhlady na veľké škody. Košicko-bohumínska železnica všetok svoj materiál odváža do Iglova. Ľudí svojich alarmovala k úteku.

2. Protokol, spísaný s p. Jánom Lucinom, roľníkom v Ldzanoch, v stolici Hontianskej, ktorý sa u vyslanectva hlásil, podáva o atrocitách maďarského vojska v Nitre nasledujúce:

¹⁾ Archív čs. ministerstva vecí zahraničných.

Dňa 6. decembra t. r. večer prišiel do nádražia nitrianskeho vlak z Fraštáku, ktorým boli privezení ranení vojaci Maďari a Česi. Maďari boli vo vozoch osobných, Česi v obyčajnom nákladnom. Pri vjazde do stanice boli Maďari hneď z vlaku vynesení a do nemocnice dopravení, českí ranení však dlhšiu dobu v krutej zime ponechaní bez pomoci. Nikto sa o nich nestaral. Nato traja ranení, ktorí sa jako tak mohli pohybovať, vyliezli z vozu a boli potom dopravení tiež do nemocnice. O fažko ranených sa však nikto nestaral. Keď už po dlhšej dobe som sa nemohol dívať na zachádzanie tak neľudské, vyzdvíhol som za pomoci niekoľkých maďarských vojakov ranených Čechov do nosítok, aby som ich tak vyprostil z trýzne zimy, hladu a žízne.

Keď nato maďarskí vojaci ich odnášali, chovali sa priamo neľudsky. Jeden z Maďarov, ktorý sa k vlaku vrátil, chvastal sa, že už jednému z ranených, ktorých odnášal, prerazil cestou ruku.

Pretože medzitým prišiel vlak, ktorým som mal cestovať do stanice, musel som od ďalšieho pomáhania raneným Čechom upustiť a odcestovať a neviem, čo sa s nimi ďalej stalo.

Kým som ešte na nádraží bol, ranení Česi boli maďarskými vojakmi o peniaze a preciozy obkrádaní a jeden z Maďarov poznamenal, žeby bolo najlepšie všetkých zabiť. Povedal tiež, že jeden z ranených má prsteň, ten však nemožno mu z prsta strhnúť a bolo by záhodno prst odrezať.

5. P. Anton Daubner píše 4. decembra 1918 z Prievidze: „Z Ganzovej továrne prepustili 6 robotníkov len preto, že sú Česi. Keď títo prišli do Nitry, tam ich chytili, po dvoch retiazkou sviazali a do Komárna odviekli. Hlavy mali prepĺňané. Svedkovia: Ján Baniak, Viliam Oboňa.“

[Podobných zpráv zo všetkých strán Slovenska dostával úrad nášho československého plnomocníka v Pešti každý deň mnoho, ústnych i písomných, od miestnych Rád i jednotlivcov.]

Ukrotnosti maďarského vojska na Slovensku II.¹⁾

Zaslané dr. Štěpánkovi v Prahe.

127-1918.

Dňa 7. decembra 1918.

1. Strelecký pluk č. 11 na ceste do domova bol prepadnutý 8. novembra 1918 na stanici v Komárne maďarským vojskom, ačkoľvek už nemal zbrane. 57 mrtvých. Komandanta Mrázeka tiež zastrelili, mrtvolu hodili do Dunaja. Asi 50 českých vojakov chytili a strčili do väzenia v komárňanskom hrade.

2. Vo Veľkých Turanoch áreštovali dvoch synov učiteľa na odpočinku, Kolomana Bazovského, 16. novembra 1918 odvliekli ich do Košíc, kde s nimi neľudsky zachádzali.

3. Kurýra slovenského Jozefa Lauku dal slúžny v Garamszentkereszte chytiť.

4. 16. novembra 1918 maďarské vojsko v Turanoch chytilo železničného strážnika Mateja Chilo Zaťko, zbili ho do krvi, vyzliekli skoro do naha a odvliekli do väzenia do Košíc.

5. Pustošenie maďarského vojska v Žiline: Maďarské vojsko, ktoré vtiahlo do Žiliny 15. novembra 1918, núti obyvateľov s nasadenými bajonetmi, aby slovenské zástavy strhalo. Byt Tomáša Ružičku, predsedu slov. Národného Výboru, demolovali. Na našich parlamentárov, ktorí šli naproti maďarskému vojsku, vystrelili asi 50 výstrelův, ačkoľvek mali so sebou bielu zástavu. Obyvateľov, ktorí nosili slovenské kokardy, stále inzultovali, kokardy dolu trhali a do blata šliapali. Podobne v Budatíne. 28. novembra 1918 maď. vojsko strieľalo do pokojného obyvateľstva, jedného na smrť, viacerých ťažko zranili. 2. decembra 1918 bez príčiny zastrelili jedného drotára a 4 sedliacke dievčatá, ktoré sa zo žilinského jarmoku domov poberaly.

6. Na trati Miškovec—Munkáč—Lavočne maďarskí vojaci páchajú stále neslýchané brutality proti československým vojakom, vracajúcim sa z Haliče a z Bukoviny. Násilím

¹⁾ Archív čs. ministerstva vecí zahraničných.

im berú plášte, obuv atď. Jestli sa niekto bránil, tak ho najsurovejším spôsobom trýznili a na živote ohrožovali. Poručíkovi Karlovi Hančelovi vzali všetky privátne veci a obnos 1200 korún. — Bohumil Šmíd, prokurista Zemskej priemyselnej banky v Budapešti, udáva 24. novembra 1918: "Na mojej ceste 19. novembra do Munkáča, bol som svedkom neslýchaných prípadov. Na každej stanici sekerami a puškami ozbrojení vojaci maďarskí vrhali sa s výkrikmi: Kde sú Česi? na železničné vozne. Keď našli vojaka, ktorý nevedel maďarsky, tak ho zbili a obkradli, takže mnohí museli polonahí v ceste ďalej pokračovať. 25. novembra na tej istej čiare stotníka Korvoča, nadporučika Adámka a poručika Slivku vyrabovali a odobrali im asi 15.000 korún privátneho majetku.

7. Oravských obyvateľov Tomáša Kabáča, Martina Krupu, Jána Drevoniaka, Martina Hrkľa, Jána a Mateja Staza držia v Košiciach vo väzení.

8. V obci Selčany 15. novembra 1918 maďarské vojsko zastrelilo dcéru občana Michala Španku, jeho samého ťažko ranili, 17. novembra 1918 početných obyvateľov odvliekli do Veľkých Topolčian, kde ich bili a trýznili.

9. Jozef Kostolný, kaplán z Trenčianskej Rakovej, bol dňa 24. novembra 1918 na stanici v Čadci zatknutý, pri tom zbitý a skopaný a do žandárskeho väzenia hodený, tam 5 dní pri hlade a smäde nechaný. Podobný prípad sa stal s občanom Rybárikom.

10. Dľa zprávy pána Blhoša, potvrdenej svedectvom pána Labaya v Ružomberku, na Vrútkach po vtrhnutí maďarského vojska jeden zaostalý český vojak bol chytený a bez slova prebodnutý.

11. Dľa prípisu Slovenskej Národnej Rady v Turč. Sv. Martine č. 501 zajatých českých vojakov v Košiciach formálne mučia a zachádzajú s nimi veľmi surove. Situáciu ich obťažuje i okolnosť, že nemajú dostatočného odevu. A tak od zimy veľmi trpia. Zajatý je medzi nimi na pr. i nadporučík Jaroslav Jareš z Prahy.

12. Lúpeže maďarského vojska sú na dennom poriadku. Tak na pr. 20. novembra 1918 na stanici v Brezne tamojšia

Slovenská národná garda áreštovała dvoch maďarských vojakov, ktorí mali pri sebe hrúzu nashieraných vecí, medzi inými zlaté a strieborné kostolné náčinie, ako monštrancie, kalichy a tomu podobné veci. Zo Seliec z rímsko-katolíckeho kostola tiež zmizly kostolné riady.

Nemožno vyčakať demarkáciu z Paríža:

Dr. Hodža uzaviera demarkáciu dočasnú, aby maďarské vojská opustily aspoň väčšiu časť územia slovenského.

Nedalo sa vedieť, kedy príde do Budapešti nová parížska dispozícia o definitívnej demarkácii. Pretože bez demarkácie ústup maďarského vojska zo Slovenska sa ovšem vôbec nedal očakávať, uzavrel Hodža dohodu o demarkácii dočasnej, ktorá by bola platná, kým definitívna demarkácia nebude z Paríža uložená. Zároveň ovšem urgovaľ od dra Beneša túto definitívu a dal k nej návrhy.

Dr. Hodža uzaviera dohodu o dočasnej demarkačnej čiare.

Úrad plnomocného vyslanca Československej republiky v Budapešti.

Bureau du Plénipotentiaire de la république Tchécoslovaque á Budapest.

(Opis dopisu dr. Hodžu šéfovi dohodovej vojenskej misie.)

Č. 126.

Budapešť, dne 6. XII. 1918.

Pane plukovníku,

pokládám si za česť, Vám oznámiť, že se vyslanec dr. Milan Hodža a uherský ministr války dr. Vojtěch Bartha shodli dle daných instrukcí na prozatímní čáře demarkační, která může býti československým vojskem okupačním obsazena.

Tato čára začíná u obce Dévény, jde obcí Bazin, Kissenköcz podle řeky Sifak obcí Pered, přímou čarou až k Érsekujváru, dále podle řeky Zsitva obcemi Verebély, Garazkovápei, Bát, Hontnémeti, Litva, Lest, Losonc, přímou čarou až k obci Szolnok, dále údolím řeky Gölnicz až k městu Margitfalva, údolím řeky Hornádu podle jižní hranice komitátu Sáros až k hranici komitátu Zemplén, přímo k Töketerebes, město Gálszécz pojímáje, dále přímo od Töketerebes, přes obec Szobrancz, vrchol hory Vihorlat, městem Homonou, údolím řeky Laborcz až k hranici uhersko-polské.

Tato čára demarkační je platná pouze do té doby, než dojdou nové instrukce demarkační čáry se týkající z Paříže.

Dr. Milan Hodža m. p.
Dr. Vojtěch Bartha m. p.¹⁾

Dr. Hodža žiada přímo od Dr. Beneša definitívnu demarkáciu Bratislava-Komárno-Čop-Užhorod

Úřad plnomocného vyslanca Československé republiky
č. j. 126-1918. v Budapešti.

Pane ministře!

Dovoluji si prositi Vás o zakročení u pařížské vlády, resp. u válečné rady ve Versailles, v záležitosti demarkační čáry pro obsazení Slovenska.

Jakmile včera sdělil se mnou šéf zdejší francouzské vojenské misse, podpl. Vyx, naše uznání jako části vojsk okupačních, upozornil jsem, že bez určení demarkační

¹⁾ V prejave z 9. januára 1929., uverejnenom v niektorých peštianskych novinách, a vo faksimile 8. septembra 1929 v „Slovákovi“ Bartha popiera, že by bol s Hodžom uzavrel túto ním vlastnoručne podpísanú dohodu. Toto popieranie je zrovna tak fantastické absurdum, ako jeho ďalšie tvrdenie, že Hodža označil ako slovenský požiadavok „jedno ministerstvo, tri županstvá a slovenské komando...“ Vtedajší maďarský štátny sekretár J. Diner-Dénes označuje takéto tvrdenia Barthove za lož, ostatne vraj u p. Barthu nie neobvyklú. (Slov. Denník z 27. sept. 1929.)

čáry mohou opět vzniknouti zbytečné kontroverse. Souhlasil a vyžádal si instrukce. Můj návrh tudíž je, abyste Vy, pane ministře, ráčil podniknouti kroky. Rozhodně musí býti hned námi obsazen Prešpurk, pak dráha s Galantou a Novými Zámky, Komárno a břeh Dunaje k řece Ipel, pak Ipelské Šahy (Ipolyság), Balážovy Ďarmoty (Balásza Gyarmat), Lučenec, Šalgotarjan, Rimavská Sobota (Rimaszombat), Revúce, (Nagyroce), Rožňava, s pruhem k jihu, Košice (Kassa) a jižně Košic přímá čára k Čápu a Užhorodu.¹⁾

S výrazem hluboké úcty oddaný:

Dr. Hodža v. r.

Hodžov referát o demarkácii.

Panu ministrovi
zahraničních záležitostí Československé republiky
v Paříži.

Dr. Hodža podává zprávu o dočasnej demarkácii Zahraničnej komisii v Prahe.

93-5-1918.

Zpráva situační.

Zahraniční komisi Národního Výboru
v Praze.

S provedením veřejší ordre ohledně ústupu maďarských vojsk byly v Pešti potíže. Mám dojem, že maďarská vláda, ač vyslovila ochotu bezodkladně naříditi ústup, usilovala získat času a provedení ordre zatím zamezit.

Jednou záminkou bylo, že v Žilině hlídá maďarské vojsko, 5000 vojáků z Mackensenovy armády, jež nemohou zůstat bez dohledu. V jednání s podpl. Vyxem poukázal jsem na dispoici příměří, dle kterého internování a dohled německých vojáků jest úkolem Maďarska. Žádal jsem okamžitý transport Němců na maďarské území. Podpl. Vyx dal rozkaz v tomto smyslu.

¹⁾ Archív min. zahraničia.

Druhou záminkou bylo, že ordre neobsahovala demarkační čáru. Na tento nedostatek upozornil jsem podpl. Vyxe hned, jakmile mi ordre sdělil. Žádal jsem, aby bezodkladně vyžádal z Versailles instrukce, co se ihned stalo. Zároveň vyslovil podpl. Vyx svému velitelství svůj osobní názor, že oprávněním našich vojsk na okupaci Slovenska nerušeno jest příměří. Vysvětlil jsem mu znovu, že v době příměří Slovensko právnicky již nepatřilo k Uhrám, on ovšem nechce slyšet o politice a poukazuje k tomu, že byl komandován za účelem, aby litera byla respektována. Předpokládám, že jeho osobní názor a poznámka na věci nezmění. Přes to, poslal jsem ministru Benešovi prostřednictvím Vyxe telegrafickou zprávu, v níž referoval jsem o Vyxově poznámce a žádal jsem zakročiti v našem smyslu. Zároveň jsem u p. ministra Beneše žádal o zakročení, aby demarkační čára určena byla podle našich plánů: Prešpurk, Komárno atd., až po Čáp a Užhorod.

Uznan jsem za nutné, aby maďarské vládě nebyla dána možnost průtahu ani do této definitivní instrukce a aby zajištěn byl okamžitý ústup maďarských vojsk. Z tohoto důvodu jsem ve srozumění s Vyxem vyjednal zatímní demarkaci s maď. ministrem války, pouze aby bezodkladnému rozkazu na maďarský ústup nic nepřekáželo. Zatímní demarkace pro tyto dva, tři dny určili jsme vzhledem na již místními veliteli už u Prešpurku vzájemně určené demarkace a pak bez Košic a okolí, poněvadž v otázce této maďarská vláda byla by získala průtah politickou diskusí, v níž by mne Vyx naprosto nepodporoval. Demarkace obsažena jest v překladě dopisu, jež jsme s ministrem Barthou předali Vyxovi.

V Budapešti, dne 6. prosince 1918. Dr. Milan Hodža v. r.

*

Maďarský minister vojny zdráhal sa síce vykonať i túto dočasnú dohodu, ačkoľvek ju podpísal. Konečne ale 6. decembra večer daný bol rozkaz, aby maďarské vojská zo Slovenska ustúpili až k dočasnej čiare. Dňa 7. decembra mali sme slobodnú Žilinu a o pár dní sme mali slobodnú štvorpäťtinovú väčšinu dnešného Slovenska.

Hodžov návrh na obsadenie Slovenského Východu.

Československá likvidační komise v Budapešti.

Budapešť, 19. prosince 1918.

Ministerstvu věcí zahraničních

v Praze.

Obsazení slovenského východu po Užhorod jeví se z ohledu politického jako neodkladná nutnost. Košice zatím nedostaneme bez velmi značných posil a obětí, jakákoliv by byla demarkace, poněvadž maďarská vláda a veřejnost setrvává v renitenci proti nám i Entente, pokud nebude provedena okupace důkladně a na celé čáře. Nejpalčivější politický zájem odkazuje nás však nyní na opuštěné kraje východně a jihovýchodně Prešova. Moji důvěrníci ze stolice Zemplínské sdělují, že lid jest s námi, atrozity a terror provádí se však Maďary v míře stupňované. Naši lidé, jež v Humenném zamezili prohlášení zvláštní slovenské republiky, jsou zavírání a týráni. Nebezpečí ve směru politickém a společenském jest tedy eminentní. Doporučuji tedy čím dřívejší diversi od Prešova ke Giraltovcům a pak do doliny řeky Topole do Humenného (Homonna), Vránneho (Varannö), Michalovce (Nagymihály), po případě dále k jihu do Sečovce (Gálszéc) a Trebišova (Töketerebes). Obsazením těchto míst, na něž stačí poměrně skromné síly, měli bychom naši věc na východě zatím dostatečně zajištěnou a Košice utratily by mnohé výhody své vynější strategické posice.

Dr. Hodža vyjednáva s podkarpatskou Ludovou

Radou: máme obsadit' Podkarpatskú Rus.

Obsazení východu směrem k Sobrancí důležitá jest také vzhledem k otázce rusínské. Podařilo se nám navázat styk s představiteli „rusínské národní rady“ ze stolice Užhorodské, Berežské, Ugočské a Marmarošské. Po delším hovoru s nimi sestaven zápis, jež přikládám pro Prahu. Po objas-

nění politické situace projeví nám členové Rady, počtem 22, že rozhodně žádají odluku od maďarského státu a připojení buďto (a raději) k Ukrajině, anebo nebylo-li by to možné, pak ke státu československému. Zatím ale plně žádají obsaditi své kraje vojskem Ententy, pod velením francouzsko-americkým, anebo anglickým a mužstvem našimi, případně srbským. Obsazení toto jest, dle jich žádosti, nejnaléhavější nutností, poněvadž maďarský režim rádí u nich příšerně. Prosíme ministerstvo věcí zahraničních o intervenci a dispoici: zároveň podal jsem žádost Rusínů prostřednictvím zdejší franc. komise vrchnímu velitelství Východní Armády.

Dr. Hodža v. r.

X.

Závěrečná nota Dr. Hodžu Károlyimu po ústupe maďarských vojsk zo Slovenska.¹⁾

Budapešť, 5. januára 1919.

Rozhovory s maďarskou vládou narazily na překážky, jež touto dobou nemohu odstraniti. V té době totiž, kdy rozmluvy o přechodných opatřeních zde nerušeně trvaly, podnikla maďarská vláda, jak jsem se věrohodně dověděl, jednak v politice zahraniční, jednak v politice vnitřní takové podněty, které se nikterak nesrovnávají s duchem výměny názorů mezi panem ministrem Jászim a mnou. Východiskem mých rozmluv po stránce politické bylo složití základny příštích politických, zejména hospodářsko-politických vztahů. Maďarská zahraniční politika orientovala se mezi tím jednak v jednáních se zahraničními missemi, jednak v zahraničně-politických projevech maďarského předsedy vlády dle směrnic, které naprosto nepočítají s intimnějším přátelským poměrem, který by případně mohl vzniknouti mezi státem maďarským a státem československým. Posledně dal tomuto zahraničně-politickému směru výraz úřední projev maďarského minister-

¹⁾ Opis zo súkromného archívu (E. B.)

ského předsedy. Maďarský min. předseda uvedl totiž Polsko a Itálii jako ony státy, s nimiž pokládá Maďarsko vytvoření přátelského vztahu za svůj zájem. Směrnice tato staví se proti mé snaze dvojím hrotem. Předně v tom smyslu, že podle toho nezdá se tedy býti maďarským zájmem utvoření dobrý hospodářský a politický poměr se státem československým. Za druhé pak a hlavně stavím se s diffcultací proti té skutečnosti, že maďarská zahraniční politika obrací se ke dvěma dohodovým státům, ježto sblížení s těmito státy uvádí politiku Károlyiho do takového osvětlení, jako kdyby chtěla vraziti klín mezi jednotlivé dohodové státy, jež, jak známo, jsou vzájemně k sobě vázány celým řetězem politických a hospodářských svazků.

Nemám práva kritisovati maďarskou zahraniční politiku, ale je přímo politickou nemožností připravovati vážná dohodování s vládou státu, který by mohl rušivěji zasahovati do stávajících vztahů v dohodové struktuře.

Ve směru vnitřně-politickém nakupila se se strany maďarské vlády celá kumulace opatření a omeškání, jež jsou pro mne přímo výstrahou, že moje rozmluvy s panem ministrem Jászim asi sotva naleznou sankcí rozhodujících činitelů maďarské výkonné vládní moci. Jsa veden přáním, abych maďarské vládě podle svých sil usnadnil situaci, navrhl jsem 3. prosince takovou dočasnou obsazovací čáru, která velmi daleko sahajíc, honorovala citlivost maďarského veřejného mínění. Stanovení této čáry stalo se s tou podstatnou výhradou, že čára tato může zůstatí v platnosti přirozeně jen dotud, dokud vrchní velitelství dohody neprohlásí demarkací. Naproti tomu je skutečností, že když 24. prosince demarkace dohodového vrchního velitelství byla vyhlášena, uvedly proti ní orgány maďarské vlády tu námitku, že její stanovení je bezpředmětné a že se strany maďarské vlády s přijetím nemůže počítati, protože maďarská vláda pokládá pro sebe za jedině závaznou onu čáru, kterou jsme si my dočasně stanovili. Postup tento, vzhledem na mou odpovědnost nejenom vůči pražské vládě, ale také vůči veliteli dohody, přímo hraničí s neloyálností. Ještě však před tím porušena byla způso-

bem nanejvýš urážlivým také ona dohoda, k níž došlo mezi ministrem války Barthou a mnou. Podle této dohody měly maďarské trupy dne 3. prosince ustoupiti od Galanty a Nových Zámků na 9, resp. na 11 km směrem k jihu. Je naproti tomu skutečností, že 11. prosince maďarské trupy zastavily československé trupy u Velkého Madžetu, přinutily je k bitvě, ba je skutečností, že i dnes, dne 3. ledna nalézají se Galanta a Nové Zámky ještě vždy v ozbrojeném odporu. Takovéto křiklavé a vědomé porušení parcelních úmluv, k nimž došlo mezi maďarskou vládou a mnou, nutí mne k svrchované opatrnosti. Pokud maďarská vláda nedovede získati platnost nejen ve velkém veřejném mínění, ale ani u svých vlastních orgánů slovnímu znění úmluv ani jejich duchu, musí maďarská vláda a musím také já velmi svědomitě uvážiti, zda je ve věcech rozhodujícího dosahu plodná výměna názorů vůbec možna. V tomto přehledu omezil jsem se samozřejmě jen na nejkřiklavější a snad ani ne na nejpodstatnější rušivé momenty, protože již ty dávají dosti důvodů k mé zdrženlivosti. Ani nemusím zvlášť zdůrazňovat, že k těmto uvedeným momentům pojí se celá řada dalších, jim na vlas podobných.

Dr. Hodža.

II.

PREDNÁŠKA MINISTRA DR. MILANA HODŽU V BRATISLAVE

vo dvorane »Zemedelského Muzea«

dňa 22. decembra 1928

(Vyšlo v „Slovenskom Denníku“, ročník XI., číslo 294. zo dňa 23. XII. 1928, strana 2; číslo 295. zo dňa 28. XII. 1928, str. 2—3; číslo 296. zo dňa 29. XII. 1928, str. 1—3 a číslo 297. zo dňa 30. XII. 1928, str. 2. — Doplnky v [] vložené boli do textu po jej uverejnení v „Slovenskom Denníku“.

Z reči Dr. M. Hodžu, prednesenej
dňa 22. decembra 1928 v Republikánskom Klube.

Pánovia moji! Nás je tu málo, ktorí sme prežili, v čínnej politike prežili 10 rokov pred vojnou. Nás je tak málo, že títo účastníci alebo svedkovia tejto doby sú v dnešnej našej spoločnosti slovenskej už v mizivej menšine, pretože ani naši priatelia Česi, ktorí dnes na Slovensku sú a ktorí sa už aklimatizovali a sú už tiež Slovákami, ani naša mládež, nemôžu vedieť, čo to vlastne na Slovensku bolo. Keby sme ich nechali v istých pochybnostiach tápať, tak by sme už i dnešnému pokoleniu zatemnili jeden veľmi dôležitý úsek našej národne-politickej historie.

V tomto smysle poviem dnes niekoľko poznámok na Šrobárove výklady o mne, nakoľko nie sú rázu čiste osobného, ale všeobecne politického.

Jednanie o demarkáciu.

... Teraz niečo o tej demarkácii v Budapešti. Povedal som, že životným cieľom Kristóffyho v druhej polovici jeho politickej pôsobnosti bola rehabilitácia. Životným cieľom Károlyiho bolo zachrániť Maďarsku integritu.

Károlyi nezačal svoj taktický manéver s Dohodou teprv r. 1918: Károlyi bol to druhé železko maďarskej politiky už od roku 1914.

Károlyi „druhým železkom maďarskej politiky“.

Odkedy bol maďarský štát, vždy mali Maďari taktiku pracovať dvoma železkami. Keď jeden brat bol turkofíl, druhý bol schwarz-gelb, tretí bol Rákóczyán.

Maďarská politická povaha je vôbec niečo zaujímavého. Vavro Šrobár píše na jednom mieste o mne, že ja mám maďarskú školu politickú, že peknými slovami chcem od-
baviť všetko a toto že je rys maďarského politika. [Šrobár má divoké predstavy o politike, myslí-li, že reči môžu nahradíť ťažkú prácu, idúcu na zdravie.] Podobne i to, čo si myslí a čo hovorí o Maďaroch, je veľký, priamo fatálny omyl. Je známo, že nikde sa tak neukáznene nerozpráva, ako sa rozpráva v maďarskom parlamente. Ale u Maďarov je veľká súdržnosť. A v tom je ich politický základný rys. Maďari môžu byť v tých najrozmanitejších politických táboroch, ale vo svojom podvedomí sú spojení pocitom nerozbornej solidarity. Košuthovec, neodvislý, demokrat, pokrokár, reakcionár, a celý „populus hungaricus“ si vždy rozumel, akoby na základe instinktívnej delby práce.

Preto veľmi spokojne a kľudne išiel Károlyi v lete 1914 pred vypuknutím vojny do zahraničia. Keď bol Kramár v Pešti a keď sme ho upozornili na skvelé prípravy ku Károlyiho návšteve, ktoré sa robily v Petrohrade v lete 1914, ten integrálny rusofil Kramár sa dal uniesť k veľmi ostrej výpovedi proti vládnym kruhom v Petrohrade. Károlyiho našla vojna v Paríži.

Károlyi tedy osnoval svoju politickú existenciu na tom, že on zachráni Maďarsko. To pokladal za svoje poslanie.

Koniec októbra 1918 stihol už Károlyiho v čele maďarskej prevratovej vlády. Skoro súčasne zabili Tiszu a tretieho novembra uzavrelo sa prímerie rakúskej armády s Itáliami vo Villa Giusti pri Padove. Bola stanovená demarkačná linia pre italské vojsko, ale nebola stanovená žiadna demarkačná čiara pre Československo. Podotýkam, že vtedy ešte ani pre Srbsko, ani pre Rumunsko nebola demarkačná linia stanovená.

Takéto medzery prímeria, ujednaného vo Villa Giusti, posadily Károlyiho na koňa. Siedmeho novembra šiel Károlyi do Belehradu. Sišiel sa tam s Franchet d'Esperay, veliteľom južnej armády. Sedemnásty paragraf prímeria, ktoré uzavrel Károlyi s francúzskym veliteľom znel asi takto: — Aj v tom prípade, že by spojenecké mocnosti

okupovaly niektorú časť Uhorska, zostane na týchto územiach vo svojich plných dosavadných právach jedine maďarská štátna administratíva.

S týmto sa vrátili Károlyi a Jászi do Pešti. Niekoľko dní predtým mala Praha zaujímavého hosťa. To bol pán Géza Supka, ktorého tam vyslala budapeštianska vláda, aby protestoval proti vpádu československého vojska na Slovensko, pretože vraj toto územie je samozrejme územím uhorským.

Maďari odhodlaní držať Slovensko i zbraňou.

Ako vidieť, situácia pre nás Slovákov nebola práve sľubná. Rozchod Česka a Moravy s Viedňou bol veľmi jednoduchý. Vo Viedni si povedali: „Wir haben den Krieg verloren, was können wir machen“ a viac-menej „gemütlich“ sa rozišli [s dodatočnými papierovými výhradami, ktoré nikto nebral vážne, ani sama Viedeň]. S Maďarmi to nebolo tak ľahké. Bolo jasné, a Károlyi to vyhlásil, že Maďari chcú držať Slovensko zbraňou.

Tým, že V. Šrobár bol členom Nár. výboru v Prahe, bola dokumentovaná príslušnosť Slovenska k štátu československému: to ale neznamenal, že už máme Slovensko v kapse. Preto išli četníci na slovenské územie a naši vyhlásili republiku v Skalici a na pohraničí. Keď sa Supka Géza vrátil do Pešti, vyhlásil gróf Károlyi nápadne vo všetkých novinách, že Maďarsko s Československom je vo válečnom stave. (Vid' súdobé „Národní Listy“.) Fakt je, že ten válečný stav sa na Slovensku prejavoval veľmi citeľne. Nás 14. novembra porazili medzi Sučanmi a Turanmi, v Žiline nás tamojší komandant jednoducho vyzval, že nesmieme nazpät do Turč. Sv. Martina, kde sme do tej doby pracovali u Nár. Rady. Ten válečný stav na Slovensku necítili priamo len tí naši kolegovia, ktorí boli už v Prahe. Toto bolo jasné. Viedeň si Čechy a Moravu dala vziať, ale Pešť si Slovensko nedala vziať.

Bolo teda veľkou otázkou, ako sa bude odohrávať náš veľký rozchod s Maďarmi po 900 rokoch. Na papieri to máme, ale to nestačí, československý štát právne existuje,

ani to nestačí, nám preto nie, že na Slovensku máme maďarských žandárov, máme maďarskú armádu a máme najsurovejší režim maďarskej soldatesky. To, čo sa spravilo 28. okt. v Prahe, to sme museli vykonať i my Slováci na Slovensku. Preto s veľmi správnym úmyslom spravili kolegovia z Prahy pokus a išli do Skalice a všade tam, kam sa mohli dostať. Na našej strane bolo ale vtedy len 1150 vojakov a četníkov a Pešť sa hemžila vojakmi, pretože celé divízie sa vracaly z bojišťa, aj divízie v plnej zbroji a pomerne v dobrom stave, lebo kým boli prišli na frontu, bolo už uzavreté primerie. V historických dokumentoch z tej doby čítam, že tam mali tri divízie, ale iste ich bolo viac. A mimo toho boli maďarské posádky na celom Slovensku, v Bratislave, v Nových Zámkoch, v Lučenci, v Košiciach: tam bolo všade dosť maďarských vojakov a výzbroje. Dr. Kramář vtedy ako ministerský predseda vyhlásil 14. alebo 15. novembra, že naše dve divízie pôjdu a obsadia Slovensko. Bolo len otázkou, kedy prídu z Talie.

Čo to malo byť? Mala to byť československo-maďarská vojna? My, ktorí sme o tom premýšľali, sme boli toho náhľadu, že by to bola vojna krvavá. My sme znali Maďarov.

Vyslanie do Pešti.

Ja som prišiel z Turč. Sv. Martina 15. novembra do Prahy s tým, že mám prevziať ako štátny tajomník v ministerstve vnútra správu Slovenska. To mi bolo sdelené už svojho času do Viedne, preto som tam s nebožtíkom Pantůčkom pracoval na elaboráte administratívnej samosprávy pre Slovensko. V Prahe mi však dr. Kramář oznámil, že v Budapešti sa utvára situácia veľmi podozrive a že treba vykonať dve veci: u maďarskej vlády, respektíve u šéfa dohodovej misie vojenskej, aby maďarské vojsko bolo odvolané zo Slovenska a za druhé pripraviť likvidáciu financií a administratívy s maďarskou vládou. Priznávam sa, že v prvom okamžiku som nebol nadšený tým, čo odo mňa žiadal Kramář. Vyvinul sa rozhovor — naraz Kramář spravil nejakú poznámku, z ktorej som mal pocit, že si myslí, že sa bojím

ísť do Pešti. Priznávam sa, že keby som bol mal pocit bázne, že by som sa bol k tomu priznal. Konečne báť sa v takých pomeroch, v akých som bol vtedy ja, jeden z najviac nenávidených ľudí uprostred válečnej vravy, kde Károlyi chcel ukázať, že je hodný veľkého mena Károlyiovcov, že chce zachrániť integritu Maďarska... Priznávam sa, nemal som ani štipku pocitu bázne ísť kamkoľvek. Je v tom mnoho osvobodzenskej a válečnej psychologie, že v tých dobách nikto z nás sa nebál, ani tí, ktorí neboli válečnými hrdinami, ale keď sme sa octli v takej historickej dobe pred takými ťažkými úkolmi, postavili sme sa k nim s plným rozhodnutím. Jestliže som hľadel na svoj úkol v Pešti skepticky, to bolo preto, že čo sa nedalo spraviť mečom, to som ja, úbohý človek, mal spraviť jazykom?

Na druhý deň som išiel do Pešti. Mal som 4 dôstojníkov sebou — vojenskú misiu. Ja som bol šéf likvidácie a aby som mal právomoc jednať o záležitostiach vojenských, tak pro forma išli so mnou 4 dôstojníci, ku ktorým sa potom pripojil jeden francúzsky komandant.

Šrobár píše, že keď som odchodil, k môjmu odchodu sa pripínaly veľké nádeje. Teraz by som mal byť vylíčiť všetko, čo som v Budapešti robil, alebo hovoriť o tom, čo Vavro Šrobár o mojej peštianskej misii napísal. To by ale trvalo veľmi dlho a ja sa obmedzím len na hlavné veci, ani nebudem dnes reagovať na Šrobárove útoky osobného rázu, lebo to sem nepatrí. Moje jednanie v Pešti bolo oficiálneho, diplomatického rázu, to znamená, že o každom zákroku, o všetkom bol poslaný okamžite referát buď písomný alebo telefonický, alebo telegraficky šifrovaný. Následkom toho úplné, celkové vylíčenie všetkého toho, čo bolo v Budapešti, musím i ja ponechať ministerstvu vecí zahraničných, ktoré na každý pád neopomenie vo vhodnom čase uverejniť všetky úradné dokumenty. Nemôžem predbiehať týmto dokumentom.¹⁾ Ovšem, že na základe týchto dokumentov, ktoré v ministerstve zahraničia sú, už vyšla veľká časť v známosť

¹⁾ O mesiac po Hodžovej prednáške boli uverejnené a sú reproduované v prvej kapitole tejto knihy.

v poloúradnej knižke, ktorej obsah znám, takže v tomto rámci som ochotný hovoriť a budem hovoriť.

Uvidíme i to, prečo som dosiaľ mlčal. Mlčanie je niekedy u politika úžasná vec. Ja som bol v Budapešti, pracoval som tam, ale to, čo som tam robil, samo sebou nemohlo byť dostatočne známe v Prahe. V Prahe vznikla vtedy celá panika a ja neváham povedať, že u niektorých ľudí mohla byť aj úprimná, pretože sa dozvedeli také detaily, ktoré mohli iste spôsobiť zmätok. Viem, čo bolo v ministerskej rade, viem, čo bolo v poslaneckom klube slovenskom. Mne sa Zahradník, Vrbenský tým netajili, viem, čo sa o tom hovorilo u Kramára. Ja o tom nebudem hovoriť, to sa vyváži tým, čo poviem k veci samej. Vedel som, že z toho, čo som spravil v Pešti, spravili milí priatelia kus blata a to bolo hodené na mňa. Ako hovorím, aktívny politik musí vedieť mlčať, keď je toho treba, čo by to bolo aké nepríjemné. Ja som mlčal z týchto príčin: Ešte v r. 1918, [24. prosinca] zneužila maďarská vláda mojej úmluvy o dočasnej a výlučne strategickej demarkácii. Predstavila ju i v Paríži tak, ako by takáto demarkačná čiara mohla slúžiť za podklad k stanoveniu hraníc. Naši zástupcovia iste snadno odrazili maďarský pokus, už aj preto, že moja smluva obsahovala v druhom odstavci výslovnú výhradu, že je dočasná demarkácia platná len, kým nebude maďarskej vláde uložená vrchným veliteľstvom Dohody z Paríža demarkácia definitívna. Túto doložku zástupca maďarskej vlády zamlčal: preto hovorím, že môjho jednanie v Pešti maďarská vláda zneužila. A keď zneužila raz, mohla zneužiť i pri inej príležitosti. Preto som uznať za správne, mlčať aj o demarkácii aj o jej obsahu, aj o príčinách, pre ktoré som ju uzavrel, aj o tom, ako som výhod občasnej demarkácie docielil. Zkrátka vo všeobecne-politickom záujme som mlčal, ačkoľvek som v záujme osobnom mohol aj kedykoľvek predtým odmietnuť kritiky a hovoriť, tak, ako hovorím dnes.

[Keď sa maďarská vláda presvedčila, že mojej úmluvy nemožno používať v diskusii o československo-maďarských hraniciach, ztíchla a mlčala i ona, ešte i vtedy, keď vzplanul v Pešti boj o revíziu hraníc. A tu sa stal jeden z tých prí-

padov, ktoré tak smutne charakterizujú našu politickú morálku. Vzdala sa výkladu zneužívať politicky moju peštiansku smluvu maďarská vláda, — ale nevzdal sa jej bujarý československý opozičník. Ako známo, často sa usilovne hľadajú z určitých končín dôkazy o tom, aký viem byť v otázkach zahranično-politických „netaktný“ a „neschopný“ aj Šrobár o tom píše — a tak i tenkrát vyvstalo proti mne „České Slovo“ s úvahou, že som sa v r. 1918 s maďarskou vládou dohodol na takých demarkačných predpokladoch, z ktorých sa mohlo vraj vyvodzovať, že som chcel dať štátu celkom iné hranice, než sme de facto dostali. Ja som i na to mlčal, ale pochopiteľne nemlčal ministerský predseda Bethlen, ktorý si z toho konštruoval zbraň vo svojej kampani za revíziu hraníc. Mudroval tak, že za revíziu hraníc hovorí aj to, že Maďari sa kedysi dohodli s jedným Slovákom na iných hraniciach. Práve som dlel v Paríži, keď Bethlen hovoril v tomto smysle v Pešti, — tak, že som prostredníctvom parížskej žurnalistiky, teda s fóra najvhodnejšieho, Bethlena i s jeho mudrovaním zavrátil. Keď sa vec taktó dostala do verejnej diskusie, nemlčalo už ani naše ministerstvo vecí zahraničných a tak vyšla aj o peštianskom jednaní knižka s autentickým vylíčením.]

Vavro Šrobár tvrdí, že som v Pešti hovoril vždy ako Slováčok za Národnú Radu a nie ako Čechoslovák. Hrubý omyl. Mal som „lettres des créances“, overovaciu listinu, ňou som bol akreditovaný ako zmocnenec Československej republiky. Čokoľvek som konal, bolo samozrejme konané so stanoviskom československého i so všetkými výhradami československej štátnosti.

Situácia — politická i vojenská — v Pešti: maďarský plebiscit.

Keď som prišiel do Pešti, bola situácia takáto: My sme vtedy na Slovensku nemali viac vojakov, ako 2 až 3 tisíce. V Budapešti sme našli nielen už známe tri divízie, ale dva razy toľko. Medzi vojakmi boli nepokoje, vojaci chceli ísť

domov alebo do válečnej práce. Predstavte si ozbrojené divízie v Pešti. Tí, ktorí mali nejaký majetok, chceli ísť domov, ale tí, ktorí nevedeli do čoho domov prídu, ľudia bez vlastnej majetkovej podstaty, vítali válku, vítali to, keď sa písalo, že pôjdu zabrať Slovensko. Keď Károlyi utvoril vládu, zval si za ministra vojenstva pána Lindera, ktorý, ako novopečený minister vojny zavolať si vojsko na námestie a k nemu prehovoril: „Nechcem vidieť vojakov, choďte domov!“ Samozrejme bol odstránený a na jeho miesto prišiel Bartha, typ vo svojej útočnosti nenasytného maďarského imperialistu.

Že naša vojenská misia pracovala skvele, dokazuje to, že som každého dňa mal zprávu, aké vojenské transporty išli z Budapešti. Od tej doby nemôžem najst' jedného dôstojníka, ktorý mi bol vtedy pridelený: nevedel ani dobre česky ani slovensky, hovoril nemecky a bol verný a spoľahlivý a na výkony tohoto vojaka-dôstojníka nikdy nezabudnem. Bol, myslím, v stotníckom rangu, a všetky jeho zprávy boli na sto percent pravdivé, takže som po druhej, tretej kontrole sa mohol na neho bezpečne spoľahnúť. Rozumie sa, že som sa neuspokojil s kontrolou toho, čo odchodilo z Pešti, ale že som mal svojich dôverníkov i na slovenskom území, ktorí nám hlásili, že cestou mnoho ľudí ušlo. Priemerne asi jedna štvrtina, až jedna tretina ľudí zo všetkých, ktorí boli poslaní, cestou zmizla. Zostalo ešte vždy viac než dosť. Koľko vojska mali Maďari v Pešti v jeseni 1918? [V Prahe vtedy nikto neznal vojenskú situáciu v Budapešti. I moje zprávy boli všeobecné a málo podrobné: ja a moja vojenská misia sme len vedeli, že sú Maďari vojensky mnoho-mnohonásobne silnejší než my. Šéf vtedajšej maďarskej vojenskej správy (podplukovník bývalý minister vojny Albert Bartha) v „Neues Wiener Journal“ z 1., 8. a 22. júla 1928) priznáva sa pozdejšie takto: „V rozklade, väčšinou tiež bez zbraní, valily sa vojská domov. Jedna časť dôstojníckeho sboru vojská opustila a ponáhľala sa do vlasti. Len v samej Budapešti bolo asi 40.000 dôstojníkov a dôstojníckych aspirantov. Vláda uzavrela belehradské prímerie, ktoré ponechalo pod zbraňou niekoľko divízií. Vzдор

tomu bola uzavrená kapitulácia a vláda vzala na seba ten smiešny záväzok, že internuje tristotisícovú armádu Mackensenovu.“ (Poznámka: Samozrejme nič maďarská vláda neinternovala, jedine Mackensena a jeho najužšie okolie. Jeho armáda dopravila sa pokojne i so svojimi veľkými nákladmi zprvu cez Žilinu a potom, keď sme spôsobili ústup maďarského vojska zo Slovenska, cez Viedeň.) Keď som videl tieto veci, — píše ďalej Bartha — rozhodol som sa, že sa vôbec nebudem zaoberať dispozíciami prímeria, že vojská ponechám pod zbraňami, kádry že privediem domov, a že pripravím obranu hraníc. Dňa 12. novembra odvolal som nariadenie o kapitulácii a nariadil som narukovanie, resp. podržanie piatich najmladších ročníkov. (Poznámka: Táto informácia shoduje sa so zpravou dôstojníka generálneho štábu Glaise-Horstenaua „Die Katastrophe“ str. 448, len s tým rozdielom, že Glaise-Horstenau pripisuje túto dispozíciu Barthovmu státnemu sekretárovi Fridrichovi.) S nemeckou armádou uzavrel som dohodu o jej doprave domov, proti čomu mi ona ponechala denne 400 vagonov uhlia, z ktorých som vynaložil 150 vagonov na dopravu nemeckých vojakov. Ďalej som sa rozhodol sriadiť celkovú novú ozbrojenú organizáciu. To bolo sriadenie alarmných formácií a dôstojníckych plukov, tá istá organizácia, ktorú pozdejšie sriadiť v Nemecku Noske a pomocou ktorej porazil „Spartaka“. Samozrejme mohol som robiť dispozície tieto len na svoju vlastnú zodpovednosť, musel som ich dokonca pred vládou tajiť, veď vláda tá stála v znamení odzbrojenia.“]

Ako som povedal, Károlyi mal v kapse sedemnásť paragraf belehradského prímeria, podľa ktorého mal právo podržať, i na územiach eventuelne obsadených, maďarskú administratívu.

Franchet d'Esperay bol ovšem desauovaný, ale fakt je, že Károlyi to mal v kapse a že to pozdvihlo bojovnú náladu jeho ľudí, mohol Clemenceau proti tomu telegraficky protestovať, ako chcel. Situácia bola tá: válečný stav, sedemnásť paragraf, asi 100.000 vojakov v Budapešti s Barthom na čele, ktorý bol veľmi tuhý organizátor, bezohľadný vo-

jak, a konečne menovanie emisárov do slovenských žúp. Vtedy som už vedel o tom, že Maďari pripravovali plebiscit na slovenskom území. Veď k vôli tomuto si vymohli § 17. v belehradskom prímerí, aby tam mohli previesť pod maďarskými bodákmi plebiscit. Boli vymenovaní dokonca už i župní komisári. Ich mená mi boly nápadne neznáme, ač mne ináč mená úradníckeho sboru boly známe dobre. Ovšem soznam týchto komisárov som nedostal z ministerstva vnútra, ani nie z národnostných menšín, ale dostal som ho z ministerstva vojny. Teda: i ten plebiscit bol robený v ministerstve vojny. Bolo isté, že to boli vojaci, tí páni neznámych mien, ktorí mali byť poslaní za civilných administrátorov; oni by asi boli fungovali, ako komisári, de facto by to bola vojenská diktatúra, ktorá by bola nariadila plebiscit na Slovensku pod maďarskými bodákmi. Toto bolo pripravené v Budapešti koncom novembra.¹⁾

Žiadosť odvolať zo Slovenska maďarské vojská.

V smysle svojej misie zakročil som u maďarskej vlády s požiadavkou odvolania maďarských trúp zo Slovenska. Naproti tomu maďarská vláda prišla s protipožiadavkou odvolania československého vojska zo Slovenska. Supka Géza bol so svojou požiadavkou v Prahe odmietnutý a na požiadavku moju bola postavená požiadavka maďarská: preč s československým vojskom a potom budeme hovoriť.

Nato nasledovala moja ďalšia intervencia u podplukovníka Vyxa, šéfa vojenskej misie dohodovej. Podplukovník prišiel práve deň predtým, než som ho bol po prvý raz navštívil. Vyx sa omlúval, že nie je dostatočne informovaný.

Odpustite, — hovorí mi, — ja nemám žiadny rozkaz, aby som odvolal maďarské trupy a najlepšie by ste spravili, ak by ste išli so svojimi československými vojakmi domov.

Bola to ťažká situácia vysvetľovať mu, čo všetko sa za vojny stalo a ja som mu nemohol mať za zlé, že politickú

¹⁾ Viz o tom medzi dokumentmi odstavce z knihy býv. soc. dem. ministra Garamiho.

situáciu nezná, pretože on bol vždy v trupách. Dozvedel som sa pozdejšie, že je rodom Alसान a vysvetlil som mu, čo je to Alsasko-Lotrinsko, prečo bude patriť zase k Francii a podľa tejto analogie sa mi podarilo, že si urobil určitú predstavu o tom, aký je pomer Maďarska k Slovensku.

Nasledovaly moje urgencie telegraficky Fochovi, ministrovi vecí zahraničných Benešovi. Urgoval som, aby bol daný Vyxovi priamý rozkaz, aby hájil stanovisko dohodových vojsk v tom, že československé vojská sú válčiacou súčiastkou Dohody aj na Slovensku a preto aby maďarskej vláde bol uložený ústup maďarských vojsk. (Vid' doklady v priložených dokumentoch.) Keď som nemal podporu vojenskej misie dohodovej a keď som mal protipožiadavku maďarskej vlády a k tomu štyroch vojakov, tak som siahol k druhej čiastke mojej misie, s ktorou som bol poslaný do Budapešti a ktorú som beztak tiež musel vyplniť: šiel som zahájiť vyjednávanie o likvidáciu s maďarskou vládou. Môj návrh znel: vyjednávať o likvidácii. Na toto prišli protinávhrhy, a to z ministerstva menšín, na čele ktorého bol Jászai. ale so vzťahom na všetky obory verejnej správy. Bol to celý komplex návrhov dopodrobna vypracovaných, ktorý vyznieval asi tak, že sa stanoví na prechodnú dobu až do mierovej konferencie kondominium na území Slovenska za určitých podmienok. Nasledovaly zároveň ich návrhy na ingerencie maďarskej vlády. Na to som odpovedal, že dám svoje protinávhrhy.

Táto odpoveď im nevyhovovala, pretože odo mňa žiadali určité záväzky, že akonáhle začnem jednať, že československé vojsko ustúpi zo Slovenska. Tieto záruky som im nedal, nemohol dať s podotknutím, že musím nechať in suspense vojenské otázky, pretože my sme súčiastkou válčiaceho vojska dohodového a československé vojsko nepodlieha preto mne, ale podlieha Fochovi. Odkázal som, aby sa dohodli s Fochom. Vyhlásil som, že som ochotný medzi tým jednať o likvidácii.

Medzi tým nové a nové bataillony odvážaly sa na Slovensko. Každý večer dostával som cez Viedeň telegrafické zprávy, ako strieľajú ľudí na okolí Lučenca, Nitry, v Tren-

čine, v Kremnici, po celom Slovensku. (Doklady vid' v príložených dokumentoch; p. v.) Dostával som zprávy, že noví administratívni komisári sú hlásení, a že idú zaujímať svoje miesta na Slovensku. Priznávam sa, že som mal ten pocit, že jestli v tieto dni ja vykĺznem, každý môj chybný krok bude niečo, čo sa menuje „irréparable“, nie v tom smysle, že môj minister zahraničia so mnou nebude spokojný, ale v tom smysle, že vážne ohrozím vývoj vecí našich...

Treba „fait accompli“ zmocniť sa Slovenska za každú cenu.

Stále som mal pred očami 28. október v Prahe a 4 pluky, proti ktorým náš národný výbor v Prahe musel zakročiť. Dnes tieto detailné veci už sú všeobecne známe. Dva z týchto plukov boli rumunské a do týchto dvoch rumunských plukov poslal Maniu zvláštnych poslov z Viedne s rozkazom, aby v danom kritickom páde, jestli by išlo o nejaké rozpory medzi nove sa tvoriacimi štátmi a medzi rakúskymi vojenskými rozkazmi, aby rumunskí dôstojníci sa neexponovali za monarchiu, ale aby podporovali nove sa tvoriace štáty. Takýto rozkaz dostali dvaja rumunskí dôstojníci, nachodiaci sa u dvoch rumunských plukov v Prahe, z ktorých jeden bol príbuzný Julia Maniu. Keď sme v Prahe mohli etablovať svoj československý štát, tak sa musí stať i na Slovensku. Toto mi tkvelo pred očami v Budapešti.¹⁾ [Šlo o „fait accompli“, a šlo tedy o to, kto taký fait accompli stvorí: my, — či Maďari. Maďarský plebiscit na Slovensku bolo treba zamedziť za každú cenu, — veď práv-

¹⁾ Maďarská vláda chcela voľbami na Slovensku stvoriť „fait accompli“ pre mierovú konferenciu: proti tomu usiloval dr. Hodža o fait accompli československé. O volebných úmysloch píše člen Károlyiho vlády, sociálny demokrat Garami, že byly pevné. Tým pevnejší bol iste taký úmysel u šovinistických členov vlády. Arnošt Garami (Förrongó Magyarországnak, str. 81.) píše: „... preto sme predovšetkým rozhodli, že spravíme pokus previesť voľby na území celej zeme (celého bývalého Uhorska). Dozvedel-li sa o tomto budapeštianský zástupca dohody plukovník Vyx úradne, či cestou inou, na to sa už nepamätám, ale viem, že zanedlho

nicky bolo Slovensko už naše a to som vedel, že keď sa my neujmeme moci na Slovensku, že tam pôjdu Maďari robiť plebiscit. Pochyboval som tiež, či nejaký diplomatický zákrok po prevedení plebiscitu pod maďarskými bodákmi Maďarov dostane zo Slovenska preč.

Keďby malo dôjsť k maďarskej válke s nami, to by bola ťažká válka. Ja som vtedy ešte nemohol vedieť, že Maďari po niekoľkých mesiacoch budú vstave postavíť 200.000 skvele vyzbrojených vojakov. [Počítal som len s tým, čo sa stane, jestli maďarská vláda alebo maďarskí generáli zmocnia sa Slovenska tými silami, ktorých k tomu cieľu mali dostať — a ktoré beztoho musely byť nejak zamestnávané, aby sa neobrátily proti vlastnému vedeniu...] Tým pevnejšie odôvodnený bol môj náhľad, že je mojou povinnosťou vykonať všetko, aby Maďari Slovensko opustili. Cítil som svoju zodpovednosť k vláde, ale ešte viac zodpovednosti pred svojím vlastným svedomím a — chcete-li pred historiou. Bolo to ťažké. Potreboval som získať čas, bol som odhodlaný, že to získam, nerobil som z toho tajnosť. Rozhodol som sa, že budem jednať. Na základe mojich protinávrhov, daných ovšem so stanoviska československej štátnosti a nie, ako Šrobár píše, so stanoviska Slovenskej Národnej Rady, len s jej použitím, sdelil som s Jászim, že chcem jednať.

Jednať!

Teraz ale bola samozrejماً otázka maďarskej vlády, či mám sebou dostatočné odborné sily, aby som toto jednanie mohol viesť in merito. Viem, že v tom bol úskok, keď ma-

dostali sme od neho notu, ktorou protestoval proti prevedeniu volieb takýmto spôsobom. Na to mnohí z členov vlády zaujali stanovisko, aby sme voľby vypísali na celé Uhorsko, ako demonstráciu, že nie sme ochotní uznať v ohľade politickom ten stav, ktorý bol vytvorený vojskom okolitých štátov, avšak vypísané voľby aby sme previedli len tam, kde by to technicky bolo možné, totiž na územiach neobsadených. Táto propozícia mala tiež svojich odporcov, ktorí dôvodili, žeby víťazná dohoda takýto postup teraz už mohla považovať za provokáciu...

ďarská vláda na mne žiadala, aby som jednal o podrobnostiach. Mal som však len dve možnosti. Buď poviem, že nemôžem a tak mám prerušené jednanie a o dva týždne bude na Slovensku prevedený plebiscit. To sa predsa dá rýchle spraviť a vedel som, že by na Slovensku bola vláda soldatesky tak zúrivá, že by o jej kontrole vôbec ťažko bolo hovoriť. Tak som si zvolil svojich pomocníkov: Dula, Fajnor, Ruman, Bazovský, Peter Makovický, Viliam Paulíny. Týchto pánov som pozval jednak preto, aby som mal niekoho z ľudí, ktorí ovládajú veci po stránke právnej, jednak preto, že som vedel, že bývajú pozdĺž dráhy Košice—Vrútky. Na tejto dráhe bola totiž možná doprava. Ešte i tu nemohol som zaručiť, kedy vlak príde. Preto som si od maďarskej vlády vymienil pre účastníkov zvláštny vlak.

Svojím hosťom som otvorene povedal, aký cieľ má celé jednanie a tak sme jednali, oni to všetci s porozumením vzali na známosť a potom sme hovorili, deň, dva dni, myslím ešte dlhšie. Vytýkalo sa mi a vytýka mi aj Šrobár, že sme hovorili o veciach, ktoré mali byť považované už i v tej dobe len za záležitosti suverenity Československa.

Áno, ja som hovoril o všetkom. Šrobár mi vytýka, že som hovoril o županoch. Keby mi boli povedali, hovorme o cestároch, tak som bol ochotný jednať o cestároch, keby boli chceli o výhybkároch, bol som ochotný o výhybkároch a o všetkom, lebo som bol rád, že máme o čom hovoriť, že máme o čom jednať, kým nebudeme mať na Slovensku svoje vojsko.

Jestliže niekto sa dotýka niektorého z tých pánov, ktorí boli so mnou, prosím, aby bolo všetko adresované sem na mňa, lebo ja som zodpovedný. Ja som ich povolal. Ja som ich potreboval na to, aby bolo o čom hovoriť, hovoriť, hovoriť.

Čítam, že jeden z nich, zo severného Slovenska — napísal o tomto jednaní, že sa cítil ponížený. Bol by som rád, keby tento pán bol tu, a keby sedel medzi nami. Tak by som sa ho spýtal: milý priateľu, ty si myslíš, že si bol ponížený za tie dva dni, kým si musel s nami sedieť, a zabúdaš, že dva milióny našich ľudí, a celý národ po tolko sto-ročí bol ponížený a že našou povinnosťou bolo urobiť

všetko, aby práve to poníženie raz prestalo... Ja viem, to tak býva po každej vojne, že sú ľudia, ktorí na všetko hľadeli z lôže a potom robia, ako čo by oni boli vyhrali svetovú vojnu. A jestli musia konať i oni ťažkú prácu, tak sú ponížení...¹⁾

Jeden detail: s ministrom Barthom som pol dňa hovoril o jednom našom priateľovi, ktorý je tu prítomný, o Fedorovi Houdekovi. Zastával som stanovisko, že československé vojsko nésme zo Slovenska, pokiaľ i keby sme to chceli my, tak nemôžeme, lebo s našim vojskom disponuje Foch. Bol som ochotný, spraviť jednu koncesiu, že požiadam Focha, aby veliteľom vojska na Slovensku bol Fedor Houdek. Fedor Houdek bol potom u Šrobára válečným referentom. Mne totiž pred očami tkvelo, ako Fedor Houdek vo Viedni chodil k nám a že bol „štram“ vojak. S najväčšou tvárou som sa hádal o tom.

Po tom všetkom sa vyvinula veľmi čulá korespondencia medzi Prahou a Budapešťou. V Prahe čítali úžasné veci, čo o tom písala maďarská tlač: „jednanie so Slovenskou Národnou Radou v najlepšom priebehu“, „je naprosto isté, že sa dohodneme, že československé vojsko odtiahne zo Slovenska“ atď. [Samozrejme nebolo nič dojednané, ani len nie pre nejakú „preliminárnu dohodu“, o akej sníva Šrobár. To nebolo úmyslom. Matúš Dula telegrafoval o tom do Nár. Novín 1. decembra: „Budapešť, 1. decembra. Predseda Matúš Dula a členovia Slovenskej Národnej Rady: Dr. Ludevít Bazovský, Dr. Vladimír Fajnor, Dr. J. Kohút, P. Makovický, Dr. J. Ruman 29. a 30. novembra pokonávali sa s vládou, či by bez zadania zásadného stanoviska nemohly byť na tento priechodný čas usporiadané otázky administratívne, vojenské, stravovacie, bezpečnostné, súdobnícke a hlavne školské. Rozhovory tieto pripravené boli bezzáväzným pokonávaním ministra Jásziho a poslanca Milana Hodžu. Obom stranám išlo o to, aby do uzavretia mieru udržaný mohol byť poriadok; aby premožené boli z čiastky pohro-

¹⁾ Na túto čiastku Hodžovej reči ozval sa súkromným dopisom Dr. Hodžovi P. Makovický. Jeho dopis je dôkazom, že Dr. Šrobár citoval Makovického poznámky úplne nesprávne.

my, z čiastky ukrutnosti nezodpovedných maďarských legií a aby nezasekla premávka v administrácii. Všetky chyby maďarských novín o pokonaní sú falošné. Ku konečnému riešeniu nedošlo, hlavne pre neúprimnosť niektorých peštianskych pánov. Výsledok bezzáväzných rozhovorov bude predložený plenu Slovenskej Národnej Rady a peštianskej vláde.“]

Obavy a „obavy“.

To sa rozumie samo sebou, že maďarské noviny nebudú písať niečo iného. Niektorým maďarským novinám som z pochopiteľných dôvodov i ja sám toleroval zprávy, aj keď si ich samy upravovali dľa svojej potreby, nedementoval som nič. Jedenkrát Károlyi formálne dementoval, pretože sme si to vyžiadali, ale toto dementi nemalo žiadneho významu. Maďarská tlač samozrejme niesla sa smerom ohromného diplomatického víťazstva, že sú Slováci ochotní sa dohodnúť. V Prahe na základe toho jednak medzi tými, ktorí sa vážne obávali, jednak u tých, ktorí sa schválne a radi obávali o dra Hodžu, vznikla ohromná panika.

Konečne prvého a druhého decembra sa odohraly dve udalosti. Jedna obsahovala formálne désaveu mňa ako vyslanca. „Prosím a žiadam vás,“ telegrafovala mi Praha, „aby ste svojho jednanja nechali.“ Na to som telefonoval, že situácia je iná a že si podržiavam voľnosť jednanja i na ďalej. Pánovia moji, ja som neposlúchol príkazu svojej vrchnosti, ani keď ma formálne, v podstate ovšem naprosto nesprávne désavovala vláda i so slovenským klubom. (Viď doklady v priložených dokumentoch.) Práve v ten istý deň navštívil ma Jászi. Povedal som mu, že teraz je situácia nepriaznivá, následkom čoho si vyžiadam nové instrukcie. Ale pre mňa interne to znamenalo, že v tejto partii vydržím do konca. To désaveu bolo dobré. Mne to takticky dobre prišlo, pretože maďarská vláda z toho videla, že vec nejde tak ľahko, ako si to maďarská verejnosť predstavovala.

Fochova nota — ale bez demarkácie.

Konečne prišla Fochova nota. Konečne sa dostavil výsledok urgencií posielaných do Paríža a do Prahy a prišiel príkaz, k vôli ktorému som jednanja viedol a ťahal: prišla Fochova telegrafická nota, aby maďarské vojská ustúpili z územia slovenského.

Konečne tedy prišlo rozhodnutie, Fochov telegram, ktorého obsah bol: stanovisko vyslanca československého je správne, československé vojsko bolo uznané, i to, ktoré je na území Slovenska, za dohodové a spoluválčiace... sdeťte príkaz s uhorskou vládou, aby okamžite evakuovala „le territoire slovaque“ — slovenské územie. (Viď v priložených dokumentoch.)

Tedy — túžobne očakávaný príkaz Paríža bol tu, — ale: čo je to „slovenské územie“?

Mám konečne príkaz v rukách, ale čo je to „territoire slovaque“? Tí v Paríži, čo Fochovu notu stylizovali, mali pred očami historické individuality. Jestli to boli Francúzi, snáď mysleli na analogiu Alsaska, jestli Česi, tedy asi mysleli snáď na Česko alebo na Moravu: zkrátka mali pred očami historické individuality. Nemožno od týchto pánov žiadať, aby si boli vedomí toho, že neexistovalo vo verejnoprávnom smysle presné vymedzenie „slovenského územia“. Keď Vyx slávnostne odovzdal Fochovu notu vláde maďarskej, vtedy vláda samozrejme, povedala: neexistuje „územie Slovenska“. Na to zase Vyx prišiel ku mne: Vy mi hovoríte o Slovensku a podľa vás je to územná súčiasťka Československa — a maďarská vláda hovorí, že neexistuje „územie Slovenska“. To bolo druhé dilemma.

Urguje sa demarkácia.

Telegrafoval som (viď dokument) hneď do Paríža, aby nám dali demarkačnú líniu, na ktorú majú maďarské vojská zo „slovenského územia“ ustúpiť — ale koľko dní to môže trvať?

Žiadal som Vyxa, aby telegrafoval o nový príkaz, s ozna-

čením strategickej čiary. On jako vojak tomu rozumel, a zle vytýkal, prečo nebol poslaný hneď príkaz konkrétny. Ako stratég sám potreboval demarkačnú líniu... a následkom toho, veľmi vážne zakročil, aby behom 48 hodín bola označená strategická línia, ktorú my s Vyxom na mape sami sme si spravili asi dľa čiary Dunaj—Lučenec—Čop, on so stanoviska nášho. To bolo 2. alebo 3. decembra.

Ja poslal som dr. Benešovi zvláštny telegram, aby z Paríža dal poslať do Pešti demarkáciu asi vo smysle terajších hraníc. (Viď dokumenty!)

Medzi tým jednal Bartha s Mackensenom. To je ale kapitola zvláštna.

Mackensen mal svoje nemecké trupy v Sedmohradsku. Celá čiara zo Sedmohradska cez Pešť, Lučenec, Vrútky a Žilinu: to bola prechodná čiara pre Mackensenove náklady. Tou posielala Mackensenova armáda domov koberce, klavíre, obilie, — zkrátka všetkú tú válečnú korisť, ktorú bolo možno do hladujúceho Nemecka dopravovať.

Bartha — respektíve jeho úrad — rokoval s Mackensenom a hneď na to vyhlásil, že príkaz dohodového vojska a jeho splnenie je v naprostej protive s dohodou, ktorú on má s Mackensenom, následkom čoho dáva do úvahy maďarskej vláde, či možno prevziať zodpovednosť za uznanie Fochovej noty, on že ju neberie a v tom páde, jestli by maďarská vláda ináč rozhodla, že si „zachováva voľnosť akcie“. (Sdelenie vtedajšieho člena vlády.)

Poslúchnuť Prahu a nechať Slovensko — či neposlúchnuť a žiadať ústup maďarských vojsk? —

Dočasná demarkácia.

Vzdor nášmu telegrafovaniu, Paríž neposielala demarkačnú čiaru. Bol som postavený pred nebezpečenstvo, že maďarské vojsko zostane ďalej na Slovensku a ja z tejto teoreticky tak prekrásnej noty Fochovej nebudem mať nič. Zase som bol pred dilemmatom: Mám poslúchnuť príkaz svojej pražskej vrchnosti, prerušiť všetko, ísť preč a ne-

chať Pešť a nestarať sa o to, či si Maďari obsadia Slovensko a či si tam osnujú „plebiscit“. Osobne by mi to bolo bývalo veľmi pohodlné, sadnúť na vlak a v Prahe povedať: My sme to diplomaticky síce vyhrali, ale Maďari sú ešte stále na Slovensku...

Keď na tretí deň ešte neprišla demarkačná čiara, tak som Vyxovi povedal, že nezostáva nič iného, ako spraviť demarkačnú líniu dočasnú, do tých čias, kým nepríde z Paríža definitívna.

Vyx s radosťou súhlasil. Vypracovali sme dočasnú demarkáciu, ako základ jednania. Zahájil som nové jednanie. Maďarská vláda nechcela ovšem o provizoriu ani počuť. Konečne po dvoch dňoch ministri pod nátlakom mojím a Vyxovým vyhlásili demarkáciu za záležitosť rýdze strategickú a presunujú celú vec na Barthu, ktorý síce na rozkaz Károlyiho jednal, i podpísal, ale hneď po podpise, ako uvidíme, podal protest proti celej úmluve. Konečne 6. decembra som podpísal dočasnú demarkačnú líniu, v ktorej bola prevedená dohoda medzi vyslancom Československej republiky a Barthom, že maďarské vojská hneď ustúpia na kompromisne dojednanú líniu, na sever od Bratislavy s krivkou na Nové Zámky. Čo sa dalo v tom momente vymačkať, som vymačkal a bol som rád, že mám podpis maďarskej vlády, podľa ktorého Maďari aspoň z veľkej väčšiny nášho kraja zmiznú. To som si pokladal za úlohu. [Maďarské voľby a maďarský krvavý plebiscit na rozhodujúcej čiaske Slovenska stali sa nemožnými. (Na zbývajúcu časť Slovenska sa už dalo chvíľu počkať. Tá „chvíľa“ trvala ovšem dlho, lebo italskí legionári prišli na Slovensko až k Vianociam.)]

Druhý § úmluvy znel, že táto línia je dočasného rázu a je platná do toho dňa, kým nebude oznámená definitívna demarkačná čiara.

Kritiky, ktoré sa vzťahujú na túto demarkáciu, spočívajú na dvoch omyloch. Niektorí sa nazdali, že je to hranica, alebo aspoň predbežný náčrtok budúcej hranice. Nič takéhto samozrejme nebolo, ale proste čiara, na ktorú cudzie vojsko malo ustúpiť až do tých čias, kým príde podrobná dispozícia z Paríža od dohodového veliteľstva. [Dr Šrobár tiež uvádza vojenskú demarkáciu ako „hranice“ — je úžas,

písať o veciach s toľkou neznalosťou.] Druhý omyl spočíval na tom, že si moji milí kritikovia jakoby vôbec neboli všimli, že toto bolo uzavreté výslovne len do tých čias, do kiaľ neprišla definitívna strategická línia.

Na tieto kritiky som nič nedal. Ja som vedel, ako vyzerala súčasná demarkačná línia rumunská, ktorá v pravom drieku presekla Sedmohradsko okolo Maroša, a politicky to nič neznamenalo.

Žiada sa demarkácia definitívna.

V ten istý deň, keď som sa dohodol s Barthom, išiel môj telegram cez Prahu Benešovi do Paríža, v ktorom mu bolo toto sdelené a v ktorom som žiadal, aby s urýchlením dal poslať maďarskej vláde definitívnu demarkáciu. Túto definitívnu demarkáciu som našemu ministrovi zahraničia navrhnul nasledovne: asi dnešná hranica, s Komáromom, Šahy, Ida s Lučencom, Čopom atď. (Vid' dokumenty.)

Tu by som mal reagovať na to, čo napísal Šrobár, že som dával celé pásma Slovenska Maďarom. Myslím, že na takéto invektívy vôbec ani nehodno reagovať. Budem ale polemizovať s vojakmi.

Trocha polemiky o vojenskej situácii a o demarkácii.

V spisoch vojenského archívu republiky Československej čítam, ako úsudok vrchného veliteľstva našej brannej moci, poznámku, že stanovením tejto dočasnej demarkačnej línie „spôsobil československý zmocnenec našej výprave veľkú škodu.“ Ale — v tejto istej knižke úradného vydania našich archívov sú zároveň výkazy, koľko československých vojakov sme mali vtedy na Slovensku. Druhého decembra sme mali pechoty 4.470 mužov, jazdcov 42, zákopníkov 160, strojných pušiek 48, diel 4, lietadlá 5 a jeden pancierový vlak. Toto bolo druhého decembra. Dajme tomu, že po druhom decembri každý druhý deň by bol prišiel jeden prápor

na Slovensko, tak by sme do 18. decembra, keď veliteľstvo tú domnelú „škodu“ konštatovalo, boli mali o 8 práporov viac. Legie boli ešte v Itálii a začaly teprv prichádzať do Čiech.

Maďari nám ale sypali bataillon za bataillonom, pluk za plukom, 50—100 tisíc vojakov chodilo po Budapešti náročiivo, túžobne drancovať, s túhou vtrhnúť na Slovensko.

Ja som videl našich českých vojakov pri práci a vždycky im všetci budeme vďační za ich obetavosť. Niečo takého sa v dejinách ešte nestalo, aby jedna vetev národa tak nezištne sa išla obetovať za druhú. V tom, čoho by som sa bol dopustil proti českým vojakom, keby som nebol získal aspoň dočasnú demarkáciu, v tom by som videl veľmi nepekný útok proti tým 4000 vojakom. Tak hovorí, ako hovorí naše veliteľstvo, by bolo správne len v tom prípade, keby sme boli mali aspoň len 40.000 vojakov na Slovensku a nie 4000, a ešte vtedy by to bolo veľmi riskantné, aby sa za takýchto mocenských pomerov pripustila srážka.

Ešte i za tejto demarkácie došlo k srážkam a mnoho desiatok ľudí pri nich popadalo. Predstavte si ale, že by sme boli nemali ani tejto línie, tejto demarkácie. My musíme byť spokojní s tou hrdinskosťou, ktorú na Slovensku českí a slovenskí vojaci dokázali. Bez mojej dočasnej demarkácie by bolo došlo ku srážkam, v ktorých by naši českí vojaci boli prinášali úžasné a to zbytočné obete.

Ako sme sa zmocnili Žiliny?

Sama úradná knižka toho istého Vojenského Archívu píše na inom mieste: „Obsadenie Slovenska príde do rýchlejšieho tempa, akonáhle prídu z Itálie vojenské posily.“ Ale tieto posily prišli už v poslednom týždni decembra a práve do tých čias bolo treba si vypomôcť dočasnou demarkáciou. V tej istej knižke sa píše tiež, že dňa 7. decembra prišli dva prápory a ubytovaly sa v barákoch u Žiliny a „takto sme sa zmocnili šťastne opäť Žiliny...“ píše Vojenský Archív. Nie, milý pane, „takto“ sme sa Žiliny opäť zmocnili. Zmocnili sme sa jej tak, že som dočasnou demar-

káciou prinútil maďarskú vládu, aby aj zo Žiliny odvolala svoju trojtisícovú posádku.

Ešte ani tým nebola historia dokončená. Mal som síce úmluvu s Barthom, ale Bartha (či jeho úradný zástupca?) vyhlásil, že síce podpísal úmluvu, ale že hovoril s dôverníkom Mackensenovým, a na základe tohoto rozhovoru, že od tejto úmluvy ustupuje a jestli by sa jej vláda predsa držala, zase že si „zachováva voľnosť akcie“. (Sdelenie člena vtedajšej vlády a jeho úradníkov.)

V Žiline bolo vtedy 5000 vojakov. To bola ozbrojená stráž tých nákladov, ktoré Mackensenova armáda vozila si do Nemecka. Jestliže prišiel do Žiliny jeden prápor 2. pešieho pluku, čo by bol ten prápor robil s tými 5000 ozbrojenými vojakmi v Žiline? Prečo sme dostali Žilinu do svojich rúk práve 7. decembra?

Prečo nie už 5. decembra? Prečo nie až 8. decembra? Prečo práve 7. decembra? Preto, že sme dočasnú demarkáciu, t. j. moju demarkáciu, o ktorú sa toľko ľudí otieralo a ešte otiera, podpísali 6. decembra. Preto po zlomení tvrdošijného odporu maďarského ministerstva vojny, bola Žilina 7. decembra vyprázdnená a preto v ten deň bola zas naša, už navždy. Tak mohol vziať do Žiliny Šrobár v čele slovenskej vlády.

Musela byť Pešť a muselo byť všetko to, čo som tam robil, aby mohol Šrobár byť o pár dní na to v Žiline.

Sme povinní dve veci svojím súčasníkom: vykonať všetko i za riziko svojej osobnej bezpečnosti, i na vlastnú zodpovednosť. To je jedna naša povinnosť. Druhá naša povinnosť je povedať pravdu.

O definitívnej demarkácii čítam dve verzie. Jednu verziu čítam v knihe vojenského archívu a druhú v jednom poloúradnom historickom dielci. Dľa vojenského archívu by Beneš bol poslal túto novú demarkačnú líniu priamo našemu vojenskému veliteľstvu. Na tomto je snáď osnova naša poznámka o mne, že som ja spravil medzi tým už inú dočasnú demarkáciu. Nevie, či minister zahraničia, alebo či Foch poslal niekomu nejakú demarkačnú čiaru na Slovensku pred 24. decembrom. Z toho, čo píše Šrobár, musím predpokladať, že áno.

Ale to by nemalo žiadneho významu, pretože nejde o to, čo bolo sdelené s našim veliteľstvom, ale rozhodujúce bolo to, či daný bol príkaz veliteľstvu maďarskému, resp. maďarskej vláde, ktorá jedine mohla odvolať maďarské vojská.

V Budapešti bola definitívna demarkačná línia sdelená presne 24. decembra.

Z toho, čo čítam v úradnom vylíčení, by nasledovala druhá verzia, to jest, že tri týždne musel bojovať Beneš o novú demarkáciu. Je tu tedy akýsi rozpor, ale v podstate bezvýznamný, lebo, ako som už povedal, rozhoduje to, kedy ju dostala maďarská vláda. Pri značných maďarských vojenských silách sme sa do tých čias nemohli dostať ani do Bratislavy, ani do Košíc, a ja som bol veru rád, že som zamedzil, aby nám maďarské vojská napevno obsadily celé Slovensko.

Riziko.

Vavro Šrobár hovoril, že tu sa jednalo o tri dni a že za ten čas sa nemohlo nič stať. To je ovšem zas podstatný Šrobárov omyl. Nešlo o tri dni, ale šlo o to, že sme nemohli vedieť, dokedy budeme musieť čakať na definitívnu demarkáciu a na italské legie. To prišlo až 24. decembra. Tedy nešlo o tri dni, ale o 3—4 týždne. Kto zná administratívne metódy maďarské, vie dobre, že od konca novembra do 24. decembra mohli Maďari spraviť nie jeden, ale dva, tri plebiscity a mohli nám narobiť úžasné škody.

Šrobár píše o domnelom dialogu, ktorý sa mal odohrať medzi ním a mnou v Žiline.

Toho by som ja chcel vidieť, aby niekto so mnou tak hovoril, ako ten dialog predpokladá! Vavro Šrobár ale o mojom jednaní v Pešti poznamenáva, že to, čo som robil, sa protiví našej tradícii priamosti a mravnej zásadovosti našej zahraničnej politiky. Tým asi dáva pocítiť, že tam ten Hodža tých Maďarov klamal. Pánovia moji, viem, že maďarská politika klamala nás toľko, ale ja som ani vo chvíli tak kritickej neodplácal klam klamom. Jednoducho som chcel získať čas. Vedel som, že riskujem v každom

páde, ale buďto riskujem seba alebo riskujem, že maďarské vojsko bude plieniť na Slovensku.

Maďari museli ustúpiť, tedy som Slovensko rizika zbavil. Zostalo mi riziko osobné, že mi totiž kolegovia z opozície i z neopozície budú nadávať, lebo som nezachoval určité formy. Iste že mi je dnes snadnejšie snášať nadávky tohoto druhu, než by sa mi snášala výčitka, že som v Pešti bol a že som nevládal Maďarov s ich vojskom donútiť k ústupu. Bez tohoto ústupu by Slovensko ľahko bolo mohlo pochodiť tak ako Burgenland. Aj my by sme boli Slovensko dostali možno po podpísaní trianonského mieru, ale ako by sme to svoje Slovensko boli dostali? Ani nie snáď tak na území, ako na jeho živom a mrtvom materiále hodne skrátene.

Vojenský archív mi hovorí, že som vojenskú operáciu poškodil tým, že naše vojská nemohly poza dočasnú demarkáciu napredovať. Ten pán, ktorý to písal, by mal myslieť na to, ako by som ich bol poškodil v tom prípade, keby bolo muselo našich 4700 vojakov viesť tuhé boje proti stotiam tisícov dobre ozbrojených Maďarov. Diplomati zase hovoria, že som im spravil „potíže“. Beriem na známosť. Ja som tam spravil potíže tým, že sa im Maďari neprávom odvolávali na moju demarkáciu, ktorá predsa výslovne bola dočasná. Ale k mojej dočasnej demarkácii by nebolo došlo, keby vo Fochovej note z 1. decembra bola bývala už obsadená demarkácia, ako to v takýchto prípadoch má byť a keďby tam nebol býval ledabolo nadhodený a neurčitý výraz o „slovenskom území“.

Z tohoto nedostatku plynula nutnosť mojej dočasnej demarkácie. Bola to „potíže“? Snáď. Ale aké potíže by som bol spôsobil tým, keby na mierovej konferencii bolo bývalo treba obhajovať také Slovensko, ktoré by bolo bývalo v dobe konferencie obsadené maďarským vojskom. Alebo, ak by sme za cenu krvavej války boli Slovensko získali, aj tak by bola zostala diplomatická potíže, keďby totiž Maďari boli za ten čas previedli pripravený už plebiscit v smysle maďarskej integrity. To by iste boly vážnejšie potíže, než dvojaká demarkácia.

Ja ďakujem tým, ktorí mi tam pomáhali. My sme vykonali dielo dobré. Dokumenty o tomto jednaní som odovzdal

Matúšovi Dulovi, a on ich odovzdal v Prahe, či ministrovi pre správu Slovenska neviem, ani má to nezaujíma. (Dokumenty sú v archíve ministerstva zahraničia. Vid' prílohu.)

Aši tak nesprávne, ako teraz Šrobár, líčilo vlni historiu demarkácie České Slovo. Tohoto, ako som už spomenul, použil maď. min. preds. Bethlen. Na základe tohoto naprosto nesprávneho a osobne proti mne zahroteného vyličenia zkonstruoval si Bethlen precedenčný podklad na to, že maďarsko-českoslov. hranica, aká by vyplývala z Hodžovej demarkačnej línie, by mohla byť docela iná. Tejto legendy použil milý pán Bethlen, — jemu sa ovšem nečudujem. Teda predovšetkým už z tohoto dôvodu musím sa ohradit' proti zkrucovaniu celej historie s demarkáciou.

Ale mám ešte iný dôvod. Pred niekoľkými rokmi jeden náš kolega, ktorý bol aj vo vláde, z terajšieho opozičného tábora, v neurčitých, akoby len nahodilých prejavoch, narážal na to, že snáď budeme jedného dňa chcieť revidovať svoje slovensko-maďarské hranice.

Samozrejme ozvaly sa proti tomu hlasy a táto historia zostala bez pokračovania.

Keby sme my udržiavali legendu o tom, že jedna strategická dočasná línia môže mať i politický význam, dali by sme zbraň aj pánu Bethlenovi, ale vôbec každému, kto snáď pomýšľa na zmenu dunajských hraníc voči Maďarsku. Dajme si na to pozor. V tejto veci musíme byť nesmierne opatrní.

Nepoviem o tejto veci ani slovo, pretože sa to vysvetľuje potom docela ináč a i ten najušľachtilejší úmysel, aj formálne sebe opatrnejší zkrúti sa u našich susedov docela ináč. Ani sa tedy tejto otázky nedotýkam, len poukazujem na to, že od trianonského mieru nemôžeme meniť slovensko-maďarské hranice, pretože keď Maďarom dnes dáme jeden štvoročný kilometer, to budú pokladať za precedent, aby žiadali o ďalšie. Z tohoto dôvodu musela byť odmietnutá o tejto veci každá diskusia a ja musím prosiť, aby sme sa vyvarovali, špeciálne my Slováci, i len nejakou zmienkou alebo svevoľným vymýšľaním nesprávnych komentárov vzbudit' zdanie, že my sami chceme dať nejaký podklad pre zmenu hraníc.

Podívejte sa, čo sa stalo s Kristóffyho knihou. Túha, dokázať ex post vlastné, sebe nemožnejšie utkvelé domnienky, viedla Kristóffyho k tomu, že napísal svoju knihu, a táto zlákala Šrobára k tomu, aby na jej až smiešne absurdných výmysloch osnoval určité svoje domnienky. Vidíte, že to bolo podnikanie mierne rečeno nešťastné, ktoré som vyvrátil aj preto, že by mohol prísť ešte niekto tretí, ktorý by ešte zase na základe Šrobárovej knihy vyvodil zcela nesprávne dôsledky.

Šrobár ovšem o mne hovorí, že som v Budapešti na podzim 1918 dokázal niečo ako nedostatočnosť či neschopnosť. Máme hovoriť o politickej neschopnosti — ja sa uspokojím tým, že proti jeho prvostupňového výroku o mojej neschopnosti apelujem a musím sa pýtať, keď som tedy dokázal v Pešti takú neschopnosť, prečo som bol zase poslaný do Budapešti od augusta 1919, v dobe rumunskej okupácie a bielej hrúzovlády ako šéf diplomatickej misie? Keď som bol neschopný vtedy mojím zahraničným pôsobením, prečo mňa práve v tej dobe šéf vlády nie raz žiadal, aby som išiel trvale do zahraničnej služby?

Bolo nám z inej strany vytýkané, všetkým, ktorí sme pracovali vo Viedni a v Budapešti, že vôbec sme sa púšťali do akéhokoľvek diplomatického jednanja vo Viedni a v Pešti. (Viď dokumenty.) To je vec diskusie. Ale i to sa znamenitým českým ľuďom vytýkalo, že spravili 28. október, hovorilo sa, že to neznamenal vlastne nič, len špacírku po Václaváku. Dnes nikto nepochybuje, že bolo veľmi múdre, že naši českí ľudia sa 28. okt. nikoho nepýtali a aj via facti uskutočnili československý štát v Prahe. Keby boli tiež čakali na to, že to všetko dá sám osud a vývoj vecí, bola by bývala chyba. Keď by som ja bol spoliehal v Pešti len na dobrotivosť osudu, bol by som sa dopustil v podstate podobnej chyby, ako tí v Prahe, keby neboli spravili 28. október. Tak ako bolo potrebné spraviť 28. október, tak bolo treba pripraviť 12. december, deň príchodu slovenskej dočasnej vlády do Žiliny.

Šrobár predstavuje vec tak, že som jednal v Pešti s maďarskou vládou výslovne menom Slovenskej rady. Teda nie

ako Čechoslovák, ale ako Slovák, a proste ako exponent Slovenskej Národnej Rady. Už som toto absurdum vyvrátil. [Jednal som samozrejme ako úradne poverený zmocnenec československej vlády; ovšem som použil aj Slovenskej Národnej Rady, ktorá ale, ako známo, deklaráciou 30. októbra a potom mojím telegramom Károlyimu 1. novembra verejne a bezpodmienečne a definitívne sa postavila na stanovisko československej štátnosti.] Z tohoto ale vyvodzuje Vavro Šrobár, že z tohoto môjho jednanja vznikly na Slovensku autonomisti; ja som teda dľa neho otcom autonomizmu na Slovensku. Ale sú zase ľudia, ktorí Vavrovi Šrobárovi vytýkajú, že on svojou politikou spôsobil na Slovensku autonomizmus. Keby bolo len trochu pravdy na tom, že som ja robil autonomizmus, bol by som ho musel robiť so zpätnou platnosťou na pár sto rokov. Náš zvláštny svojráz vznikol tým faktom, že my sme boli pod maďarskou suverenitou, kdežto Česi boli pod viedenskou. Tu vznikly rôzne psychologické predpoklady. To je fakt. Úlohou našou bolo, aby sme s týmto historickým predpokladom nášho vývinu počítali. Preto ovšem ja som bol tej mienky, že naša verejná správa a naša štátna politika musí priliehať k tej skutočnosti, že sme boli 900 rokov oddelení, že máme iné možnosti kultúrneho vývinu, a že nemožno zásady a metódy historických zemí slepo uplatňovať na Slovensku.

V tomto smysle som bol a i dnes som toho názoru, že administratívnu samosprávou musíme vyhovovať tejto historickej potrebe. Zásady a metódy českého národa, ktorý bol na vrcholoch svojej morálnej a politickej výkonnosti, nemožno udomáčniť hneď u nás, kde sme tej samostatnosti nemali a kde sme žili životom nepomerne pomalejším, než Morava a Česko. Kto takéto historické složky zvláštného svojrázu vo verejnej správe nerespektuje, musí stroškotať.

Kto píše o súvise s uhorskými dejinami, musí ich znať. Kto len trochu znal Jásziho a jeho terminologiu, ten sa pamätá na to, že rád používal výrazu „imperium“. Jaký to zmätok, ak pripisuje Šrobár ešte i tento pojem mne, tak, ako aj iné Jásziho námety.

To, čo sa dialo u nás a v súvise so Slovenskom od 30. okt.

do konca decembra 1918, to bol taký nesmierne krásny úsek v dejinách nášho národa, že by sme o ňom mali hovoriť skoro s určitou pietou. Veď my po 900 rokoch z tmý, z nešťastia a depresie sme sa konečne dostali na slnko slobody! I keby tí ľudia, ktorí vtedy pracovali, sa boli dopúšťali chýb, sme-li oprávnení hodiť po nich kameňom? Kto z nás chybu nespraví? Ponechajme ale úsudok tým, ktorí prídu po nás. Ponechajme kritiku iným, ale ovšem dajme im kriticky prísny materiál, zkrátka povedzme svojmu národu o svojej dobe prísnu pravdu. To, čo naša generácia utvorila po tom úžasnom útisku, to čo nami bolo vykonané, je úctyhodné. Boli sme postavení pred veľké úlohy a obstáli sme. Povedzme si pravdu o skutočných chybách, ale nevmýšľajme poklesky, ktorých nebolo. Môžu sa ľudia mať neradi osobne, ale nesmie žiaden z nás z osobnej antipatie alebo sympatie robiť záujem verejný.

Rozumel by som tomu, keby niekto nenávidel, pre skutočné chyby, ale nechcem rozumeť, že by sa komukoľvek smely prišívvať výmysly preto, že niekto niekoho nemá rád.

Hovoríme-li sami o svojej práci v tejto pre Slovensko historickej dobe, hovorme pravdu. Inak ale pracujme. Národ nečaká od nás prejavy osobnej zášti, ale prácu.

III.

DOPIS DRA VLADIMÍRA FAJNORA DROVI VAVROVI ŠROBÁROVI

zo dňa 26. decembra roku 1928.

(Vyšlo v „Slovenskom Denníku“, ročník XI., číslo 295. zo dňa 28. XII. 1928, strana 1.)

SEKRETÁRI
Hist.-práv.

STAVOVNÁ
oddelení

Milý priateľu,

ozývam sa pod dojmom tvojej knihy „Osvobodené Slovensko“. Dojem tento je skľučujúci. Jakýže aj môže byť, keď slovenský človek s tvojou minulosťou „napíše“ knihu o bezmála 500 stranách tak nekriticky a tak tendenčne?

Zvolil si si formu memoárov. Tým ovšem unikáš povinnosti historika, byť prísne objektívnym. Vykupuješ si právo, prejavovať o udalostiach a o ľuďoch svoj osobný názor. Nemôžeš sa ale sprostíť veľkého záväzku: „Nepromluvíš proti bližnímu svému křivého svědectví!“ (II. Mojžišova 20, 16.)

Pokiaľ sa dotýkaš osoby a práce Hodžovej, zastane sa Hodža sám. Ja prehovorím len za seba a za zosnulých už priateľov, baťka Matúša Dulu a Janka Rumana. Tí sa už nemôžu sami brániť. Robím to — ovšem bez poverenia, lebo som s nimi nerozprával — nepriamo i v záujme ostatných, ktorých Hodža zavolať koncom novembra 1918 do Pešti.

Pozval nás jako československý vyslanec. Mám za to, že bolo našou povinnosťou, ísť na takéto pozvanie kamkoľvek na svete. Išli sme teda bez váhania, keď aj s vedomím osobného nebezpečia. Bolo to pre nás všetkých — nenávidených panslávov, vlastizradcov — iste menej lákavé, než sľuň sa v Prahe a vôbec medzi bratmi Čechmi v lúčoch horúceho nadšenia pre Slovákov a pre Slovensko.

Naše vyslanectvo bolo v tom čase umiestené v hoteli Astoria. Zvučné označenie na budove a schodišti „Plénipotentiaire de la République Tchecoslovaque“, s predchádzajúcim textom slovenským a nasledujúcim maďarským, do-dávalo nám hrdosti a sebadôvery.

Vylíčení priebehu porád na našom vyslanectve (29. novembra) a potom v maďarskom ministerstve na Budíne (30. novembra) je podané v spomienkach V. Paulinyho (str. 300 a nasl. tvojej knihy) a v zápiskách Petra Makovického (str. 300 a nasl. tamtiež). Obe sa v celku navzájom dopĺňujú. Ja som si nerobil poznámok, debaty mňa vyčerpávaly. (Str. 312 hore, 324. hore atď.). Mám však veci v pamäti približne tak, jako ich opisuje Pauliny. Či sú zápisky P. Makovického autentické, neviem, ale pripúšťam.¹⁾ Podotýkam len, že sú v nich niektoré výrazy, ktoré neodpovedajú ani mentalite, ani dikcii slovenskej, ani situácii. Na príklad „invázia“ českého vojska, „Honfoglalás“, hranica na miesto provizorná čiara a pod. Vklzly sa do Makovického poznámok — počuté iste z maďarských úst, len v kvapnom tempe práce a udalostí. P. Makovický nemohol tušiť, že z týchto výrazov, iste nevhodne zaznačených, ktoré on ostatne nekladie do úst ani Hodžovi, ani ostatným Slovákom (str. 301, bod 4), budeš chcieť dokazovať povrchnejším čitateľom svojej knihy, že „Hodža stál v týchto otázkach na stanovisku maďarskej vlády!“ (Str. 302, asi uprostred tvojej poznámky.) — Naproti tvojmu tenoru zisťujem zo samej knihy toto:

Nás volal čs. vyslanec a preto sme šli. (Str. 300, odst. 5. shora a iné.) Nie je teda pravda, čo tvrdíš, že sme sa my obrátili na maďarskú vládu o pomoc atď. (Str. 325, odst. 3. shora, „fakt, že v kritickej dobe...“)

Všetci účastníci svedčia, že nešlo o robenie paktu s maďarskou vládou, ale len o získanie času nastúpením a preťahovaním vyjednávačiek, až príde naše vojsko (str. 300, bod 1. dole, 301, bod 4., 310, „dr. Hodža naznačil...“ do konca strany). Nie je teda pravda, čo tvrdíš ty na str. 318 pred *), že by nás bola maď. vláda obratne získala, aby sme vyjednávali s ňou bez Čechov a proti Čechom!“ Toto tvoje nehorázne tvrdenie je vyvrátené ešte na mnohých miestach tvojej knihy samej, na príklad str. 300, koniec sta-

¹⁾ P. Makovický konštatuje v dopise dr. Hodžovi, že Šrobár nesprávne použil jeho zápisu.

ti 65, 310, dole, 312, koniec stati 66, musia maďarské návrhy predložiť československej vláde v Prahe. (Str. 309, koniec tvojich vlastných poznámok.)

Čo sa týka mojej osoby, nemal som ani potuchy, kým som neprečítal tvoju knihu, žeby bol niekto o mne, resp. o účastníkoch oných porád použil výrazu „siedmi zločinci“. (Str. 323, dole.) Ba ani výčitky mi nikdy nikto neurobil. Možno preto, lebo som v tie časy nebol v Prahe a potom sme mali všetci iné starosti. Nebol som členom Nár. shromaždenia a nekludné pomery na Zvolensku mňa držaly doma. Ale o takom výraze, ako „siedmi zločinci“, bych sa iste bol dozvedel aspoň od Paulinyho. Tvoje tvrdenie o „siedmich zločincoch“ sa teda zrodilo len teraz v tvojej fantázii. Veď si sa dozvedel o priebehu porád od Dulu a Bazovského hneď 2. decembra 1918 z ich referátov (str. 346 až 347) a potom z ankety u predsedu vlády 4. decembra 1918. (Str. 351. dole.) Tieto referáty očividne každému stačili a uspokojily nielen dra Kramára, ale i teba. Ináč by si mňa nebol mohol kandidovať v rôznych soznamoch, spísaných v týchto dňoch (str. 354. dole) za župana (str. 356. dole) na čelo župy Zvolenskej (str. 358, bod 15), do ministerstva financií (bod 2), obchodu (bod 5), spravodlnosti čili „súdobníctva“ (bod 8). Nebol by si mňa mohol menovať v Žiline dňa 2. januára 1919 dekrétom čís. 9-1919 prvým županom zvolenským, nebol by si mňa mohol doporučiť vo februári 1919 vtedajšiemu ministrovi spravodlnosti dr. Soukupovi k menovaniu prezidentom súdnej tabule v Bratislave. Ani prichváliť v septembri 1920 k menovaniu ministrom unifikácie. Nebol bys' tiež mohol so mnou udržiavať priateľské styky, ktoré svedčili o tvojej úcte a dôvere ku mne. Nebol bys' mňa pozval lanského roku v lete o svojich šesťdesiatinách na svoj veľkostatok v Dolnej Krupej atď.

Keby som bol počul, že sa niekto odvažuje hovoriť o účastníkoch oných porád, teda aj o mne, ako o „siedmich zločincoch“, bol by som sa s ním bez meškania vyporiadal. A to v tých revolučných dobách buďto po bratsky alebo snáď aj revolučne.

Neomlúva ňa, že kniha kypí hriešnou zaujatostou, keď

len z ďaleka hovoríš o Hodžovi. To ťa obviňuje. Svoju zaujatost prenášaš potom na každého, koho vidíš s Hodžom v jakejkol'vek súčinnosti. Hneváš sa na Hodžu a nenávidíš ho. Preto sa dopúšťaš tak absurdného nevkusu, že na príklad nadpíšeš palcovými literami svoju 26. kapitolu: „Dr. Hodža medzi poslednými záchrancami monarchie“. (Strana 88!) „Man merkt die Absicht und...“ Toto nie sú memoáry, to je pokus o zostudenie!

Nezazlievaj mi teda, keď tvoj výšplech o tých „siedmich zločincoch“ nemôžem brať vážne. Reagovať som ale naň musel. Ináč by mi nekritická časť československej verejnosti mohla vytýkať, že som si ho nechal prischnúť. Nútiš mňa, aby som s ľútosťou konštatoval, že tvoja nenávisťná zaujatost voči určitým osobám je silnejšia, než tvoja láska k pravde.

V Bratislave, v deň Štefana mučedníka 1928.

Tvoj úprimný

VLADO FAJNOR.

IV.

ODPOVEĎ

DRA VAVRA ŠROBÁRA

DROVI VLADIMÍROVI FAJNORovi

zo dňa 29. decembra roku 1928

(Vyšlo v „Slovenskom Denníku“, ročník XII., číslo 1a, zo dňa 1. I. 1929, strana 3.)

Milý priateľu,

veľmi si sa pohoršil na mojich „Pamätiach“, jednak pre Hodžu, jednak pre seba. Hodžu i Ty, ale i ja na tento čas nechám stranou.

Tvoje rozhorčenie skrslo z výrazu: „Siedmi zločinci“, ktorého som použil v knihe o siedmich, Hodžom do Pešte povolaných Slovákoch, aby tu s členmi maďarskej vlády vyjednávali.

Ale hneváš sa zbytočne, lebo toto v úvodzovkách sa nachodiace pomenovanie, doniesli do Prahy pánovia alebo jeden z pánov, keď zavítali do Slovenského klubu poslancov. Vec sa prihodila takto:

Keď sa zjavili členovia peštskej deputácie v klube, spytovali sme sa ich medzi iným, že koľko ich bolo? A jeden z nich žartovne odvetil: „Heten voltunk, mint a gonószok“. A tak teda prischlo im meno, ovšem položartovné, polovážné: „siedmi zločinci“.

Vám šiestim nikto, prirodzene, nikdy žiadnej výčitky nerobil, lebo celá zodpovednosť padala na Hodžu, ktorý si Vás bez vedomia vlády pozval do Pešti. A sám mi dotvrdzuješ, že som proti Tebe nikdy ničoho nepodnikal, nikdy som sa o Tebe zle nevysslovil, ba dľa možnosti vždy a všade som Ťa bral do ochrany. Vidiš teda, a sám to potvrdzuješ, že meno „siedmi zločinci“ nemalo pre žiadneho z Vás absolútne žiadnej škody, už či morálnej, či hospodárskej, či politickej... A čo ďalej dedukuješ z tohoto nesprávneho „rozhorčenia“, týmto samým faktom odpadá. Píšeš: „Svoju zaujatosť prenášaš potom na každého, koho vidíš s Hodžom v akejkoľvek súčinnosti“. Keby tento Tvój výrok bol pravdivým, nebolo by bývalo ani medzi nami toho

srdečného, úprimného, stáleho priateľstva, ač si bol s Hodžom „v súčinnosti“. Nikdy si to na mne ani v najmenšom, osobne, za celých desať rokov nepocítil. Ale pravý opak je skutočnosťou.

Či som Hodžovi krivdil alebo nie, to už je vecou skutočnej kritiky historickej, ktorá bude sa niekedy s dokumentmi knihy zaoberať. Objektívnosť chýba i Tebe, lebo tón Tvojho dopisu je neobvykle podráždený, miestami až urážlivý.

Imputuješ mi, že som naplnený nenávisťou zaujatou. Kto prečíta knihu s pokojnou myslou, pochybujem, že Ti dá za pravdu. Je v nej reč i o mojich dávnych nepriateľoch, s ktorými som viedol zápasy a boje a v knihe im neupieram zásluh, a snažím sa byť objektívny i voči nim.

Nie som predpojatý voči osobám, ani nie proti Hodžovi, ale ide mi o niečo viac, ako sú jednotlivé osoby. Budeš-li pozorne čítať knihu, nájdeš to tam iste.

Prijmi môj priateľský pozdrav.

Dr. V. Šrobár.

V Bratislave, dňa 29. decembra 1928.

*

K tomuto dopisu poznamenávame, že v knihe dra Šrobára znie patričná časť o siedmich zločincoch takto: „Účastníci peštianskych vyjednávání museli snášať v Prahe trpké výčitky i od členov vlády i od slovenských poslancov. V Slovenskom klube dostali meno „siedmi zločinci“.

V.

FEDOR HOUDEK:

OSVOBODENIE SLOVENSKA

(Podstatne vyšlo v „Slovenskom Denníku“, ročník XII., čís. 14. zo dňa 17. I. 1929, str. 2; čís. 15. zo dňa 18. I. 1929, str. 1—2; čís. 16. zo dňa 19. I. 1929, str. 1—2 a čís. 17. zo dňa 20. I. 1929, str. 1—2. — Autorom dodatočne rozšírené.)

I.

Sjednotenie českoslov. politického programu.

Slovensko za války a prevrat.

Politická činnosť za pripojenie Slovenska k českým zemiám započala sa najprv v Rusku r. 1914 hneď v prvý mesiac vojny, vo Francii, a vo Spoj. štátoch amer. r. 1915, spoločnou vôľou Slovákov a Čechov. Ale ťažisko snahy tej v zahraničí prenieslo sa do Paríža na Národnú Radu čs. jej ustavením vo februári r. 1916. Zástupcom Slovákov v nej bol dr. Milan R. Štefánik. On naliehal založiť politické ústredie pre celú zahraničnú akciu. (Beneš I. 114). Ale vyžadovalo dlhšej, vytrvalejšej propagandy prof. Masaryka, dr. Štefánika, dr. Beneša a iných, menovite tiež našich dobrých priateľov: E. Denis, Gauvain, de Quirielle, Sauerwein, Dubosq; Seton Watson, H. Wickham Steed, H. M. Hyndman; G. Stuparich, A. Terre; Miľjukov, Lavrov, Jastrebov, Šachmatov, Kariejev; A. Bonard, M. Muret; G. D. Herron, atď., v dohodových štátoch na západe, v Rusku, Amerike, kým sa dostavily prvé výsledky koncom roku 1917: uznanie samostatného čs. vojska Franciou a neskoršie aj druhými veľmocami Dohody. Rusko tak urobilo už prv. Naše čs. vojsko v Rusku, Francii a pozdejšie aj v Itálii, stalo sa základňou, na ktorej jedine mohla sa postupne budovať úspešná diplomatická činnosť. Program v zahraničí pracujúcich Čechoslovákov dosť rýchle koncentroval sa v túžbe vydobýť samostatný československý štát. Veľmoci však ešte počiatkom roku 1918 nemali v programe rozbitie Rakúsko-Uhorskej monarchie, pripúšťali najviac možnosť autonómneho vývinu jej národom. Ná-

rodná Rada čs. značnejších diplomatických úspechov do-
cielila až v druhej polovici roku 1918.

Vojensky Dohoda až do leta r. 1918 bola vlastne buď na
ústupe alebo aspoň v defenzíve, hoci občas miestami aj
víťazila. Taktizovanie Dohody s odlúčením Rakúsko-Uhor-
skej monarchie od Nemecka zvláštnym mierom, vojenské
neúspechy Dohody, udalosti v Rusku, zdeptané Srbsko a
Rumunsko, neurčité sľuby Dohody, o našej štatnej samo-
statnosti československej, vojenská diktatúra v monarchii,
prísna cenzúra, perzekúcie v Čechách, odsúdenie na smrť
dr. Kramára a dr. Rašína, zastrelenie niekoľkých Čechov,
prispievaly k tomu, že politická orientácia v českých ze-
miach i na Slovensku dlho zostávala nevyjasnená. V Če-
chách prvé nábehy k aktivite urobili českí spisovatelia
svojím prejavom v máji 1917 a prehlásením Sväzu českých
poslancov a osobitným radikálnejším prehlásením dvoch
českých štátoprávne-pokrokových poslancov pri zahájení
rakúskeho parlamentu 30. mája 1917, ale politické strany
české pevnejšie stanovisko zaujali až koncom roku 1917,
„Trojkráľovou deklaráciou“ v januári 1918 a verejnou „ná-
rodnou prisahou“ 13. apríla 1918. Nová orientácia proti-
rakúska a za samostatný čs. štát dozrela ustavením Národ-
ného Výboru čs. v Prahe 13. júla 1918. Predsedníctvo jeho
pozostávalo: dr. K. Kramář, Ant. Švehla, V. Klofáč, dr. A.
Soukup. Od tejto doby pracuje sa doma už programove
na vylúku českých zemí a Slovenska z monarchie a na ich
spojení.

Na Slovensku po vypuknutí války zavládla politická
mlkvosť. Perzekúcia a žalárovanie mnohých Slovákov:
M. Hodža, dr. M. Šimko, dr. P. Fábry, J. Mayer, F. Hru-
šovský, far. Kovalčík, dr. J. Jesenský, Š. Roháček, J. Cablk,
D. Viest, Maršan atď. a početných roľníkov, remeselníkov
a robotníkov, výnimočné zákony a nariadenia, odrádzaly
na čas politicky verejne vystupovať. Dr. M. Krno bol hneď
internovaný v Debrecíne. „Slovenský Denník“ v Pešti, je-
diný časopis národný, denne vychádzajúci, pre jeho čs.
tendenciu vláda zakázala. Perzekúcie neprestaly ani ne-
skoršie, lebo Maďari v zárodku udusili každý voľnejší pre-

jav; dbali pečlivo o to, aby Slováci proti vláde nevystupo-
vali ani jednotlivne ani masove. Spomeniem aspoň uväzne-
nie staručkého farára Jozefa Kačku, ktorého postavili pred
vojenský súd, bo farníkov svojich prehovárať, aby ne-
bojovali proti Slovanom. České noviny byly z Uhor-
ska vykázané, za istý čas roku 1917-18 pripustili „Viedeň-
ský Denník“ a „Moravsko-slezské Noviny“. Západné hra-
nice Slovenska pozdĺž Moravy a Sliezska strážili financi,
žandári i honvédi, vlaky zo Slovenska do českých zemí
podliehaly prísnej kontrole pohraničnej stráže, aby sa če-
lilo stykom československým i týmto spôsobom. A. Štefá-
nek a Fr. Votruba v Prahe slúžili osvobodzovacej akcii
slovenskej v redakcii „Nár. Listov“ a „Venkova“; písali aj
do iných časopisov. Oni posielali občas na Slovensko infor-
mácie. V. Šrobár s F. Houdkom koncom apríla r. 1917 došli do
Prahy a Šrobár pri úprave chystanej deklarácie Sväzu
českých poslancov horlive sa primlúval, aby z nej zmien-
ka o Slovákoch nevystala. K stanovisku tomuto z českých
politikov naklonil sa zvlášte A. Švehla. V tom istom smysle
pracoval medzi čes. poslancami Milan Hodža vo Viedni. V dô-
sledku deklarácie českých poslancov v máji 1917, a tiež
vzhľadom na agitačné úspechy našich zahraničných pra-
covníkov, gr. Štefan Tisza chcel vynútiť od slovenských
politikov protestný prejav, ale tí odopreli ísť v auguste
r. 1917 do Pešti na audienciu. Ubitý duch národa od zimy
1917-18 kliesnil si cesty ako mohol, poriadanim nezvykle
početných divadelných predstavení po mestách i dedinách.
F. Houdek uverejnil v pražskej revui „Naše Doba“ dlhšiu
zemepisnú stúdiu o Slovensku, určenú pre zahraničnú
akciu našu. Myšlienka štátnej jednoty československej do-
ma začala svoje korene púšťať roku 1918 zásluhou Šrobá-
ra a Hodžu. Spolupráca Hodžu, Kornela Stodolu, dr. Ivana
Dérera s českými poslancami vo Viedni, kam prišli občas
pre orientáciu i viacerí Slováci, a návšteva Šrobárova
v Prahe svedčí o prípravách k politickej akcii na Sloven-
sku. Redaktori „Robotníckych Novín“ E. Lehocký a J.
Pocisk udržiavali zase styk s českým soc. dem. poslancom
F. Tomáškom.

Na jar odohral sa posledný politický zápas v evanjelickej cirkvi v Uhorsku. Pri voľbe generálneho inspektora v preddunajskom distrikte kandidátom slovenským bol dr. J. Vanovič. Zo slovenských cirkví 130 zaslalo distr. konventu slovenské zápisnice o voľbe, — ale konvent ich neprijal, hlasy tieto zrušil, pretože boli v reči slovenskej. Taktó vyzerala v praxi v apríli 1918 spravodnosť maďarská!

Prvým verejným signálom o započatej politickej činnosti na Slovensku bolo ľudové shromaždenie 1. mája v Lipt. Sv. Mikuláši. Aprílové demonstrácie slovenských robotníkov za všeobecné volebné právo posmelilo mikulášskych robotníkov, organizovaných v soc. dem. strane, osláviť aj 1. máj, svolali teda shromaždenie. Predsedal J. Kusunda, rečnil najprv J. Maršalko a potom Šrobár, ktorého si pozvali za hlavného rečníka. Na shromaždenie dostavili sa početní robotníci, okolití roľníci aj tamejší mešťania. Šrobár vyložil Wilsonove prejavy a právo sebaurčenia, načo schválená bola známa rezolúcia, vypracovaná Šrobárom, red. K. Huškom a inž. J. Burjanom. V rezolúcii sa žiada všeobecné volebné právo, rovnosť občanov bez ohľadu na národnosť, svoboda tlače a slova, 8-hodinová práca, spravlivý mier, ktorý poctive rieši zahraničné i vnútorné politické otázky. Najpodstatnejším jej bodom však je žiadosť o sebaurčenie „uhorskej vetvy československého kmeňa“. Maďarské úrady nepovšimli si hneď významu rezolúcie, až keď české a zahraničné časopisy začaly ju hodnotiť a pripisovať jej veľkú dôležitosť, vtedy sa spamätavaly aj ministerstvá v Pešti.

Rezolúcia poslúžila našej zahraničnej akcii výdatne, pretože sa mohla už dovolávať aj verejného prejavu slovenského, súhlasu Slovákov doma so zahraničným programom československým.

Zatým nasledovala výprava slovenská na májové divadelné slávnosti pražské: Šrobár, Hviezdoslav, sl. Štef. Burjanová, Ruža Houdková, Olga Janošková, Vilma Makovická, Olga Pálková. Slávnosti na pamäť 50-ročného jubilea Národného divadla staly sa politickou manifestáciou. Prišli

na ne i Juhoslovania, Poliaci, Italovia. — Dňa 24. mája mala Slovenská národná strana schôdzu v Turč. Sv. Martine, od začiatku roku urgovanú viacerými členmi, ale menovite dr. E. Stodolom. Schôdzi predostreli M. Hodža, dr. L. Medvecký a dr. L. Bazovský písomné zprávy o politickej situácii. Prítomní: dr. E. Stodola, Andrej Hlinka, Vlad. Makovický, Ján Ružiak, dr. V. Šrobár, Andrej Devečka, Miloš Lacko, dr. M. Bella, Jur. Janoška, Ján Vojtaššák, Ján Obuch, dr. Dušan Halaša, Anton Hromada, Štefan Mnoheľ, Otto Škrovina, K. A. Medvecký, Jozef Škultéty, dr. Miloš Šimko, Viliam Paulíny, Gustáv Izák, Cyril Kresák, dr. L'ud. Šimko, dr. Igor Dula, Aurel Styk — pod predsedníctvom M. Dulu, vyslovili sa jednohlasne za spojenie sa s Čechmi a za samostatný štát, pozostávajúci zo Slovenska a českých zemí. Za toto rozhodnutie zaujali sa zvlášť vrele Hlinka a Šrobár. Zvolená komisia dostala poverenie vypracovať rezolúciu na základe návrhov dra Emila Stodolu, Šrobára, Hodžu a Medveckého a usnesenie schôdze mal v Prahe tlumočiť Dula. Na poradu túto prísť mohli len tí, ktorí neslúžili pri vojsku, väčšina mladších členov roztratená bola po rôznych frontách. Ale že na československé stanovisko postavila sa i politická strana a že po májovej rezolúcii mikulášskej už otvorene vyriekla jasný cieľ politických snáh slovenských, hoci pre cenzúru nedalo sa to publikovať, je iste cenným dokladom smýšľania Slovákov zjara r. 1918.

Hneď začiatkom mája začalo sa vyšetrovať pre mikulášsku rezolúciu, k čomu pripojilo sa i vyšetrovanie pre májovú návštevu Prahy. Mnohí boli prehánaní po súdoch, redakcia „Robotníckych Novín“ pre uverejnenie rezolúcie. Šrobára v polovici augusta zatkli a internovali v Cegléde, odkiaľ vysvobodil sa až 12. okt. Taktó nedobrovoľne za čas nemohol zasahovať do politických udalostí.

V prvých mesiacoch roku začali sa sbierať peniaze pre nádejné evanj. slovenské gymnázium na Brezovej, ale myjavský slúžny Filberger koncom mája celú sbierku skonfiskoval, aby presvedčil Slovákov, akú kultúrnu svobodu požívajú v Uhrách.

Na 23.—25. júla chystaly sa oslavy najväčšieho žijúceho básnika slovenského Pavla Országha-Hviezdoslava, v Dolnom Kubíne. Slávnosti tieto neboly však uskutočnené.

„Muzeálna Slovenská Spoločnosť“ a „Živena“, prvý raz za vojny, svolaly svoje valné zhromaždenia na 27. augusta do Turč. Sv. Martina. Ich členovia boli všetci horliví a povedomí Slováci a Slovenky. Vláda z obavy, že dôjde k podobným prejavom, ako v Prahe pri divadelných slávnostiach, zhromaždenia zakázala 26. augusta. Ale valné zhromaždenie Spolku sv. Vojtecha v Trnave 11. septembra nestihol ten osud, tam obavy vystaly.

Gróf M. Károlyi začiatkom septembra chcel sa informovať o žiadostiach Rumunov, Chorvátov a Slovákov. Pozvaný M. Dula, doprevádzaný dr. E. Stodolom a Vl. Makovickým, išiel sa s ním v Pešti na byte poslanca dr. A. Erdélyiho. Ukázala sa veľká priepasť medzi názorom slovenským a maďarským; ostatne schôdza mala ráz čiste informatívny. — Potom 19. októbra došlo k prejavu poslanca Ferd. Jurigu, ktorý podľa písomného želania M. Dulu v intenciách tvoriacej sa Slovenskej Národnej Rady v parlamente žiadal pre Slovákov sebaurčovacie právo, ohradil sa proti tomu, aby uhorský snem usnášal sa menom Slovákov bez súhlasu Slovenskej Národnej Rady a usnesenie také vyhlásil vopred za neplatné a tiež, že Slováci na mierovej konferencii chcú sami seba zastupovať. Všemocný gr. Št. Tisza žiadosti slovenské označil „krajciarovou komediou“, — škoda, že nedožil sa ich uskutočnenia.

Bratislavský župan a vládny komisár Ďuro Szmrecsány v druhej polovici októbra jazdil autom po západnom Slovensku a nahováral Slovákov všemožnými dôvodmi k osvedčeniu proti československej jednote, — no žiadne verejné zhromaždenie povoliť nechcel. Ale tam už vedeli, že o krátky čas zvolená bude Slovenská Národná Rada, preto všade sa mu dostalo odmietnutia.

M. Hodža od augusta celý september a október písomne viac ráz, vždy s väčšou netrpezlivosťou, urguje M. Dulu, aby svolal všetky slovenské politické strany na poradu, kde by sa ustavila Slovenská Národná Rada z ich zástupcov. Pouka-

zoval na to, že politika slovenská nemôže ostať v tých pohnutých časoch bez takého orgánu, ktoré by riadilo celý postup a verejnou deklaráciou zaujalo pevné stanovisko k udalostiam. Slovenská Nár. Rada musí byť v nepretržitom spojení s našimi ľuďmi v Prahe, Viedni i v Pešti, kde sa situácia stále rýchle mení. Dáva mu tiež pokyny a rady, ako treba Slovenskú Národnú Radu zostaviť. Dula konečne v polovici októbra osobne viac dní cestuje po Slovensku v záujme Slovenskej Národnej Rady a 25. októbra svoláva výbor Slovenskej národnej strany, ale tiež zástupcov Slov. soc. demokratickej a Slov. ľudovej strany do Turč. Sv. Martina na 30. októbra. Už dva dni predtým maďarská vláda poslala do Martina 300 vojakov válečne ozbrojených, so strojnými puškami, aby snemovanie zastrážila. Ale nepomohlo to. Do Martina došli zástupcovia všetkých politických odtienkov, a ustavili sa v Slovenskú Národnú Radu. Prijatá deklarácia obsahuje usnesenie: Slovenský národ je čiastka rečove i kultúrno-historicky jednotného československého národa. Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ a ktoré ho urobily známym na celom svete, mala účasť i slovenská vetev. Pre tento československý národ žiadame i my neobmedzené samourčovacie právo na základe úplnej neodvislosti atď. Deklarácia znamenala zrejmy odklon od Uhorska, osvojila si mikulášsku májovú rezolúciu i martinské usnesenie Slov. národnej strany od 24. mája. Celé Slovensko schválilo postup svojich vodcov. Idea československá zvíťazila na celej čiare, vnikla do srdca všetkých Slovákov. I kde ju dotiaľ neznali, dostalo sa jej nadšeného uvítania. Zlámala putá maďarské, spojila národ pred stáročiami násilne rozdvojený. Státna idea maďarská utrpela rozhodnú porážku.

Slovenskú deklaráciu hneď zanesli do Prahy dr. Ivan Dérer, Fedor Houdek a Jozef Hanzalík. Často spomínaná „klauzula“ je číry výmysel. Ani plenum Slovenskej Národnej Rady, ani jej výkonný výbor neusniesly sa na nejakých dodatkoch k deklarácii.

Snahy za československú jednotu však nevznikly len za svetovej vojny. Ako nás násilná maďarizácia viac a viac hubila, jako nás maďarská vláda so zvyšovanou energiou utlačovala politicky, kultúrne, hospodársky, sociálne, tak rástla a šírila sa myšlienka úzkeho somknutia Slovákov s Čechmi. Časopisy „Slovenské Listy“, „Hlas“, „Slovenský Týždenník“, „Slovenský Denník“, „Slovenský Obzor“, „Prúdy“ atď. boli hlásateľmi tejto myšlienky od 90-ich rokov min. storočia. Už pred vojnou vnikla ona i do programu Slovenskej národnej strany, kde čítame: S bratmi Čechmi viaže nás päťstoročná literárna reč a spoločná kultúra, na vybudovaní ktorej spolupracovali v minulosti tak Slováci ako Česi: žiadame si najužšieho kultúrneho a hospodárskeho spojenia s nimi, aby im i nám prešlo v nezvratné vedomie, že to, čo je české, je i slovenské a naopak. — Kultúrne sme jedno, máme jednu literatúru, písanú dvoma spisovnými jazykmi, to je naše kredo. Najužšia československá vzájomnosť je naším programom.

I československé pracovné schôdzky v Luhačovicach v posledných rokoch pred vojnou, mali za účel kliesniť cestu novej orientácii politickej. Maďarská vláda tieto schôdze sledovala špionmi. — Literárna činnosť Karla Kálala i Stan. Klímu slúžila tiež vzájomnosti československej. — Pražský spolok „Československá Jednota“ (úradu nedovolily pomenovanie „Československá“!) podporoval odbornú výchovu slovenskej mládeže na školách i v podnikoch.

Začiatkom roku 1914 „Prúdy“ usporiadaly anketu o československej otázke. Svedčí o tom, že Slováci aj Česi hľadali cesty, ako ju prakticky vyriešiť vzájomne. Dvojité číslo „Prúdov“ s anketou vyšlo v lete, ale pre válečné pomery sa rozposlalo až po prevrate.

Svetová válka program československý zcelila, prehĺbila a uskutočnila.

II.

Slovenská Národná Rada. — Slovensko po deklarácii.

Slovenská Národná Rada deklaráciu z 30. októbra rozšírila hneď po celom Slovensku jednak ako leták, plakát, jednak slovenskými časopismi. Keď sa o deklarácii dozvedeli v Pešti, gróf Károlyi, predseda Maďarskej Národnej Rady, poslal pozdravný telegram Slov. Národnej Rade, v ktorom uznával, že sebaurčovacie právo patrí každému národu.

Postup armády gen. Francheta v Srbsku, rozklad rak.-uhorskej armády na italskom fronte, Andrásyho nota Spojeným štátom, prevrat v Pešti, vyvolaly zmätok v celej administratíve Uhorska. Do toho zapadla slovenská deklarácia. Ona medzi Slovákami vzbudila razom povedomie, nadšenie, povzbudila k odporu proti politickým utlačovateľom, na druhej strane ochromila úradníctvo štátne a stoličné. Náhla svoboda, vymanenie sa zpod dusiaceho tlaku, prejavilo sa u ľudu miestami vzplanutím vášní. Vyhladovaný a nedostatočne ošatený, zmučený štyrochročnou vojnou, dal tomu výraz svojím spôsobom, ako vedel: siahol po zásobách potravín a šatstva u tých, ktorí ani za války v ničom netrpeli, ba zbohatli, vzkypel hnevom proti tým, ktorí ho otročili za války ešte viac než pred ňou. Na viacerých miestach odohnali notárov, slúžnych, žandárov, ako predstaviteľov moci, ktorá ich za dlhé doby gniavila. Vrhol sa na obchody, hlavne židovské, veď obchod bol hlavne v židovských rukách. Len kde bolo trocha slovenskej inteligencie, národu verných, osvedčených pracovníkov, tam zväčša počúvnul na ich slová a zdržal sa rabovačiek, ktoré ostatne boli dôsledkom poklesu autority maďarského štátu a administratívy. Ale mnohí notári a slúžni sami poutekali, obávajúc sa pomsty.

Deklarácia slovenská po celom Slovensku, i tam, kde národ politicky driemal, našla mohutnú ozvenu. Na všetky strany zakladajú sa miestne Národné Rady alebo Národné Výbory, niekde aj okresné, stoličné. Tieto ujímajú sa ad-

ministratívnej práce namiesto odišlých notárov, slúžnych, miestami administratívni úradníci sami odovzdávajú svoju úradnú moc do rúk Národných Rád. Ony poriadok hľadajú udržať zorganizovaním občianskych stráží. Martinskú deklaráciu schvaľujú všade: Národné Rady, obecné výbory, stoličný nár. výbor liptovský, predstavenstvá obcí, niektoré mestské zastupiteľstvá, rôzne korporácie a verejné shromaždenia. Často celé zástupy prísahajú na ňu a vernosť československému štátu. Ľud instinktívne vycítil, že nadšla doba, keď môže politické jarmo svrhnuť so seba. Neozval sa ani jediný protest medzi Slováckmi proti deklarácii, proti čs. štátu, všetci išli za heslom, vydaným Slovenskou Národnou Radou.

Nepokoje, ktoré v tej dobe nastaly, krvavé srážky, vyvolané maďarónmi a židovskou mládežou, mali za následok, že hneď v prvé dni novembra z mnohých strán Slovenska došlo Národnému Výboru čs. v Prahe hodne žiadostí o pomoc. Napochytre sossbierané nevelké oddiele českých vojakov a četníkov, ku ktorým hneď hlásia sa i slovenskí dobrovoľníci, prekročujú hranice a postupne obsadzujú primoravský kraj západného Slovenska, Trenčín a okolie, Čadcu, Žilinu, Vrútky a Turč. Sv. Martin. Na žiadosť predsedu Matúša Dulu, Milan Hodža pracoval od 31. októbra v Slovenskej Národnej Rade. Do Martina chodieval z Beníc. Na pozdravný telegram, došlý Slov. Nár. Rade od Károlyiho v mene Maďarskej Národnej Rady odpoveď napísal on. V odpovedi zdôraznil odlúčenie sa Slovenska od Uhorska. Slovenskej Národnej Rade dochádzalo mnoho dotazov od miestnych Národných Rád, od obcí, od jednotlivcov, čo majú robiť, aká je situácia, žiadali pomoc, aprovizáciu, rady. Hodžovi záležalo menovite, aby sa utvorila národná garda, jako opora Národných Rád. Veľkou starostou pre Slovenskú Národnú Radu byly Vrútky, s početným nespoľahlivým železničným personálom. Keď do Žiliny došlo dňa 12. novembra čs. vojsko, Hodža hneď udržiaval styk medzi jeho veliteľstvom a Slov. Nár. Radou a staral sa i o aprovizáciu nášho vojska.

Všetky úrady administratívne, dopravné, berné, vojen-

ské, na Slovensku naďalej spravované byly z Pešti, odkiaľ dostávaly pokyny, úpravu, rozkazy. Slov. Národná Rada nemala výkonnej moci, nemohla tomu zabrániť. Za Národný Výbor čs. v Prahe postavilo sa hneď státisícové obyvatelstvo mesta, početné národné cítiace úradníctvo vo všetkých úradoch, takže po odstránení prvých prekážok, Národný Výbor čs. hneď disponoval centrálnymi úradmi v Prahe, Brne a po väčších mestách českých. Turč. Sv. Martin, malé mestečko, nemohlo poskytnúť takú oporu Slov. Národnej Rade, úradníctvo bolo všade úplne pomadárčené, ktoré po niekoľkodňovom zmätku povzbudzované z Pešti, nielen proti Slov. Národnej Rade, ale väčšmi proti čs. štátu, prejavovalo otvorene alebo skryte odpor. Nemali sme týchto úradníkov ani kým zameniť, ani kým aspoň kontrolovať. Na organizovanie účinnejšieho branného vystúpenia nemohla Slov. Nár. Rada pomýšľať, lebo nemali sme k tomu slovensky cítiacich dôstojníkov a poddôstojníkov až na niekoľkých, ktorí sa prihlásili do národných gárd a občianskej stráže. Ale nebolo ani vojenských zásob, munície, zbraní a Slov. Nár. Rada nedisponovala ani peniazmi na to. Všetky úrady posielaly svoje prebytky rýchle do centráln peštianskych a siahnuť na ne sa nedalo.

Slovenská Národná Rada mala predsa veľký morálny význam, pretože ňou oživilo Slovensko, šírila všade ducha, vzpruženie, nedala poklesnúť mysliam, ani keď nadišly zlé časy...

III.

Prevrat v Pešti. — Belehradské prímerie. — Maďarom nepodarí sa udusiť slovenský odboj.

Prevrat v Budapešti stal sa v dňoch 26.—31. októbra 1918. Povalil Wekerlovu vládu i deň trvajúcu vládu grófa Hadika a nastolil vládu gr. Michala Károlyiho, predsedu „Magyar Nemzeti Tanács“-u. Nový min. predseda utvoril ministerstvo 31. októbra, v deň, keď Slovenská Národná Rada publikovala svoju deklaráciu. Na večer maďarskí vo-

jací zastrelili gr. Štefana Tiszu, toho najzúrivejšieho nepriateľa Slovákov. Kabinet bol nasledovne zostavený: Károlyi min. predseda a financie, gr. Teodor Bathyány vnútorné diela, Béla Linder válka, Ernest Garami obchod, Barnabáš Buza zemedelstvo, Martin Lovászy kult a vyučovanie, František Nagy zásobovanie, Žikmund Kúnfi soc. pečlivosť, dr. Oskár Jászi bez torby, pre národnostnú otázku. Starí státnici a politikovia maďarskí boli odstavení; ich reakcionárske presvedčenie muselo sa ukryť pred duševnými prúdmi, aké zavládly Európou.

Károlyi a Jászi vedeli dobre už od prielomu bulharského frontu, že umlčaná a neriešená otázka nemaďarských národov hrozí veľkým nebezpečím Uhorsku. Károlyi ešte ako opozičný poslanec poukazoval na to vláde v októbrových schôdzkach parlamentu, ale Wekerle, Tisza, Apponyi, Andrássy sa mu vysmievali a zazlievali, že Maďar sa odváži zastávať národnosti a zaujali nesmieriteľné stanovisko proti národom nemaďarským. Jászi už pred válkou, z Maďarov snáď jediný, vážne zaoberal sa tou otázkou. Teraz oba boli vo vláde. Ukázalo sa vo vyjednávaní s Rumunmi i so Slovákmí, že aj oni „národnostiam“ chcú dať čo najmenej. V novembri nariadil minister školstva, aby v štátnych ľudových školách v prvých dvoch ročníkoch vyučovalo sa v reči väčšiny detí, ale v tretej a štvrtej triede zostala maďarčina vyučovacím jazykom. V stredných školách nemaďarskému jazyku obyvateľstva malo sa vyučovať jednu hodinu týždenne! Károlyi kričal do sveta, že Maďari chcú byť spravodliví k národnostiam, — ale doma tak vyzerala jeho spravodlivosť! A keď v školskej veci bol taký skúpy, ako to vyzeralo v iných? Politickou zásadou maďarskou vždy bolo, dobrovoľne nič neposkytovať národnostiam a dať im len to, čo museli, najmenej dľa možnosti a len v kritickvej dobe. V roku 1849 sľubovali len keď už ich revolúcia stála pred Világošom, — a roku 1918 podobne, keď krajina rozpadávala sa na prirodzené časti. Pred 70 rokmi Maďarov zachránil a Slovákov oklamal kráľ František Jozef I. — roku 1918 všetka nádej národností v spravodlivosť maďarskú už vymizla.

Ešte v predprevratových časoch bolo u maďarského ministerstva vnútra zvláštne policajné oddelenie pre národnostnú otázku. Jeho účelom bolo sledovať pohyby národnostné, udávať jednotlivcov, zakročovať, špiónovať, navrhovať konfiskáciu časopisov. Na čele oddelenia stál Peter Jekel a pracovali tam dr. Vodička, Huszár, Duliškievič, Gerö, Pecháň, Čečotka, Havliček atď. Oddelenie toto prešlo do ministerstva Jásziho a každý porozumie, na koho svätené by zostaly záujmy Slovákov, — keby boli verili sladkým slovám peštianskym! Možné, že oni pracovali v drievejších intenciách teraz i bez vedomia Jásziho. — Oddelenie toto malo pred vojnou a počas vojny všetkých politicky činných Slovákov v presnej evidencii.

Prímerie Dohody s Rakúsko-Uhorskou monarchiou uzavreté v Padue 3. novembra demarkačnú čiaru určilo len dľa záujmov italských. Dohodovej armáde východnej, vedenej generálom Franchet d'Esperay na Balkáne, nič nebránilo postupovať na Pešť a Viedeň. 31. októbra Belehrad už bol zase v srbskej moci. Preto sa Károlyi ponáhlal do Belehradu a 7. novembra podpísal prímerie vzťahujúce sa na Uhorsko, ale žiadal, že prímerie stane sa platným, len keď Dohoda zaručí integritu krajiny. V podmienkach si vymienili Maďari, že administratíva ostane aj na obsadenom území Uhorska v rukách peštianskej vlády. Clémenceau 10. novembra telegrafoval Franchetovi, že s Maďarmi má vyjednávať len o vojenských veciach. Tým odpadla záruka integrity ako aj zaručenie maďarskej administrácie v celej krajine. V mene vlády potom definitívne podpísal smluvu 15. novembra minister Linder.

Prímerie belehradské určilo demarkačnú čiaru v Uhrách: vrchný tok Veľ. Samoša, Bystrica, Maros Vásárhely, ústie rieky Maruše do Tisy, Subotica, Baja, Pátikostoly (mestá tieto maďarské vojsko opustí), tok Drávy až po hranicu chorvatsko-slavenskú. Východný koniec tejto čiarly ponechával viac ako polovicu územia, ktoré potom na mierovej konferencii Rumuni dostali, na maďarskej strane. Hranice Juhoslávie zase určené byly južnejšie, než táto demarkačná čiarla. Podľa prímeria Maďari mohli si nechať vojsko:

6 divízií peších, 2 divízie jazdy a sily policajného rázu vo zbrani.

Károlyi hneď po návrate z Belehradu zamení ministra války Lindera, pacifistu, bojovným Albertom Barthom. Ten dá sa do organizovania vojska a komisár Fényes sriaďuje národnú gardu, ktorá však ozbrojená a platená bola ako vojsko. Tak chceli zaobísť ustanovenie prímeria „o silách policajného rázu“. Už 10. novembra vláda nariadi mobilizáciu ročníkov 1896—1900. No nariadenie hneď nemá úspechu, preto o niekoľko dní vyšlo nové podobné nariadenie súčasne s hrozbou trestu, kto ho nepočúvne. A Bartha už aj posielala na Slovensko brachiálnu moc, „námorníkov“ v čele s Heltaym, pancierové vlaky, delostrelcov, oddiele národnej gardy. Nielen na západné a severné Slovensko, ale i do rôznych iných krajov. Peštianski cionisti, ktorí cez válku sedeli po kanceláriach, ozbrojení v tlupách, ako trestné oddiele rozlezú sa po Slovensku, nadchnutí obranou maďarskej vlasti, vríšiť sa za svojich súkmenovcov.

Československé vojsko a četníctvo, došlé počiatkom novembra na Slovensko udržiavať poriadok a chrániť Slovákov proti maďarským násilnostiam, nebolo ani početné, ani dosť vyzbrojené a vystrojené, vystupovalo len v malých roztratených oddieloch, bez záloh a bez jednotného vedenia. Posily dochádzaly zdlhavo, neriadne. Preto musel sa dostaviť neúspech.

Maďari snažili sa zastaviť postup nášho vojska. Podarí sa im zmocniť Trnavy 13. novembra v noci a preniknú k Senici. Až 25. novembra oslobodí sa Trnava znova. Na Trenčín, obsadený nami 10. novembra Maďari si netrúfajú ani od juhu ani od severu. Za to čs. skupina, ktorá jablunkovským priehmykom obsadí Čadcu, Žilinu, Vrútky a postupuje ďalej k Ružomberku, po srážke predvoja u Turian 15. novembra, po obsadení Turč. Sv. Martina 14. novembra maďarským vojskom ktoré došlo od Zvolena a náš predvoj obchváti, ustúpila k hraniciam sliezskym. Vrútky a Žilina zase sú v maďarskej moci 15. novembra, kým ich čs. vojsko neoslobodí 7. decembra a Martin 11. decembra.

Trebárs sa na Slovensku bojovalo, hoci maďarské ozbro-

jené oddiele, vojenské i gardové, stíhaly národné prejavy a zvlášť osvedčenia za čs. štát, ač z Pešti vyrojily sa celé roje agitátorov na naše kraje s tlačivami a maďarské časopisy zaplavovali slovenské mestá, ačpráve knieža primas Csernoch, práve tak ako ev. biskup Raffay, pastierskymi listami vlívať chceli na kňazov a obodrovať menovite maďarónskych farárov, ba Raffay chránený maďarským vojskom mal drzosť prísť agitovať do samého Turč. Sv. Martina (28. novembra), ľud všade odolal nástrahám, lákaniu. Slovenské časopisy úradníci z poštových vagónov vyhadzovali v celých balíkoch, aby nedošly na miesto určenia a aby tak Slováci nevedeli, čo sa robí. Nepomáhalo nič, sriaďuje sa viac a viac Národných Rád, častejšie sú verejné shromaždenia, ktoré všetky hlásia sa k Slovenskej Národnej Rade a k československému štátu. Muky pretrpel ľud zvlášť vo východných stolicích, kde celá slovenská intelligencia pozostávala z niekoľkých katolíckych a evanjelických kňazov, roztrúsených po dedinách ďaleko od seba. Maďarónski učitelia a kňazi, úradníci, vrhli sa naň, chceli, aby sa verejne vyslovil proti čs. štátu, ale on radšej mlčal a prosil pomoc od Slovenskej Národnej Rady! Nebolo ináč ani v južných stolicích. Ako čarovným prútikom dotknuté oživovaly i kraje národne neprebudené.

Maďarská vláda 13. novembra v Arade hľadela sa pokonať s Rumunmi. Minister Jászi predložil im návrh o dočasnóm usporiadaní rumunskej otázky, kým ich nerieši mierová konferencia. Rumunský Národný Výbor však návrh neprijal a hneď ostrým manifestom „Všetkým národom sveta“ deklaroval prvý raz otvorene, že Rumuni nechcú sotrvať naďalej vo sväzku Uhorska. Potom na národnom shromaždení 1. decembra v Alba Julii vyriekli spojenie svoje s rumunským kráľovstvom. Predsa od polovice novembra Rumunská Národná Rada mala svojho delegáta dr. Jána Erdélyiho u peštianskej vlády a 28. novembra prišiel do Pešti tiež dr. Julius Maniu v zastúpení Rumunského Národného Výboru s viacerými delegátmi, vyjednávať s ministrom Jászim.

Jászi v polovici novembra hľadal styk so Slovenskou Ná-

rodnou Radou, formuloval už i návrhy. Šlo menovite o vyriešenie otázky slovenských a maďarských národných gárd. Povereník Slovenskej Národnej Rady, dr. Pavel Fábry rokoval o tom s maďarskou vládou a zvlášť s veliteľom maď. gardy Fényesom. No vec preťahoval a viedol vyjednávanie tak, aby skončily nerozhodne. Pribeh vyjednávania oznámil Fábry i v Prahe osobne.

IV.

Poľský zásah. — Východné Slovensko jednotné so Západným Slovenskom. — Spišskí Nemci pridajú sa k Slovákom.

Nielen Maďari napadli Slovensko, ale od severa i Poliaci. V Krakovských politických kruhoch začaly sa propagovať nároky na Tešínsko, severný kraj Trenčianskej, Oravy a Spiša. Na území tom totiž ľud hovorí prechodným nárečím česko-poľským a slovensko-poľským. V Sliezske na severe sú aj Poliaci. Toto si vzali za dôvod. A poľské ozbrojené sily vnikly jednak do českého Sliezska, jednak na Slovensko. Už 6. novembra obsadily Suchú Horu v Orave, potom Jablonku a okolie, neskôršie vnikly do Horného Spiša. A za nimi hneď tiahli agitátori, ktorí snažili sa nakloniť obyvateľstvo Poľsku predajom lacného petroleja a soli, ktorých bol vtedy veľký nedostatok.

Slovenský pohyb vyvolal u pomaďarčenej nemeckej inteligencie spišskej veľký strach. Od severu tisli sa Poliaci, Slováci začali dvíhať hlavy z jarma politického, písalo a hovorilo sa o pripojení 16 stolíc Slovenska k československému štátu, to predsa nebolo nič lákavého pre odrodilých Nemcov, stojacich v službách maďarizácie. Preto mestá, ktorých správa bola v ich rukách, začaly pracovať za integritu Uhorska a vyslovovaly sa proti čs. štátu. Na slovenské obyvateľstvo stolíc však mestá nemaly žiadneho vlivu, medzi ním rozšírila sa už zpráva o Slovenskej Národnej Rade a jej rezolúcii, šlo za ňou a žiadalo si čs. štát. Nemci

a maďaróni, keď zvedeli o Vyxovej note a dočasnej demarkačnej čiare ujednanej medzi Hodžom a Barthom, a keď začalo čs. vojsko približovať sa k Spišu, vyslali deputáciu 11. decembra k Liptovskému Národnému Výboru a vyhlásili, že sa pripojujú k Slovenskej Národnej Rade, ktorej to i telegraficky oznámili. Osvedčili sa tiež, že čs. vojsko príjmu v Spiši priateľsky.

Redaktor protislovenskej „Našej Zástavy“ a „Eperjesi Lapok“ Viktor Dvorcsák, spolu s farárom Liptaim, založil 4. novembra v Prešove „Východoslovenskú Národnú Radu“. Hneď rozposlali vyzvanie „Východným Slovjakom“ a začali agitovať za integritu krajiny proti Slovenskej Národnej Rade martinskej a proti čs. snahám, vyhlasujúc, že východní Slováci nepatria k západným. Medzi odrodilými úradníkmi, kňazmi, učiteľmi a statkármi našli dosť spolupracovníkov, ale ľud nedal nič na ich slová. Dvorcsák začal vyjednávať s Jászim, aby maďarská vláda uznala jeho Národnú Radu za predstaviteľku Slovákov, ale minister informovaný, kto je Dvorcsák, a že za ním nestoja Slováci, odbyl ho. Dvorcsák, aby svojej Rade dodal väčšej váhy, začal potom agitovať po dedinách a na 24. novembra svolal shromaždenie do Prešova. Ale dožil sa blamáže, lebo po veľkých rečiach proti „aspiráciám českým“, prítomní slovenskí roľníci a remeselníci vyvolali „Sláva Slovensku!“ „Dolu s Uhorskom!“ „Nechceme ísť s Maďarmi!“ a opustili shromaždenie. Nepomohly ani početné rozdávané letáky. Po šarišských dedinách začaly sa vyvesovať slovenské a české zástavy a so škôl strhali maďarské nápisy...

Po nezdaroch s Východoslovenskou Národ. Radou, keď medzi šarišským ľudom zrejme prejavila sa a zakorenila československá orientácia, Dvorcsák s prešovským právotárom dr. Karolom Bulissom usniesli sa 4. decembra v Košiciach založiť „samostatnú slovenskú republiku“, pomocou ktorej chceli Slovákov odviesť od čs. štátu, keď to už ináč nešlo. Prezidentstvo republiky navrhli Dulovi a Hodžovi a ministerstvá viacerým slovenským politikom. Ovšem dostalo sa im zavrátania. Nedali sa tým mýliť. Dvorcsák zase zašiel 6. decembra i s deputáciou z východných stolíc do

Pešti protestovať proti obsadeniu slovenských stolíc československým vojskom. Bulissa vypracoval memorandum, v ktorom žiadal maďarskú vládu, aby „slovenskej ľudovláde“ odovzdala administráciu slovenských stolíc, memorandum zanesol 9. decembra Jászimu a seba navrhol za konzula „slovenskej republiky“, delegovaného u maďarskej vlády. Žiadal tiež, aby „slovenskú republiku“ schválila tiež maďarská vláda. Úsilia tieto však skončili bez akéhokolvek úspechu, hoci 11. decembra v Košiciach skutočne vyhlásili „slovenskú republiku“. Keď sa Hodžu maďarskí žurnalisti dotázali na samostatnú „slovenskú republiku“, povedal im, že s akciou Slováci nemajú nič spoločného, ináč z mnohých obcí Spiša a Šariša došli Slovenskej Národnej Rade súhlas s jej deklaráciou a tiež Uhorská Nemecká Národná Rada z poverenia spišských Nemcov sa už vyjadrila, že spišskí Nemci vďačne včlenia sa do čs. republiky, lebo svoje národné a hospodárske záujmy im ona zabezpečí. Maďarská ministerská rada 15. decembra sa tiež zaoberala s problémom samostatnej republiky slovenskej. Myšlienku vzala s radosťou v známosť, jestli ju uzná mierová konferencia. Ale Dohoda uznala len československý štát, rozkaz Fochov bol jasný, preto z obavy, že jestli vláda odobrí akciu Bulissovú, dostane sa do konfliktu s vojenskou misiou dohodovou, radšej nešla do nového dobrodružstva.

Ruských Národných Rád založilo sa niekoľko, ktoré všetky vystupovali menom všetkých Podkarpatských Rusov: Užhorodská bola úplne v rukách maďarónskych, v Mukačevskej sa uplatňovali aj vlivy ukrajinské. V L'ubovni 8. novembra ustavená Ruská Národná Rada a 19. novembra rozšírená v Prešove za predsedníctva Antona Beskida, býv. poslanca, chránila skutočne záujmy ľudu. Táto žiadala sebaurčovací právo pre Rusov a protestovala proti tomu, aby oni zostali v spoločnom sväzku s Maďarmi. Svoju rezolúciu poslala i Slovenskej Národnej Rade v Martine a bola s ňou v stálom spojení. Jej delegát na mierovej konferencii, Beskid, v dohode s americkými Uhrorusmi, bol za pripojenie Podkarpatskej Rusi k Československej republike a ich stanovisko potom aj zvíťazilo.

V tie časy veľmi pekne reprezentoval sa Liptov. Hned po deklarácii 1. novembra síde sa na stoličnom dome v Mikuláši shromaždenie, kam dostaví sa i župan a podžupan a mnohí z mesta i okolia. Vyvolený bol 25-členný Liptovský Národný Výbor, ktorého činnosť však siahala i na východné Slovensko. Menom stolice shromaždenie pridalo sa k deklarácii. Na 3. novembra zvolané veľké shromaždenie v Ružomberku osvedčilo sa za deklaráciu. 15. novembra bolo shromaždenie spolku liptovských evanjelických učiteľov, podriadili sa Slovenskej Národnej Rade. Keď už zase celá trať košicko-bohumínskej dráhy bola obsadená maď. vojskom, shromaždenie asi 10.000 ľudí v Ružomberku 17. nov. demonstrovalo za deklaráciu a A. Hlinka prítomných vojakov a civilov sprísahal na čs. štát; protestovalo proti maďarskému vojsku a vzalo na vedomie utvorenie sa československej vlády, tiež s radosťou prijalo menovanie jednotlivých ministrov. Na 27. novembra svolal A. Hlinka slovenské katolícke kňazstvo s celého Slovenska do Ružomberka a početne navštívená schôdza vyslovila sa za čs. štát a poslala čs. vláde pozdravný telegram. Mnohí kňazi, ktorí nemohli prísť, vopred písomne prejavili súhlas s usnesením schôdze. 28. novembra uzavrel Liptov. Sv. Mikuláš, že miesto dosavádneho úradného jazyka maďarského zavedie slovenčinu a žiadal to isté i pre stolicu. 8. decembra bolo v Mikuláši shromaždenie zvolané Liptovským Výborom, na ktoré dostavily sa veľké zástupy, i deputácie z východných stolíc, zo Zvolenskej atď. Východní Slováci protestovali proti Východoslovenskej Národnej Rade, neuznali ju. Asi 2300 vojakov, väčšinou bez zbrane, složilo prísahu Slovenskej Národnej Rade. Po slávnostných rečiach vytýčili na stoličnom dome bielu hodvabnú zástavu s odznakom čs. štátu. Hned po prevrate (8. novembra) začal v Ružomberku vychádzať „Slovenský Denník“, redigovaný K. Huškom a v Mikuláši „Tatranský Sokol“, redigovaný dr. J. Janoškom.

Čulo bolo však aj po iných stolicach, menovite v Turčianskej, Trenčianskej, Zvolenskej, Oravskej, Hontianskej atď. V Turč. Sv. Martine už 2. novembra utvorila sa prvá slovenská národná garda 120 mužov, pod vedením nadp.

dr. Jána Izáka. Po jej príklade vznikly podobné slovenské národné gardy aj v iných obciach. Po mestách i dedinách množily sa slovenské, české i americké prápory, kto mohol zaopatrit si obrázok Masarykov a Wilsonov, považoval sa za šťastného a bol na ne veľmi pyšný. Nálada protiuhorská rozšírila sa jako mohutná povodeň, všade opanovalo nadšenie, že Slováci vymaňujú sa zpod tvrdého jarma maďarského.

Ale vedľa radostných zpráav, ako sa všade Slováci hýbu politicky, ako vzdorujú nástrahám, ako odvracajú teror, dochodily do Slovenskej Národnej Rady zároveň i početné zprávy o prenasledovaniach, násilnostiach, väzneniach, ba i mučeníach a vraždách, akých dôpúšťaly sa rôzne medzítka maďarskej vlády. V mnohých krajoch šarapatily miestne maďarské národné gardy. Z frontov i zo zázemných formácií domov dochodivší slovenskí vojaci prinášali niečo zbrane a munície. Aby sa títo nemohli formovať v brannú silu, chodily po dedinách maďarské oddiele a zbrane odoberaly. I z toho povstaly mnohé srážky. Keď v polovici novembra došlo do Martina maďarské vojsko, nielen že zlapalo Dulu a Škrovinu, ale odstránilo slovenskú zástavu so stoličného domu a odzbrojilo aj tamojšiu slovenskú národnú gardu. Tak rozumeli Maďari samourčovacímu právu národov.

Všade tam, kde zasiahlo čs. vojsko, nastal poriadok, umýkaly rozvášnené maďarónske hlavy a Slováci počali sa organizovať, sbierať vojsko na posilnenie na-ej brannej moci.

V.

„Prvá slovenská vláda“. — Udalosti v Pešti. — Rozhodnutie Dohody o Slovensku. — Dočasná demarkačná čiara československo-maďarská.

Keď so Slovenska dochádzaly úpenlivé žiadosti o pomoc čs. vláda poverila dr. Šrobára ísť na Slovensko a vyhlásiť tam československý štát. Stalo sa tak 6. novembra v Skalici.

Na obsadenom území menovaný bol dr. L'. Okánik za komisára v Skalici, a „prvá slovenská vláda“ začala svoju činnosť: dr. V. Šrobár, predseda, dr. P. Blaho, zemedelstvo, dr. Ivan Dérer, vojenské, súdne a finančné veci, A. Štefánek, školstvo a veci vnútorné, inž. Štefan Janšák, železnice a poštu. V chaose, aký bol, však každý musel sa zaoberať všetkým, čo sa vyskytlo. Všestrannou činnosťou vynikol dr. Blaho, ktorý po celom západnom Slovensku svojim predválečným účinkovaním, mal tam v každej dedine mnoho osobných známych, jemu oddaných. Bol dušou revolúcie.

Československá vláda poverila peštianskeho pravotára dr. Emila Stodolu dočasným zastupovaním čs. vlády u vlády maďarskej na likvidovanie vzťahov medzi Maďarskom a čs. štátom, resp. Slovenskom. Poverovacie listiny Stodola odovzdal Károlyimu 11. novembra. K dispozícii dostal pre úrad tri miestnosti v hoteli „Astoria“. Stodola vymohol, že slovenskí vojaci nemohli byť nútení proti svojej vôli vstúpiť do maďarského vojska.

Udalosti na Slovensku prinútily predsedu vlády dr. K. Kramára 14. novembra telegrafovať Károlyimu, že nástup čs. vojska na Slovensko deje sa na podklade belehradského prímeria (to dovoľovalo dohodovému vojsku obsadiť strategické body na celom území Uhorska). Károlyi odpovedal mu 17. novembra. Popieral taký výklad prímeria a popieral právo slovenskej deklarácie rozhodovať o pripojení Slovenska k českým zemiam. Slovenskú Národnú Radu uzná len pod suverenitou maďarskou a v tom prípade prizná jej aj nejaké práva. Protestuje proti nástupu českého vojska na územie Uhorska. — Kramár znova odpovedá mu notou 19. novembra, že čs. štát je uznaný dohodou za spojenca, následkom toho čs. vojsko je armádou dohodovu so všetkými právami, jej prislúchajúcimi. Maďarská vláda za územie, patriace čs. štátu, nemohla uzavrieť žiadne prímerie. Definitívne hranice Slovenska určí mierová konferencia. — Obsah telegramov a noty zaslal hneď Benešovi do Paríža a žiadal o zakročenie.

Po obsadení Martina, Vrútok a Žiliny maďarským vojskom, Milan Hodža odišiel do Prahy. Bol tiež poslancom

v Národnom shromaždení. A keď Stodola vzdal sa svojho poverenia v Pešti, Kramář menoval ta Hodžu splnomocnencom Československej republiky.

Hodža prišiel do Pešti 24. novembra a Károlyimu predstavil sa 28. novembra. Dohodová misia vojenská, vedená francúzskym podplukovníkom Vyxom, došla 26. novembra. Hodža navštívil hneď Vyxa, a zistil, že ten nemá žiadnych inštrukcií o Slovensku. Ba vyjadril sa, po sťažnosti Károlyiho, i proti vysielaniu čs. vojska na Slovensko. Čs. splnomocnenec požiadal preto zaraz vládu pražskú, aby vymohla v Paríži príkaz pre Vyxa.

Keď Hodža videl, že v Pešti robia sa ďalšie prípravy k vojenským výpravám na Slovensko, a že maďarská vláda chce previesť tam plebiscit a tiež voľby do národného shromaždenia peštianskeho, snažil sa vyjednávaním s maďarskou vládou získať času a tým oddialiť zákroky Károlyiho na Slovensku. Počítal s tým, že po nejakom čase bude možné dopraviť na Slovensko viacej nášho vojska a že v Paríži stane sa nejaké rozhodnutie o Slovensku. Toto síce uznávané bolo Dohodou za súčiasťku čs. štátu, ale jeho hranice, ani len provizorne, neboly ešte určené. Aby nemusel vystupovať oficiálne za čs. štát v tejto veci a predsa aby maďarská vláda vyjednávala, povolal niekoľkých Slovákov do Pešti. Prišli: Matúš Dula, dr. Vladimír Fajnor, Peter Makovický, dr. L'udevít Bazovský, dr. Ján Ruhmann, Viliam Paulíny. Na predporade 29. novembra v „Astorii“ Hodža prizvukoval, že nejde o oficiálne vyjednávanie a nemá byť uzavrený ani žiadny pakt s maďarskou vládou, ide len o získanie času, kým sa vojenská situácia nezmení, aby sa zabránilo neporiadky, násilensťva a vraždy na Slovensku. Čs. vládu informoval o účele týchto vyjednávaní. Maďarská vláda príde s návrhom, ku ktorému má Jászi ešte doplnky. Hodžov protinávrh vláda zdráha sa prijať. Návrhy všetky majú len ráz dočasný, nič definitívneho neobsahujú. 30. novembra bola schôdzka Slovákov s Jászim, v jeho ministerstve. Jászi vložil svoj podrobný návrh. Po rozhovorech vypracuje sa osnova, tá sa predloží maďarskej ministerskej rade a tiež Slovenskej Národnej Rade na schvále-

nie. Prirodzene medzi jeho stanoviskom a názormi slovenských delegátov bol podstatný rozdiel.

Podrobne o návrhoch netreba sa ani zmieňovať. lebo prakticky neznamenaly nič, keďže medzi Hodžom a ostatnými Slovákami bolo dohovorené vopred, že vyjednávania sú len formálne. Slováci po deklarácii z 30. októbra ani nemohli na štátoprávnom pomere Slovenska k Maďarsku nič meniť. Slovenská Národná Rada, keby návrhy byly jej predstreté, bezťak by ich bola zavrhlá, to sa vedelo už vopred.

O rokovaní nemalo sa nič publikovať, kým sa neschvália definitívne rozhodnutia. Ale už večerníky peštianske priniesly zprávu, že dohovor so Slov. Národnou Radou je ukončený, české vojsko že opustí Slovensko. Zprávy tieto vyvolaly poplach v Prahe i na Slovensku, lebo nevedelo sa o intenciách rozhovorov a Hodžove informácie pre neriadnu dopravu došly do Prahy len oneskorene. Čs. vláda hneď reagovala 1. decembra jednak telegramom Hodžovi, aby o dočasných opatreniach nevyjednával, jednak uverejnila dementi o vyjednávaniach v Pešti. Dulovi došlo tiež viac dotazov, preto telegramom 1. decembra zaslaným do Martina verejne sa osvedčil: „všetky chýry maďarských novín o pokonaní sú falošné“. Telegram ten publikovaly Národné Noviny. Jászi, aby kryl maďarský neúspech, uverejnil v maďarských novinách zprávu, že pre diferencie medzi slovenským a maďarským stanoviskom, ako i pre pražské komuniké, maďarská vláda vo vyjednávaniach pokračovať bude len o niekoľko dní. Dula s Bazovským odcestovali z Pešti do Prahy vec aj osobne vysvetliť. — Vo vyjednávaniach sa ovšem nepokračovalo.

Vyjednávanie peštianske maly však tú dobrú stránku, že prinúťily čs. vládu a čs. ministra zahraničia energickejšie vymáhať u Dohody rozhodnutie o Slovensku.

Vytýkalo sa Hodžovi, že pri týchto vyjednávaniach nepostupoval ako čs. splnomocnenec a nerespektoval čs. štátu. Uviedol som už, prečo je bez podstaty prvá výtka. A Hodža už pred vyjednávaním, v interviewoch s maďarskými novinármi vyslovil sa: Moje rozhovory s Jászim nie sú oficiálneho rázu. Chceme slovenskú otázku len pre-

chodne riešiť. Presvedčený som, že vzájomné záujmy v budúcnosti sblížia československý štát s Maďarstvom. S tým Maďarstvom, ktoré prijme československý národ ako fakt... Kmeňové slúčenie a bezpodmienečné právo sebaurčenia nemôže sa stať predmetom dohodovania... My (Slováci) na základe medzinárodného práva sme občanmi československými od 14. augusta. Ako vidieť, Hodža netajil sa pred maďarskou verejnou mienkou, že vyjednávania nemôžu sa priečiť faktickému pripojeniu Slovenska k českým zemiám.

Vyx 3. decembra obdržal z Paríža úpravu, dľa ktorej čs. štátu, ako spojencovi, Dohoda dáva právo obsadiť k nemu patriace územia z Rak.-Uhorska, svojím vojskom a maď. vláde sa ukladá svoje vojsko so slovenského územia odvolať. Vyx rozkaz Fochov odovzdal písomne Károlyimu 4. decembra a žiadal si oznámiť lehotu, do kedy vyhovie maď. vláda note. Károlyi odpovedal hneď; vláda vo svojom ťažkom postavení musí vyhovieť opatreniam od nej žiadaným a nariadi, aby sa tak stalo bez odkladu, splnenie oznámi v najkratšom čase. Protestuje však proti tvrdeniam o násilnostiach maďarského vojska a proti takému výkladu úmluvy o prímerí z 15. novembra (belehradskej). Obsadzovanie Slovenska českým vojskom prieči sa 17. a 3. bodu prímeria, lebo má docela iný ráz. Uznanie čs. štátu Dohodou nemôže znamenať automatickú zmenu hraníc Uhorska, lebo prejudikuje rozhodnutiu mierovej konferencie. Preto maď. vláda žiada, aby české vojsko zdržalo sa výhradného obsadenia časti uhorského štátu; aby maďarskej vláde priznané bolo právo do všetkých krajov uhorského štátu na udržiavanie poriadku vysielat pešie i jazdné vojsko, vynímajúc územia, určeného v 1. odst. belehradského prímeria (totiž za demarkačnú čiaru, určenú v Belehrade); aby miešaná komisia vyšetrila hneď všetky porušenia úmluvy o prímerí českým vojskom a českými jednotlivcami. — Žiadosti Maďarov sa nesplnily.

Keď Vyx odovzdal Fochov rozkaz maďarskej vláde, tážal sa ho Károlyi, čo je to „slovenské územie“, aké sú jeho hranice? Vyx opakoval otázku čs. splnomocencovi, ale

Hodža nemohol sa dovoliavať žiadnej hranice Slovenska, veď ani administratívnej hranice nemalo a Dohoda sa nevysslovila ani o jeho provizorných hraniciach. Navrhol teda Vyxovi dočasnú demarkačnú čiaru, „k ý m n e d ô j d e r o z h o d n u t i e z P a r í Ź a“. Čiara táto išla približne národnostným rozhrančením bez ohľadu na nutnosti hospodárske a dopravné. Min. Bartha podpísal túto provizornú úmluvu 6. decembra a nariadil vojsku ustupovať za určennú čiaru.

Hodža hneď 6. dec. telegrafuje i píše Benešovi, že došlá úprava nestačí, ale treba určiť demarkačnú čiaru, za ktorú musí maď. vojsko vyprázdniť Slovensko. Súčasne navrhuje určiť čiaru tú asi tak, ako bola potom v Paríži stanovená, teda s Bratislavou, Žitným ostrovom, rieka Ipeľ, Lučenec, Rožňava, Košice, Čop, Užhorod (Beneš: Světová válka II. sv., str. 492).

Úmluva peštianska bola v Paríži zazlievaná Benešovi, ale vec sa vysvetlila. Slovensko malo z nej zrejmy ošoh a usnadnil sa postup čs. vojska. Z Paríža nové rozhodnutie o prvej demarkačnej čiare došlo Vyxovi až 24. decembra pravdepodobne určená bola dľa žiadosti Hodžovej zo 6. decembra. Ale už i do tých čias čs. vojsko mohlo voľnejšie obsadzovať Slovensko a zabránilo sa mnohým atrocitám.

V podmienkach prímeria, hoci Clémenceau v telegrame 10. novembra výslovne ustanovil, že majú sa týkať výhradne vojenských vecí, zástupca gen. Francheta v Belehrade, gen. Henrys, opomenul z nich vynechať 17. odst.: Dohoda nezamieša sa do vnútornej administrácie Uhorska. Po telegrame Clémenceau-ovom ani juhoslovanská, ani rumuská vláda necítila sa byť viazaná týmto odstavcom a ani čs. vláda, pri všetkých protestoch maďarských. Na územiach, ich vojskami obsadených, preto všade vlády prejmajú aj administratívu. Minister Šrobár, vo vedomí, že Slovensko patrí už k čs. štátu, uskutočňoval to hneď po obsadení západného Slovenska počiatkom novembra.

Vojenská situácia na Slovensku počiatkom decembra r. 1918. — Obsadzovanie Slovenska českoslov. vojskom. — Prvá a druhá demarkačná čiara. — Pomery v Maďarsku. — Odrazený útok maďarský. — Hranica československo-maďarská.

5. decembra na Slovensku vojenská situácia bola nasledovná: čs. vojsko v moci svojej držalo kraj medzi Malými Karpatmi a Moravou a okolie Trenčína, teda pomerne len malú časť Slovenska, kdežto ostatné bolo ešte vydané na pospas maďarskému vojsku a maďarskej národnej garde. Najjužnejšie posunutá skupina v okolí Malaciek mala s maďarským vojskom umluvenú demarkačnú čiaru, schválenú i maďarskou vládou, a to Devínska Nová Ves—Malinský vrch—kotta 585 (západne od Sv. Jura). Demarkácia táto zrušená bola pri obsadení Bratislavy naším vojskom. Severná skupina tohoto územia obsadila okolie Skalice, Senice, Vrbového, Brezovej, Myjavy, Trnavy, odkiaľ napredovala na Cífer, na Sered, dosahujúc cez Kerestúr Farkašín. — Trenčianska skupina dolinou Váhu na sever zasahovala po Zem. Kotešovú po vyše Bytče, na juh po Leopoldov, obsadila Radošinu, Bánovce, Topolčany.

V novembri mala čs. vláda len slabé vojenské sily k dispozícii, a to ešte zle vystrojené válečným materiálom. Čiastka obsadzovala oponujúce nemecké územia v Čechách a na Morave (obsadenie „Deutschböhmen“-u, „Sudetenland“-u a „Böhmerwald“-u ukončené bolo až 18. decembra 1918), čiastku viazal postup Poliakov v Sliezsku, a čiastka operovala na Slovensku. Dlhو trvalo tiež, — pre nedostatok schopných českých vyšších dôstojníkov, — sriadenie ministerstva Národnej Obrany a najvyšších vojenských veliteľstiev, tak ako to pomery vyžadovaly. Tým trpel postup nášho vojska na Slovensku.

Po dohode o dočasnej demarkácii medzi Hodžom a Bar-

thom, predloženej podpl. Vyxovi, teda o demarkácii rázu čiste vojenského, začal sa energetickejší postup čs. vojska. Je pravda, že obsadzovanie ani potom nešlo ešte úplne hladko, pridaly sa viaceré menšie-väčšie srážky medzi obojma vojskami, práve tak, ako i po oznámení demarkačnej čiary 24. decembra. Ale maďarská vláda už nevysielala ďalšie posily z Pešti, čo by nevyhnutelne viedlo ku krvavým väčším bojom. V Čechách a na Morave bola čiastočná mobilizácia niektorých plukov, ktoré sa už povracaly domov, vystrojily sa formácie, tvorily sa zálohy, do vojska zaviedla sa narýchlo disciplína, takže počiatkom decembra bolo už viac vojska než prv. I postup sa vypracoval plánovite a bolo jednotné vedenie. 25. novembra vrchným veliteľom vojska, operujúceho na Slovensku, menovaný bol plukovník Schöbl a po mesiaci stal sa ním italský generál Piccioni. K českému vojsku pridávali sa už i skupiny slovenských vojakov, ktorých pribývalo stále s postupom čs. vojska, pomáhali i českí Sokoli. Kam došli, všade ich s veľkou radosťou vítali ako spasiteľov.

Na postupujúce čs. vojsko pri Vel. Mačade, povyšše Galanty, maďarský vojenský oddiel 12. decembra podnikol útok, proti úmluve zo 6. decembra. Hodža hneď vyhlásil preto dočasnú úmluvu za zrušenú.

V druhej polovici decembra začalo domov dochodiť naše zahraničné legionárske vojsko, z Francie a Italie, z ktorých čiastka odoslaná bola postupne tiež na Slovensko od polovici januára.

Demarkácia, došlá z Paríža do Pešte 24. decembra, určovala demarkačnú čiaru takto: Na severe hranice Uhorska, na juhu Dunaj od vtoku Moravy po ústie Ipľa, potom rieka Ipeľ po Rimavskú Sobotu (mesto patrí Slovensku), odtiaľ priama čiara po ústie rieky Užu, k severu rieka Už až po Užocký priesmyk.

Časove obsadenie Slovenska čs. vojskom stalo sa nasledovne:

6. decembra Hlohovec, 9. decembra Sered, 10. decembra Nitra—Handlová, 7. decembra Modra, 12. decembra Pezinok.

6. decembra Žilina, 7. decembra Vrútky.
11. decembra Turč. Sv. Martin, 15. decembra Kremnica,
22. decembra Zvolen, 23. decembra Ban. Štiavnica a Ban.
Bystrica, 5. januára Lučenec.

16. decembra Spiš. Nová Ves a Levoča, 17. decembra Kež-
marok, 28. decembra Margecany a Obyšovce, Prešov,
29. decembra Košice.

31. decembra Dev. Nová Ves, Lamač, Kamzičí vrch, Ra-
čištorf, 1. januára Bratislava.

6. januára Dun. Streda, Galanta, 9. januára Nové Zámky,
Parkan, Helemba, 10. januára Komárno, 11. januára Le-
vice a breh Dunaja od Komárna po Ipeľ 12. januára.

9. a 10. januára Poiplie od Sakálošu po Selešfany, 10.
až 11. januára Kováčová—Pincina, 16. januára po vyzo-
umení maď. vlády prekročili naše vojská demarkačnú či-
aru na Iplí a prechodne obsadili aj železničnú dráhu Dré-
geľ Palanka—Lučenec a ovšem i obce na tejto trati.

8.—10. januára Vernár, Telgart, Muráň, Tisovec a v na-
sledovných dňoch do 15. januára Rim. Sobota, Ožďany,
Tornaľa, Veľká Revúca.

Od Košíc do 15. januára Haniska, Čaňa, Moldava, Turna,
Genc, Ždana, Lastovce, 11. januára Sečovce, Trebišov,
12. januára Michalovce, Humenné, 14. januára Medzilabor-
ce, 13. januára Užhorod a do 18. januára dolina Užu až
po Užocký priesmyk.

V bojoch pri Kotešovej pred obsadením Žiliny udatne
bojovali aj slovenskí dobrovoľníci, vedení kapitánom Vla-
dimírom Jesenským. Tento slovenský oddiel v prvé dni
príchodu Šrobárovho do Žiliny, tvoril jej jedinú posádku.

Obsadenie po demarkačnú čiaru ukončené bolo 20. ja-
nuára 1919. Slovensko si vydýchlo!

Demarkácia, určená 21. decembra Najvyššou Válečnou
Radou, skoro ukázala sa prakticky nevhodnou, menovite na
východe, pretože za ňou zostaly na maďarskom území dôle-
žité železničné uzly: Šahy, Fiľakovo, Feled, Banriev, Le-
giňa—Michalany a nádražie v Užhorode. V dôsledku toho
s južným krajom a z Košíc na východ nebolo železničného
spojenia. Husto obsadiť demarkačnú čiaru nedalo sa a me-

dzerami prenikali maďarskí agitátori, vyvolávali na našom
pohraničnom území stále nepokoje a šírili tiež bolševickú
propagandu. Ale i z krajov za demarkačnou čiarou dochá-
dzaly stále žiadosti, aby ich čs. štát tiež obsadil. U nás sa
totiž pomery postupne konsolidovali, kdežto v Maďarsku
hospodárska i politická anarchia trvala ďalej. Z týchto dô-
vodov, keď Rumunsko žiadalo v Paríži zmenu demarkácie,
stanovenej belehradským prímerím, pretože väčšiu čiast-
ku rumunského územia ponechávala Maďarsku, i Česko-
slovenská republika žiadala novú úpravu demarkačnej
čiar. Stalo sa tak 26. februára 1919. Nová čiara šla Duna-
jom po Verovce, odtiaľ rovno na Malú Tereňu—Szarvaskö-
Malyi (pod Miškovcom, vtok rieky Šajavy do Hornádu—
Gesztély—Monok—Šarišský Potok—Zempl. Agard—Baťovo,
potom priamo na sever k Perečínu a ďalej rieka Už. Toto,
ako aj novú rumunskú demarkačnú čiaru, oznámil Vyx ma-
ďarskej vláde 20. marca.

Maďarská ľudová vláda nijako nemohla zmôcť pováleč-
né pomery zaľahlé na Maďarsko. Staré politické strany
prirodzene sa rozpadly a nové nemaly žiadnych tradícií.
Najsilnejšia sociálne-demokratická strana až do prevratu
nemohla sa uplatniť v parlamente, lebo tá ju maďarskí
šľachtici nikdy nepustili. Podobne bolo s radikálnou stra-
nou (Jásziszi). Roľnícka strana v pravom slova smysle
v agrárnom Uhorsku vôbec nejstvovala! A tak strany, na
ktoré prenieslo sa vedenie štátu, neprešli nútnou politickou
a parlamentnou školou, aby sa mohly so zdarom ujať vlád-
dy. Do všetkých strán hrnuli sa ľudia, bývalí ich protiv-
níci. Medzi stranami nebolo dost dôvery a často ani medzi
vedúcimi činiteľmi. Vláda nevedela nijako dôsledne pre-
viesť ani najnutnejšie osobné zmeny v administrácii, ešte
menej darilo sa jej v riešení hospodárskych a sociálnych
otázok, ktoré hrozive vystúpily vo všetkých štátoch po
vojne. Mali bane v Šalgóv-Tarjanoch i v Tate, nevedeli
rýchle zorganizovať vydatnú ťažbu uhlia, radšej zúfale
kričali, aby im ho dodali Nemci a Čechoslováci hotové a do-
vezené do Pešti! Zostali im žirne polia medzi Dunajom a
Tisou za Dunajom, i dobytok nebol tak vyničený ako

u nás, ale domáhali sa dovozu obilín a sadla. Menovite priostrialy sa sociálne pomery, ktoré upraviť i postupne preprevratové maďarské vlády nikdy nedovolily a ony teraz rozlialy sa jako povodeň, nehatená hrádzami. Veľké hriechy minulých vlád kruto pomstily sa teraz, v základoch otriasaly budovu štátu.

Situácia prerastala cez hlavy novým politikom maďarským; vláda bola v stálej kríze, menily sa osoby. Obdobie demokracie našlo Maďarov úplne nepripravených a dokázalo sa, že samo robotníctvo bez spolupráce s roľníctvom nemôže viesť štát. Ako sa krajina komunizovala, tak rástol aj odpor seldliactva proti novotám. Bá pridaly sa i vzbury, zvlášť v Zadunajsku.

V polovici januára 1919 došlo k reorganizácii vlády v čele s Berinkeym, v ktorej sa soc. demokratická strana výdatnejšie uplatnila. Károlyi stal sa prezidentom ľudovej republiky. Ale ani nová vláda nevedela podstatnejšie zmeniť pomery a celá vec Maďarska rútila sa po naklonenej ploche do hĺbky.

Ruskí boľševici snažili sa využiť poválečného zmätku vo všetkých európskych štátoch vo svoj prospech, ale menovite v štátoch porazených a znova sa tvoriacich. Vyslali na všetky strany agentov, propagátorov vycvičených, opatrených instrukciami i peniazmi. Béla Kún s viacerými tovaryšmi vrátil sa do Pešti 16. novembra a hneď započal svoj úkol v Maďarsku. Peniazmi, sľubmi, ale i násilnosťami získaval viac a viac prívržencov. Komunistické časopisy vymyslenými zprávami o šírení sa komunizmu, o komunistických úspechoch v Európe, klamali čitateľov svojich, ale tým ich aj neustále povzbudzovali a nadháňali do svojich osidiel. Komunizmus načal i soc. demokratickú stranu, zradikalizoval zvlášť mladšie vrstvy. Požiadavky robotníctva, invalidov, vojska, úradníctva, bez zastavenia stupňoval do nemožností, aby si ich naklonil. Vyvolával nepokoje, štrajky, vyhrožoval i socialistom. V marci ne-socialistickí činitelia vo vláde a úradoch boli už úplne zatlačení do úzadia. A keď pod týmto tlakom 21. marca sociálne demokratická strana spojila sa úplne s komunistic-

kou stranou, nový prevrat oddal moc v štáte komunistom, ačkoľvek vo vláde zostalo i niekoľko socialistov. Predsedom maďarského sovietu stal sa Alexander Garbai, zahraničným komisárom Béla Kún a vojenským komisárom Josef Pogány.

Tento prevrat staval na dva predpoklady: na všeobecné víťazstvo komunistov v Európe, — a na vojenskú pomoc červenej armády ruskej. Komunistické vlny vysoko vyšľahly v Nemecku, zaplavily Maďarsko, inde však uplatniť sa nevedely. I do Československej republiky zasiahla Moskva, ideove aj hmotne. Udalosti ruskej a blízke maďarské, maly vliv na obe naše socialistické strany. L'avé ich krýdla blížily sa viac a viac ku komunistom, a len rozumný a energický postup skutočných socialistických vodcov zabránil, že pevné a rozsiahle organizácie socialistické nepodľahly náporu, hoci ich čiastky prešly skutočne ku komunizmu. Jestli by u nás r. 1919 bola sa utvorila čiste socialistická vláda, je otázkou, či by tým povzbudené široké vrstvy nepokojného robotníctva neprekliedli cestu komunistom až k vládnym kreslám, a potom ľahko mohlo nastať to, čo v Maďarsku. Ani Nemecké Rakúsko nebolo ďaleko od podobných zvrátov. Predvídavosťou prezidenta Masaryka a Antona Švehlu narazila sa v lete iná cesta: vlády sa ujala rudo-zelená koalícia, ktorá predišla destruktivizmus komunistický, hroziaci zničiť všetky naše politické výdobytky za vojny a po nej.

Boľševické Rusko všade sľubovalo pomoc, posielalo agitátorov i peniaze, — ale vojsko jeho, viazané ruskými armádami Judeniča, Denikina, Kolčaka a tiež československým vojskom, nemohlo postúpiť rýchle na západ, a odhaliť vojensky celiú rozsiahlu ríšu. Blížiaci sa ruská červená armáda, doplnená dobrodruhmi všetkých možných národov, ľahko mohla vznietiť plameň vo východných čiastkach Európy, no nedostala sa ďalej, ako po Dniester. Preto vystal jej morálny tlak v stredoeurópskych štátoch.

Robotníctvo na Slovensku vystavené bolo ešte väčším pokúšeniam, než v českých zemiach, lebo neprešlo politikou výchovou. Veď maďarské vlády jemu práve tak ako

národnostiam, nedovolily nikdy ani len politicky sa organizovať, a teraz peštianski komunisti priamo snažili sa získať ho fantomom Lenina. Ich agenti pracovali stále na Slovensku, pašovali poburujúce letáky, v apríli z lietadiel shadzovali výzvy k železničným strajkom, k vzburám, k ničeniu dopravy, letáky protičeské, proti kapitalistom, proti čs. vojsku atď. Berinkeyho vláda krátko pred svojím pádom, 11. marca, prijala zvláštny L'udový zákon č. XXX. „o samospráve Slovenskej krajiny“ o 15 paragrafoch, aby ním navnadila Slovákov odtrhnúť sa od Čechov. Okrem menších lokálnych nepokojov, všetky tie lákania minuly bez účinku. Pripísať to možno stanovisku, aké zaujali ku komunizmu českí socialisti oboch smerov, a tiež vodcovia slovenských socialistov, a rýchlemu vyriešeniu naliehavých sociálnych otázok čs. vládou.

Keď v Maďarsku úskokom zmocnili sa komunisti vlády, dohodové vojenské misie i s Vyxom opustily Budapešť, pretože vláda nechcela sa podriaďiť žiadostiam Dohody. Komunisti vyrabovali čs. vyslanectvo, ba i členov komisií obkradli, a pri osobnej prehliadke pobrali im peniaze, hodinky, prstene. Po dvoch týždňoch došiel do Pešti zástupca Dohody gen. Smuts. Navrhol novú úpravu demarkačnej čiary rumunskej, priaznivejšiu Maďarom, sľúbil uvoľniť blokádu Maďarska, — ak vláda jeho návrhy prijme. Kúnovi však záležalo na tom, aby nepokoje v Strednej Európe neprestaly, veď to bolo v intenciach ruských soviетov. Po jeho dôvodoch maďarský soviет Smutsov návrh neprijal a generál odcestoval.

Preto už 16. apríla rumunské vojsko sa pohne, aby obsadilo územie po novú demarkačnú líniu (vtok Samošu do Tisy — západne od Debrecína — rieka Berefo, Sarvaš, Senteš, Segedín). Soviet rozhodne čelí Rumunom, námaha ukáže sa byť marnou. Rumuni rozprášili maďarskú armádu, nezastavia sa ani na demarkačnej čiare vedenej rovinou, ale aby sa lepšie pred novým útokom zabezpečili, obsadia do konca apríla kraj až po Tisu, i Segedín. V neporiadku ustupujúce vojsko komunistická vláda nepustí ani do Pešti, z obavy, že vyvolá tam vzburu!

Juhoslávská armáda vytrvala nehybne na demarkácii, určenej belehradským prímerím.

Následkom vnútorných udalostí v Maďarsku, čs. vojsko nezačalo hneď po nóte odovzdanej Vyxom v Pešti, nastupovať na novo určenú demarkačnú čiaru, — ač to bola chyba. Velitelia jednotlivých úsekov pohraničných nevyužili dostatočne doby od konca januára pripraviť, doplniť a výdatnejšie ozbrojiť pre každý prípad vojsko im sverené. Za takých okolností počal nástup vojska koncom apríla a počiatkom mája... Vynútilo si napredovanie na východe v okolí Čopu, Nového Mesta p. Šiatrom, pri Miškovci a južne od Rim. Soboty: 6. leg. divízia, skupiny Angione, Zincone, Ciaffi a armádna skupina gen. Hennoque. Pravé krídlo však narazilo na väčšie sily maďarské, ktoré nemohlo zatlačiť.

Hneď v prvé dni apríla komunisti donútili Pogányu vzdať sa komisárstva; nástupcom jeho stal sa Viliam Böhm. Tento spolu s gen. štáb. plukovníkom Stromfeldom dá sa energicky do reorganizovania červenej armády. Pracujú na reorganizácii celý apríl a do polovice mája skutočne zdisciplinovali vojsko; menovite mnoho robotníkov sa do nej prihlásilo. Použili i zbraní Mackensenovej armády, a noviny v tie časy rozpísaly sa o pašovaní streliva zo zahraničia, ako posledné roky! Zvláštnu pečlivosť venovali delostrelectvu, pretože vyzvedeli, že my máme slabé. Tiež si zistili, že nemusia sa obávať útokov so strany Rumunov a Juhoslovanov, a z frontov týchto preskupili rýchle všetko vojsko na sever. Maďarský železničný systém, sústredený na Pešť, im v tom dobre poslúžil. Zahazovali si a 20. mája počali útočiť plnou silou.

Komunisti využili rumunským postupom vybičovaný maďarský nacionalizmus, — veď Rumuni okupovali skoro polovicu Uhorska, — použili vystupňovanej demagogie boľševickej, aby zfanatizovali robotníctvo, a sľubovali im zo zásob Slovenska ukojiť ich hlad aj iné potreby. Ich plán bol opanovať Slovensko, rady červeného vojska rozmnožiť tamojším obyvateľstvom, potom udreť na Rumunov, a konečne vyhnať aj Juhoslovanov z Uhorska. Chůfky tieto

hovely komunistom, socialistom, roľníkom, aj meštianstvu, a preto na začiatku bojov veľké nadšenie opanovalo masu, bojujúcu pod červenými práporami...

Italskí velitelia nášho vojska 1. júna zamenení boli francúzskymi: gen. Pellé, Mittelhauser a pluk. Šnejdárak, na východe zostal gen. Hennoque. Nastúpili nečakane, neoznámení s pomerami a terrainom. Ale v krátkom čase zachránili situáciu. Gen. Pellé už 16. mája žiadal Najvyššiu Radu Válečnú v Paríži, aby nariadila spoločný vojenský zákrok Čechoslovákov, Rumunov a Juhoslovanov, — ale z nevysvetliteľných dosiaľ dôvodov Rada sa nerozhodla pre to. Svojimi misiami viedenskými miernou cestou snaží sa zamedziť rozmach komunistov maďarských. — V prvé dni júna v okolí Uhorského Hradišťa postaví sa nový vojenský sbor, a keď i poľská vláda osvedčí svoj desinterement, vojenské oddiele v Sliezske sa uvoľnia, a oba sbory presunú sa na Slovensku.

Boje trvaly vyše mesiaca. Maďarské vojsko na východe roztrhlo našu armádu, ktorej východné krídlo ostalo na čiare Čop—Sečovce, ačkoľvek Maďari na krátko vnikli až po Michalovce. Skoro v celom Šariši, Zemplíne a Abanovohradskej nastalo vakuum. Červená armáda opanovala po stupne približne čiaru: Bardejov—Sabinov—Močidlany—Široké—Kluknava—Gelnica—Smolnická Huta—Drienky—Hosusovo—Kraskovo—(prechodne prenikla až po Henkovec)—Klenovec—Detva—Dobrá Niva—Kráľovce—Tlmáče—St. Tekov—(prechodne vnikla do Banskej Štiavnice, Novej Bani, Zlat. Moraviec, Vráblov, Šurian a N. Zámkov)—Bešeňov, odtiaľ na juh k Dunaju po Radvaň. Najpevnejším ukázal sa front krajne pravého krídla nášho. V polovici júna útok bol už zlomený, nadšenie komunisticko-nacionálneho vojska vypáchlo, vysililo sa, nastáva obrat a naše vojsko začalo s elánom hnať ho nazad. Keby medzi časom neprišiel rozkaz z Paríža zastaviť vojnu, iste boli by sme obsadili aj Budapešť. Očakávaného radostného privítania nedostalo sa maďarskému vojsku nikde na Slovensku, naspak, celé obyvateľstvo bolo proti nemu naladené.

Chválu zasluhujú českí a moravskí Sokolí, že v týchto

trudných časoch starí-mladí opustili rodiny, prišli ochotne na Slovensko vykonávať asistenčnú službu, a miestami zúčastnili sa i bojov. Došiel aj oddiel ozbrojených Orlov z Moravy. Slováci zase — menovite z Turca, Liptova, z Modry, z Tisovca, — tvorili dobrovoľnícke sbory, okrem tých, čo slúžili pri vojsku, aby hájili svoju domovinu. Pražský študentský spolok slovenský „Detvan“ hlásil sa celý k vojenskej službe.

Poľské vojsko, keď Maďari blížili sa k severnému Spišu a Šarišu, pod zámienkou ochrany proti komunizmu, obsadilo Spiš po čiaru Tatr. Lomnica—Slov. Ves—Lipník.

Koncom apríla chodila v Pešti americká misia prof. Browna. Tento pokúsil sa z poverenia Dohody primaf predných komunistov Kúna, Szamuelyho a Pogánya, aby ustúpili svoje miesto soc. demokratom, začo zaručoval isté ústupky, ale úspechov nedocielil. Veď Kún žil v najružbovejších snách.

Ešte nedávno maďarský soviety vyjednával s rakúskou vojenskou radou, aby sa rakúsky proletariát spojil s maďarskými komunistami k spoločnému boju. Pre nevyriešené otázky zásobovania (Viedni už vtedy potraviny posielala Dohoda), sišlo z týchto úmyslov. Kún spoliehal sa veľmi aj na československých komunistov, ufajúc sa, že vyvolajú rozvrat v Prahe, ako jeho tovaryši v Pešti. Sklamal sa.

7. júna telegrafuje Clemenceau maďarskej vláde, aby zastavila útok na Československo a jej vojsko, aby utiahlo sa po demarkačnú čiaru, ináč hrozí najkrajnejšími opatreniami. — Kún odpovedá 9. júna, že maďarský soviety chce v priateľstve a pokoji nažívať so všetkými národami sveta (!). Vojenskú akciu zastaví, ak interesované štáty vyšlú zástupcov, dočasne pokonať sa na základe belehradského prímeria. Ale komunistom do Berlína oznámil, že jeho odpoveď na Clemenceauovu notu je: Pre nás niet žiadnych hraníc, kým všade nezvífazi revolúcia proletárska. —15. júna Maďari dostali nový telegram z Paríža, že hranice Maďarska sú už určené, naznačuje ich a vyzýva Československo, Rumunsko i Maďarsko zastaviť dal-

šie boje, lebo žiadne územné výdobytky nebudú sa kompenzovať. Maďarské vojsko má ustúpiť za nové hranice. Jestli sa tak nestane do 18. júna, Československo a Rumunsko budú oprávnené postupovať dľa svojej vôle, aby zabezpečili spravедlivý mier. Kún žiadosť Dohody predložil predsedníctvu komunistickej strany. To však zaujme zase len neurčité stanovisko: zásadne súhlasí so zastavením bojov, ale má sa tak stať len v príhodnej dobe, o čom nech rozhodne maďarské hlavné veliteľstvo (Stromfeld bol proti ústupu). Chceli získať čas, vynútiť od Dohody rôzne ústupky — a v boji sa pokračovalo.

Následkom toho g. Pellé nariadi novú ofenzívu, oznámi to Fochovi, odôvodňujúc svoj krok nútnosťou. Žiada i Varšavu, aby poľské vojsko nepokračovalo v nástupe.

Kún odpovedá do Paríža 17. júna: Maďarské vojsko zastavilo operácie (!), ale pretože čs. vojsko napáda, Maďari nútení sú brániť sa dotiaľ, kým nepriateľ bude napredovať.

Keď sa situácia vojenská začína meniť v neprospech Maďarov, Kún sám hľadá spojenie s Dohodou. Na schôdzi krajiniského sovietu 19. júna dá sa k tomu splnomocniť, ale zároveň sa osvedčil, že robí to v predpoklade, že tento mier československý, rumunský a juhoslovanský proletariát zruší, a novými silami vydobyje víťazstvo komunizmu (!).

Na dotaz Kúnov 23. júna o garanciách, že Rumuni ustúpia na demarkačnú čiaru, gen. Pellé nariaďuje, aby Maďari zastavili boj do 24. júna. Kún so Stromfeldom ešte taktikujú, odďaľujú konečné rozhodnutia, ale útočiaca čs. armáda prinúti ich prijať podmienky Pellého. Nemci vo Versailles 28. júna predpísali mier, v ktorom i oni uznávajú nové hranice Maďarska, to tiež neostalo bez vlivu na Maďarov. 30. júna boje prestaly úplne, a červená armáda, vyčerpaná, soslabená, čiastočne rozbitá i rozutekaná, utiahne sa za určené hranice Maďarska, ktoré na mierovej konferencii uznajú za definitívne rok neskoršie i Maďari, podpisom mierovej smluvy 4. júna 1920 v Trianone.

Tento nezdar vojenský vyvolal v Maďarsku naprostú anarchiu vnútornú. Rastúca nespokojnosť a roztrpčenosť všetkého obyvateľstva mala za následok miestne nepokoje,

ktoré komunisti hľadajú krvave udusiť. V samej vláde komunistickej nastáva rozvrat. Aby sa vyhlo hromadným vraždám, Dohoda nariadi rumunskému vojsku obsadiť Budapešť. Jeho nástup cez Tisu zmetie maďarskú vládu komunistickú, — je koniec pokusu červenej Moskvy...

Dodatočne naše vojsko obsadilo ešte 14. aug. 1919 Petržalku za Dunajom, patriacu k Bratislave. Dohoda svolila k tomu na žiadosť gen. Mittelhausera.

VII.

Minister s plnou mocou pre správu Slovenska. — Slovensko včlenené administratívne do Československej republiky.

Slovensko po prevrate v Prahe 28. októbra, po prvých zákonoch Národného Výboru čs., a po slovenskej deklarácii, ktorú možno považovať jednak za súhlas s uvedenými zákonmi, jednak za podriadenie sa im, právne patrilo už k čs. štátu. Ale okrem veľkého kraja primoravského a čiastky Považia, ktoré hneď v prvých prevratových dňoch obsadilo čs. vojsko a četníctvo, štátnu moc na Slovensku ešte de facto vykonávala maďarská vláda. Jej nariadeniami riadily sa všetky úrady civilné aj vojenské, jej podliehala do-prava. Prvé úradné rozhodnutie dohodových veľmocí o Slovensku oznámené bolo peštianskej vláde až 4. decembra r. 1918. Po tomto zákroku Dohody bolo už na čs. vláde, ujať sa fakticky štátnej moci na Slovensku a osvobodiť ho zpod nátlaku maďarského. Veď Slováci za tým nedočkavo túžili. Uvediem aspoň jeden charakteristický prípad z mnohých. Keď koncom decembra blížilo sa čs. vojsko k Prešovu, vyšla mu v ústrety deputácia k Dúbravke. Starý Ján Rozkoš, zazrúc prvého nášho vojaka, začal objímať prítomných a so slzami v očiach vzdychol: „Videly moje oči osvobodenie národa, vďaka Ti, všemohúci Bože!“

Károlyiho vláda obsadenie Slovenska snažila sa odvrátiť jednak akciami doma, jednak častými iskrovými telegra-

mami do Paríža, osobuým vlivom do zahraničia vyslaných politikov a celým krídlom publicistov, pracujúcich v neutrálnych štátoch, menovite vo Švajciarsku. Všetko to ukázalo sa byť márnym. Dohoda Maďarsko, práve tak ako ostatné porazené štáty, ignorovala, nepúšťala sa s nimi do diplomatických stykov, ale vyjednávala s nimi výhradne prostredníctvom vojenských misí a len o veciach vojenského rázu. Čs. vláda na likvidovanie vzájomných vzťahov medzi Nem. Rakúskom a Maďarskom na jednej strane a čs. štátom na strane druhej, vyslala hneď po prevrate svojich zmocnených zástupcov do Viedne a Pešti. Ich vyslanie bolo nútné a neodkladné, veď územie Rakúsko-Uhorska malo ešte nedávno všetky svoje vzťahy jednotné, so spoločnými orgánmi a úradmi a čs. štát zaujímal celkom iný pomer k nim, než dohodové štáty k Nemecku alebo monarchii. Predsa nám to v Paríži zazlievali, poukazujúc, že my sme uznaní spojenci Dohody a máme práve tak jednať s Maďarskom a Rakúskom ako ona, dôsledne odmietaj diplomatický styk s nimi. Komunikém čs. vlády 1. decembra a prejavom Kramářovým 10. decembra v Nár. Shromáždení vyhovel sa tejto žiadosti.

Počiatkom novembra zjaví sa v Prahe delegát maďarskej vlády dr. Gejza Šupka. Jednak informoval sa o zámysloch čs. vlády so Slovenskom, jednak vymôcť dopravu uhlia, a žiada hocí len formálne uznať integritu Uhorska. Národný Výbor poveril Šrobára vyjednávať s nim. Šrobár politickú časťku žiadosti odmietol. Noví delegáti maďarskí: Béla Šalgó a Em. Buchinger, došli do Prahy koncom novembra. S tými vyjednávali poslanci Ivanka, Juriga, Lehocký a Stodola. Žiadajú zase menovite uhlie na výmenu za suroviny a potraviny, ako i voľný prevoz maďarského tovaru Čs. republikou. Osvedčia menom vlády, že táto s Čs. republikou chce nazívať v priateľstve.

Okrem nariadenia lepšie organizovaného postupu čs. vojska na Slovensko, pomery aké tam panovaly, prinútily čs. vládu ešte k zvláštnym prechodným opatreniam. Dňa 10. decembra predložila vláda Nár. shromáždeniu návrh zákona, jeho referentom v plene bol dr. Ivan Dérer. Reč

svoju započal slovami: „Nie bez istého pohnutia ujímam sa slova. Tisíc rokov vynášané boli zákony o Slovákoch, o nás, bez nás. Je to prvá príležitosť, že sa tvorí zákon, týkajúci sa špeciálne nás Slovákov a to naším vlastným pričinením“. Návrh obsahoval niektoré opatrenia práva civilného, menovite o predaji statkov a obstavenie veľkých statkov, o právomoci úradov a prevzatí úradníkov a zmocnil vládu niektorému svojmu členovi dať plnú moc pre správu Slovenska a tiež, aby mohol vydávať nariadenia. Ministerská rada už nasledujúceho dňa menovala ministra Šrobára ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska a na jeho návrh vládných referentov: dr. M. Bella, pre zásobovanie, dr. Pavel Blaho pre zemedelstvo, dr. Ivan Dérer pre pravosúdie, dr. Ivan Hálek pre zdravotníctvo, Fedor Houdek pre vojenstvo (po jeho odchode do Paríža, prevzal referát kap. Varsík), dr. Milan Ivanka pre verejnú správu, inž. Štefan Janšák pre verejné práce, Emanuel Lehocký pre sociálnu pečovosť, Vladimír Makovický pre obchod, dr. Ludevít Medvecký pre finančnú správu, Kornel Stodola pre železnice a poštu, Ant. Štefánek pre školstvo, niečo pozdejšie menovaní boli ešte Karol A. Medvecký pre kat. cirkevné veci a Ján Šimkovič pre evanj. cirkevné veci. Na zavedenie riadnej správy vláda vyslala tiež niekoľkých najnútnejších úradníkov. Za svojich prvých tajomníkov menoval Šrobár inž. Jána Bottu, inž. Jána Burjana, dr. Jána Hallu.

Za dočasné sídlo minister Šrobár určil si Žilinu, kam menovaní došli 12. decembra.

Týmto nastáva na Slovensku nová éra, pretože „slovenská vláda“ prejíma postupne všetky úrady a vykonáva fakticky vládnú moc. Priame zasahovanie maďarskej vlády na Slovensku prestáva na územiach vojensky obsadených a organizovaním novej, československej administratívy. Ale tajnými spojeniami s niektorými maďaronmi na Slovensku a prepašovanými, aj s aeroplánov shadzovanými letákmi dlho ešte pokúšala sa i potom vyvolávať nesarý medzi Slovákami a Čechmi, znepokojovať obyvateľstvo a k renitencii povzbudzovať úradníctvo. Tí, čo dbali na jej slová, mali z toho sami škodu.

Šrobárovou prvou starostou bolo v každej stolici vymenovať župana (funkcia podžupana sa zrušila), ktorému pripadol úkol na území jemu podriadenom zaviesť administráciu, prevziať všetky úrady, starať sa o zásobovanie i verejnú bezpečnosť, potláčať nepokoje, vyvolané maďarónmi. Vymenovanie stalo sa postupne, ako naše vojsko obsadzovalo Slovensko. Tak sa stali prvými županmi: Samuel Zoch, s dočasným sídlom v Modre, kým sa neobsadila Bratislava, dr. L'udevít Okánik v Nitre, dr. Igor Dula v Turci, dr. Jozef Minárik v Trenčíne, dr. Vladimír Pivko v Orave, dr. Jozef Kállay v Liptove, dr. Ján Ruhmann v Špiši, dr. Pavel Fábry v Šariši, dr. Vladimír Fajnor vo Zvolene (za krátko bol menovaný predsedom tabule, po ňom nasledoval dr. Rudolf Markovič), dr. Gustáv Lehotský v Honte, dr. Martin Mičura v Tekove, dr. L'udevít Bazovský v Novohrade, dr. Samo Daxner v Gemeri, dr. Otakar Jamnický v častiach Komárna a Ostrihomu, dr. Ján Sekáč v Abanovohrade, Milutín Križko v Zemplíne, Ladislav Moyš v Užhorode. Kde stoličný úrad ostal za demarkačnou čiarou, ako v Novohrade a Zemplíne, tam župani museli si svoj úrad úplne znova zariadiť bez všetkých pomôcok úradných. Prvým starostom Košíc bol dr. Vladimír Mutňanský, ktorý do obsadenia županského úradu dostal poverenie zastupovať i župana. V Bratislave začas úradoval maďarský starosta, ale skoro na jeho miesto nastúpil dr. Viktor Dušek. Vymenovaný župan dostal obyčajne na výpomoc jedného tajomníka a prípadne 2—3 úradníkov a šiel úradovať do stolice. Práca prvých županov a starostov nebola ľahká. Všade ich úradný personál prijal chladne, čiastka chovala sa zjavne nepriateľsky k novému režimu, alebo aspoň ostávala v tichej pasívite. Málo bolo takých, v ktorých ozvalo sa slovenské svedomie. Skoro všetci vyšší úradníci opustili svoje miesta a nahradzovali sa nezpracovanými silami. Prirodzene vo všetkých úradoch zavádzala sa slovenčina ako úradná reč, — ale málo úradníkov znalo slovensky a skoro žiadon nevedel správne písať literárne. Chybovala však pre úradnú reč odborná frazeologia, odborné výrazy. Tak bolo aj s učiteľmi (až na nemnohé výnimky), s profe-

sormi, sudcami a úradníkmi v rôznych úradoch. Okolnosť táto veľmi zafažovala spočiatku slovenské úradovanie. Mnohí úradníci poodchodili dobrovoľne, viacerých pre renitentné chovanie bolo treba odstrániť, mnohých penzionovať. Tak menovite stredné a odborné školy zostali bez profesorov, tiež mnohé ľudové školy bez učiteľov, a referentovi A. Štefánkovi ako i Jaroslavovi Vlčkovi patria nehynúce zásluhy, že pomerne v krátkej dobe vybudovali slovenské školstvo na Slovensku. Nejestvovaly žiadne učebnice slovenské, okrem pre cirkevné ľudové školy, i tých bolo málo.

Úbytok pracovných síl v úradoch pri nedostatku kvalifikovaných Slovákov ukázal nezbytným povolať na pomoc českých úradníkov, sudcov, profesorov, učiteľov a rôznych zamestnancov, ktorí súčasne výdatne pomohli odstrániť od všadiaľ maďarskú úradnú reč. Bez nich preporod Slovenska nebol vôbec možný. Nedostatok sudcov dal sa ešte ťažšie nahradzovať českými sudcami, lebo tí neznali dôkladne uhorské zákony a právne zvyklosti a zákony tieto v platnosti zostávaly naďalej, až na tie, ktoré protivily sa záujmom čs. štátu. Zvlášť zmieniť sa príde o českom železničnom personále, ktorý pri obsadzovaní Slovenska a tiež za maďarského vpádu, konal službu obetave, heroicky, s veľkým sebazaprením. Veľmi nebezpečnú službu mala i finančná stráž pozdĺž južných hraníc Slovenska. Žili roky mnoho ráz po samotách vzdialení od obcí, v búdach, chatrčiach, 2—5 strážnici ponechaní na seba a vystavení stálemu zákernému prekvapujúcemu útoku z maďarskej strany. Viacerí prišli o život.

Ako župani, tak i referenti zápasili skoro s neprekonateľnými ťažkosťami spolu s min. Šrobárom, ktorý sám v prvom rade niesol zodpovednosť za všetko. Šrobár a jeho referenti neprejmali v Žiline žiadnych centrálnych úradov, z ktorých by spravovali Slovensko. Veď takých nebolo. Minister s referentmi prišiel do Žiliny s holýmá rukama, bez podrobných úprav. Každý si musel nájsť spolupracovníkov a vytvoriť svoj úrad z ničoho, každý z nich postavený bol pred problém, ktorým sa predtým ani theoreticky nezaoberal.

Ale oddanosť k veci, bezhraničná láska k národu a k novému vlastnému štátu, bola takým zdrojom pre ich činnosť, že všetky nesnádze, všetky hromadiace sa prekážky, prekonávali s vystupňovaným úsilím.

Javiace sa nedostatky v normálnych pomeroch šlo by ľahšie urovnať. Ale žili sme v poválečnej dobe, ktorá v každom ohľade siahla až po korene národa svojimi dôsledkami. Horské neúrodné kraje trpely biedou, hladom, v širokých kruhoch zavládla nezamestnanosť, všetko zachvátené bolo rozčúlenosťou myslí, nedočkavosťou, a od „slovenskej vlády“ žiadaly sa nemožnosti, zázraky. Zásoby potravín boli veľmi skrovné. Maďarská vláda stolicami už pred prevratom objednané a vopred zaplatené potravné články, menovite múku a sadlo, zakázala dodať, úfajúc sa takto pošťvať obyvateľstvo proti čs. režimu. Ba, kde prišlo v novembri a v decembri maďarské vojsko na Slovensko, odtiaľ povodvážali zásoby potravín do Pešti. Pokladne úradov vyprázdnila ešte maďarská vláda, a s platením daní, v tých búrlivých časoch, občania sa neponáhľali veľmi. Z počiatku Šrobár nemal ani peňazí na úradnícke platy, požičiaval si u bánk na zmenky s osobným ručením vlastným aj referentov. Nebolo z čoho vyplácať válečné podpory a demobilizačný príspevok, ktorých sa ľudia urputne všade domáhali, a nevyhovenie zapríčinilo mnoho zlej krvi. Až keď na podklade zákona, schváleného Národným shromážením začala sa vyplácať všeobecná podpora v páde nezamestnanosti, nastávalo utíšenie. Čs. vláda výdavky správy Slovenska musela uhrádzať z veľkej čiastky zo štátnych príjmov v českých zemiach a potraviny objednala v zahraničí, z dohodových štátov. Pre neurovnané pohraničné a vývozné pomery viazol export a import a v továrňach zase schádzalo uhlie. Ale riadna železničná doprava umožnená bola, len keď sme mali už obsadené železničné riaditeľstvá v Bratislave, v Košiciach a nádražie v Bohumíne a keď Maďarmi odvlčený železničný park doplnený bol z Čiech.

Minister Šrobár a referenti v Žiline úradovali v miestnostiach zrušenej expozitúry ministerstva zemedelstva. Ako sa však agenda stále rozširovala, ako bolo nutné priberať

vždy viac a viac úradníkov vo všetkých rezortoch, tak v Žiline rástol nedostatok úradných i obytných miestností. Vláda nutne musela presídlieť do väčšieho mesta. V otázke bola Banská Bystrica, Nitra a Bratislava, z politických aj hospodárskych dôvodov rozhodlo sa za poslednú. Presídlenie stalo sa 4. februára 1919. Bezprostredne pred príchodom vlády vypukol ešte štrajk železničiarov a pošťárov vyvolaný z Pešti. Energickým zákrokom čs. vlády a nahradením štrajkujúcich českým personálom bol štrajk v krátkom čase premožený. V tom čase územie Slovenska až po demarkačnú čiaru čs. vojsko už dosiahlo. Až v Bratislave po riadnom vybavení jednotlivých centrálnych úradov umožnila sa práca systematickejšia, programovitejšia, Slovensko sa konsolidovalo. Konsolidáciu na čas porušila ešte válka s Maďarskom v máji a júni 1919, ale po nej pomery sa viac a viac urovnávajú.

VIII.

Československá vláda. — Účasť Slovákov v osvobodenských akciách. — Účasť Slovákov v Národnom Výbore čs., v Národnom shromážení a na mierovej konferencii.

Národný Výbor čs. v Prahe od 28. októbra bol orgánom zákonodarným. Pôvodne zasedali v ňom len zástupcovia českých politických strán (dočasne zastupovali v ňom Slovákov Rotnágľ, Pilát, Kolísek, Modráček). Vstupom dra Šrobára do jeho predsedníctva, spolupráca Slovákov s Čechmi v novom štáte dokumentovaná bola od prvého dňa i formálne. Šrobára zastupovaním Slovenska v Nár. výbore čs. poveril predseda Slov. nár. strany M. Dula, keď Šrobár 26. októbra odcestoval z Ružomberka do Prahy. Po ustavení sa Slovenskej Národnej Rady, Dula poverenie toto zaslal Šrobárovi písomne po F. Houdkovi. Predsedníctvo Nár. Výboru stalo sa prevratom vlastne čs. vládou.

V Prahe 14. novembra rozšírený Národný Výbor ustavil sa ako Národné shromáždenie. Toto hneď detronizovalo Habsburgov, schválilo, že Československo bude republikou, vyvolilo za prezidenta dra T. G. Masaryka a ministerstvo. Ministrami sa stali: dr. K. Kramář, predseda, gen. dr. Milan Štefánik válna, dr. E. Beneš zahraničie, G. Habrman školstvo, V. Klofáč nár. obrana, K. Prášek zemedelstvo, dr. A. Rašín financie, Fr. Staněk verejné práce, dr. F. Soukup spravodlivosť, dr. A. Stranský obchod, J. Stříbrný pošta, dr. V. Šrobár zdravotníctvo, A. Švehla vnútro, dr. L. Winter soc. pečlivosť, dr. I. Zahradník železnice, dr. M. Hruban bez portefeullu. V prvom ministerstve zasedali zástupci všetkých politických strán a vláda menovala sa „národnou koalíciou“.

Hneď v prvé dni novembrové prijaté bolo do Nár. Výboru i niekoľko Slovákov za členov. V Národnom shromáždení slovenskí poslanci soskopili sa vo vlastný klub. Nasledovní poslanci zastupovali Slovensko: dr. L'udevít Bazovský (do 21. I. 1919), inž. Ján Botto, dr. Method Bella (do 14. X. 1919), Ján Mitrovčák, dr. Pavel Blaho, inž. Ján Burian (do 16. III. 1920), Ján Petrovič, Vladimír Čobrdá, dr. Samo Daxner do 14. I. 1919), dr. Ján Brežný dr. Ivan Dérer, Andrej Devečka, Matúš Dula, dr. Ivan Hálek, dr. Ján Halla, Andrej Hlinka (do 9. X. 1919), dr. Milan Hodža, Adolf Horvát (do 5. X. 1919), Jozef Oktávec, Fedor Houdek, dr. Milan Ivanka, Juraj Janoška, Ferdiš Juriga, dr. Karol Kmeřko, dr. Alojz Kolísek, Emanuel Lebocký, Vladimír Makovický (do 9. I. 1920), dr. Ján Koválik, Ján Maršalko, dr. Alice Masaryková (do 10. IX. 1919), Karol A. Medvecký, dr. L'udevít Medvecký, dr. L'udevít Okánik (do 14. I. 1919), dr. Ivan Markovič, Viliam Paulíny, Rudolf Pilát, inž. Jozef Rotnágel, dr. Ján Ruhmann (do 10. VII. 1919), Igor Hrušovský, dr. Ján Ružiak, Juraj Slávik, Kornel Stodola, dr. Vavro Šrobár, Antonín Štefánek, dr. Jaroslav Vlček, František Votruba (do 9. I. 1920), Štefan Onderčo, inž. Jozef Pfeffermann-Záruba, Florian Tománek, Samúel Zoch (do 9. I. 1919), dr. Ján Vanovič, dr. Milan Žuffa (do 10. IX. 1919).

Slovenský klub domáhal sa zvýšenia počtu slovenských

poslancov. Žiadosti bolo vyhovené v marci 1919 na základe zákona z 11. III. 1919 č. 158 a delegovali sa ďalší: Ferdinand Benda, Jozef Bránecký, Ján Duchaj, Pavel Országh-Hviezdoslav, Andrej Hvizdák, Jozef Chollek, Ján Janček ml., dr. František Jehlička (do 9. X. 1919), dr. Jozef Buday, Ján Kliešek, Andrej Kubál, Imrich Parák, Ján Pocisk, Jozef Sivák, Juraj Sopko (do 25. VII. 1919), dr. Eduard Beneš (ako hospitant).

Slovenských poslancov spočiatku bolo 41, neskoršie 53. Tak Národné shromáždenie, ako klub slovenských poslancov i vláda zaoberaly sa otázkou Slovenska a odznely viaceré verejné prejavy. Klub rozposlal letáky po Slovensku, sriadil si kurýrmi aj stále spojenie so Slovenskom a pripravoval vojenské obsadenie jeho; zasahoval v Nár. shromáždení do všetkých otázok, týkajúcich sa Slovenska, a to tak vo výboroch, ako aj v plene.

Jednotný slovenský klub pozostával z členov rôznych politických strán a tiež z niekoľkých českých poslancov, ktorí mali zásluhu o československú jednotu už v minulosti (Pilát, Rotnágel, Záruba, Beneš). Milé nám bolo, že do nášho klubu vstúpila Alice Masaryková. Len neskoršie začali sa slovenskí poslanci grupovať v skupiny programove rozličné, pri stykoch s čes. politickými stranami, ale jednota klubu zachovala sa až do rozpustenia Nár. shromáždenia r. 1920. Klub vyvolil si za prvého predsedu M. Dulu, po ňom v lete r. 1919 F. Houdka, za podpredsedov E. Lehockého a dr. Okánika. V parlamentných výboroch ako predsedovia zasedali: Dula (imunitný, i pre slov. veci), dr. Hodža (zahraničný), dr. Okánik (zemedelský), Paulíny (národnohospodársky).

Klub do predsedníctva Nár. shromáždenia za podpredsedu vyslal dr. M. M. Bellu, po jeho odstúpení 11. júla 1919 M. Dulu a za zapisovateľa Nár. shromáždenia zvolený bol dr. Juraj Slávik.

Pri zahájení Nár. shromáždenia 14. novembra zo Slovákov prvý prehovoril Bella. Reč svoju začal slovami: Národ československý vstupuje po tisícročnom utrpení do historie. Spojenie národa českého a slovenského v jeden národ československý je dnešným dňom dokonané...

Generál dr. Milan R. Štefánik stal sa zo Slovákov prvým ministrom 26. septembra 1918. (V Uhorsku boli niekoľkí, ale museli prv odrieť sa svojho národa!) On, ktorý oslobodeniu Slovenska toľko námah venoval vo všetkých končinách sveta, neuvidel ho už svobodné. Pri návrate 4. mája 1919 vlast mohla prijať len vychádzajúce telo jeho. Dra V. Šrobára menovali 14. novembra 1918 za ministra zdravotníctva a 11. decembra 1918 za ministra pre správu Slovenska, Fedora Houdka 8. júla 1919 za ministra zásobovania, dra M. Hodžu 6. decembra 1919 za ministra unifikácie. Hodža predtým bol štátnym tajomníkom v ministerstve vnútra. Šrobár spravoval Slovensko do 25. mája roku 1920, keď po ňom nastúpil dr. Ivan Déer.

Prvú vládu volilo plénum Národného zhromaždenia podľa návrhov klubov poslaneckých a len keď 21. decembra 1918 zo zahraničia vrátil sa domov za srdečných a úprimných prejavov lásky, vďaky a úcty celého národa prvý prezident Čs. republiky, dr. T. G. Masaryk, moravský Slováčok, a keď složil sľub na ústavu, menoval naďalej ministrov on.

V zahraničnej službe, medzi čs. vyslancami najdeme tiež hneď Slovákov, dr. Št. Osuský v Londýne, Bohdan Pavlů v Rusku. Vladimír Hurban bol vojenským atašém v Spoj. štátoch amerických. Predtým dr. Osuský vo Švajciarsku konal cennú službu publicistickú, kontroloval uhorské udalosti a maďarskú propagandu.

Všade v zahraničí, kde pracovalo sa proti Rakúsko-Uhorsku, za oslobodenie Slovenska, boli i Slováci činní od počiatku vojny. V Rusku tamojší osadlí Ján Országh st., Jozef Országh, Vlad. Hurban, J. Hraško, J. Šípka, Vl. Chovančák, Vl. Dučňaj, Ed. Králiček, Džavík, M. Ruppeldt, Berger atď. Zpomedi zajatcov Boh. Pavlů, dr. Ivan Markovič, dr. Ján Jesenský, Ján Janček ml., Jozef Gregor-Tajovský, dr. Vlad. Daxner, J. Korman, G. Paulíny, M. Orišek, E. Gerik, M. Gavora, Peter Zachar, Dušan Kardoš, dr. Št. Hojo, Igor Daxner, Št. Fajnor, Ján Chorvát, Ginuš, Viskup, Ivan Daxner, Otomár Houdek, P. Marendiak, A. Granatier, Vnuk, Kokeš, Kujan, Zdeno Houdek, atď. — V Spoj. štátoch amerických: Albert Mamatey

(predseda Slov. Ligy), Joz. Erhardt (predseda Sokolskej Jednoty), A. S. Ambrose a synovia, Artúr A. Ambrose (prvý kurýr do Srbska), C. G. Ambrose, G. Košík (delegát v Rusku), M. Getting, red. J. Žák, P. Jamarik, I. Gessay, Kl. Ihriský, rev. L. J. Karlovský, rev. Murgaš, rev. dr. Dianiška, rev. Bradáč, rev. Ján Kubásek, rev. Gaš. Paník, A. Schustek, J. Matlocha, Frant. Staš, J. Martinček, Ján Krafčík, Pavel Vavra, J. Zeman, G. Mika, dr. Lichner, M. Bosák, M. Gazdík, rev. Liška, Andr. Lenart, Ján Hozňak, Leon Zarembo, Jozef Hušek, Ivan Daxner st., Ivan Bielek, Ed. Kováč, dr. Francisci, dr. Guča, Frant. Ambrose, Alojz Fábry, Joz. Joščák, Mik. Kováč, pani Čajáková, A. Voláriková, Bella Karlovská, Helena Ambrose, Zgurišová, Pavla Novomeská, Laurincová, slečny Eta Cablková, Anička Fabriciusova, Anica Fábryová, Lamošová atď. — V Francii: Pavel Varsík, G. Cablk, Honza, Joz. Kristín, Cisár atď. — V Itálii: Rudolf Gabriš, Papánek, Jul. Kustra, Aug. Malár, G. Košťál, Pav. Višňovský, Imro Pavel, Viktor Segeš, Černý, Vojt. Kubromský, Jar. Drinka, Ján Hornák, Rud. Kvačický, Rud. Michalka, Pav. Sadloň, Joz. Vaško, Joz. Vatrť. atď. — Niektorí z nich pracovali nie len, kde sú uvedení, ale aj v iných štátoch (Janček, Hurban, Markovič, Košík, Papánek, Varsík, Žák, C. G. Ambrose atď.). Menoslov dal by sa, pravda, ešte hodne rozšíriť, ale zaznamenávam aspoň týchto. — V Rusku pracovali politicky v rôznych organizáciách, časopismi, sbieraním peňazí, a hlavne však, aby zajatí slovenskí vojaci vstupovali do nášho čs. vojska. Mali účasť však i v bojoch proti armáde rak.-uhorskej a neskoršie proti boľševickej. V Itálii a Francii šlo hlavne o získavanie vojakov. V Amerike, kde osadlí Slováci boli zo všetkých štátov najpočetnejší, mohla sa vyvinúť činnosť veľmi rozsiahla, vyplývajúca i na orientáciu najvyšších štátnych činiteľov. Slovenská emigrácia, maďarskou štátnou politikou vyhnaná ďaleko z domova, odplatila sa za všetky prenasledovania svojich bratov a sestár, žijúcich v Uhorsku. Nielen propagandou sa nový politický program československý utužil, ale i sobjeraním značnej sumy na financovanie zahraničnej akcie československej.

K sbierke prispeli aj mnohí nemajetní. Medzi americkými Slovákami našlo sa hodne, čo išli dobrovoľne k vojsku nášmu bojovať do Francie, a ešte viacej bolo ich v radách amerického vojska, vyslaného na bojište francúzske. —

Zajatí slovenskí vojaci v Rusku a Itálii vstupovali dobrovoľne do československého vojska a to asi v tom pomere ako zajatí českí vojaci. Nebyť dlhou maďarizáciou ubitého národného povedomia, ich vstup bol by býval ešte hromadnejší. Na všetkých frontách bojovali Slováci, buď v československom, alebo dohodovom vojsku proti Ústredným veľmociam a ne jeden položil život svoj za našu svobodu. A keď doma, na Slovensku, nastal prevrat, od prvých dní vidíme slovenských dôstojníkov i vojakov spolu s českými vojakmi zápasit za oslobodenie Slovenska. Ba utvorily sa aj zvláštne slovenské oddiele vojenské „Garda slovenskej svobody“ a „Pluk slovenskej svobody“, okrem nich ešte niekoľko menších. — Pre prejavy alebo činy protimaďarské trestané bolo za války hodne slovenských vojakov, ktorí boli nútení bojovať v radách rakúsko-uhorského vojska. Známa je vzburá slovenských vojakov z Trenčianskej, Turca a Oravy (pluk 71) v Kragujevci, kde z odbojníkov rak.-uh. vojenský súd dal 44-ich zastrelit v lete r. 1918. — A v roku 1919, keď Maďari prepadli Slovensko, zase slovenskí vojaci spoločne s českými bránili svoju vlasť. — Tak legionári, ako i domáci bojovníci, musia zostať navždy vo vďačnej pamäti celého národa.

Na konferenciu do Paríža, v januári 1919, spojenými a spriatelými národmi pozvaný bol i československý štát, aby spoločne vypracovali mierové smluvy. V československej delegácii nachodili sa zo Slovákov: Jozef Škultéty, mg. Marian Blaha, Igor Hrušovský, pi. Elena Devečková-Turcerová, Fedor Houdek.

Rôzne fázy usnesení o budúcnosti Slovenska.

Za svetovej války stretávame sa s veľmi rôznymi názormi a žiadosťami o budúcom státnom umiestení oslobodeného Slovenska. Náhlady tie sa len postupne vykryštali-zovaly jedným smerom. Uvediem najdôležitejšie:

1. V pamätnom spise Českého (neskoršie Československého) výpomocného spolku v Moskve, odovzdaného ruskému cárovi 20. a u g. 1914, je vyslovená žiadosť, aby „cár do rodiny slovanských národov uviedol i československý národ so zreteľom na jeho historické práva a v jeho historických a národopisných hraniciach“.

2. Deputácia Čechov a Slovákov v Rusku (zástupcom Slovákov bol Jozef Országh) 17. sept. 1915 žiadala cára, aby „papršlek koruny Romanovcov zažiaril nad svobodnou, nezávislou korunou kráľovstva československého“.

3. V začiatkoch hnutia „Českej družiny“ v Rusku v pre-volaní stojí: Česi a Slováci, ktorí bývajú v kompaktných masách v Čechách, na Morave, v Sliezske a na Slovensku, chcú sa vymaniť z jarma nemecko-maďarského. Česi a Slováci... žiadajú si vyvinúť sa v jednotný, politický, nedielný a svobodný národ pod záštitou a protekciou štyr-dohody.

4. Prvý kongres Čechov a Slovákov v Paríži v prokla-mácii 28. januára 1915 hovorí: ... český a slovenský národ v budúcnosti odvrhuje od seba panstvo Habsburgov. Český národ... žiada rozhodne znovasriadenie svojej sa-mostatnosti. Chceme, aby konstitúcia českého štátu, ktorý by objímal všetky české a slovenské kraje...

5. V rezolúcii prvého sjazdu Sväzu československých spolkov v Moskve 11. marca 1915 hovorí sa o samo-statnom československom štáte, ktorý bude verným spojencom svojho osloboditeľa — Ruska. Československý ge-nerálny snem, ako jediný oprávnený vykladateľ vôle ná-roda československého, bude sa môcť zaoberať sriadením svojho štátu.

6. „Slovensko-ruský spolok pamäti Štúra“ v Moskve roku 1915 propagoval s naprostým odklonom od orientácie československej pripojenie Slovenska, ako gubernie, k Rusku. — Poznávam, že spolok bol v názore svojom úplne osihotený, zostal vždy bez významu a mal len 9 členov Slovákov, ktorí nikdy predtým politicky nepracovali. Spolok v r. 1917 zanikol.

7. Z Clevelandskej úmluvy 25. októbra 1915: Samostatnosť českých zemí a Slovenska. Spojenie českého a slovenského národa vo federatívnom sväzku štátov s úplnou národnou autonomiou Slovenska, s vlastným snemom, s vlastnou štátnou správou, s úplnou kultúrnou svobodou, s vlastnou správou finančnou a politickou, so štátnym jazykom slovenským. Personálna unia s demokratickým sriadením štátnym.

8. Z Memoranda výkon. výboru slovenského odvetvia socialistickej strany v Amerike, nov. 1915: Za najprospešnejšie uznávame, aby Česi, Moravia, Slezáci a Slováci tvorili jeden administračný i politický štát...

9. V prejave Českého komitétu zahraničného v Paríži 14. novembra 1915, ktorý prejav za Slovákov podpísal Albert Mamatej a Ivan Daxner st., vyslovené je: Usilujeme o samostatný československý štát.

10. Z noty štyrdohody Wilsonovi o cieľoch války, 10. januára 1917: reorganizácia Európy; osvobodenie Italov, Slovanov, Rumunov a Čechoslovákov od cudzej nadvlády.

11. Po prevrate v Rusku, čs. vojsko vydalo 7. marca 1917 prehlásenie, v ktorom stojí: Vyhlasujeme zeme koruny českej: Čechy, Moravu, Sliezsko a Slovensko za jednotný, neodvislý štát, ponechávajúc mierovej konferencii presné určenie hraníc a štátneho sriadenia.

12. Z rezolúcie Kijevského sjazdu zajatých Čechov a Slovákov a čs. spolkov v Rusku 23. — 30. apríla 1917: ...vedení Čs. Národnou Radou s prof. Masarykom v čele, domáhame sa štátnej samostatnosti zemí československých.

13. Štátoprávne prehlásenie 30. mája 1917 prečítané predsedom „Českého svazu“ posl. Staňkom v rakúskom parlamente: „budeme sa v čele svojho ľudu domáhať slú-

čenia všetkých vetví československého národa v demokratický štát, pri čom nemožno opomenúť i vetve československej, žijúcej v súvislosti s historickou vlasťou českou.“

14. Prehlásenie zástupcov čs. soc. demokracie na porádach v Štokholme v júni 1917: Žiadame pre svoj český národ sriadenie samostatného českého štátu v rámci federatívne ustrojenej ríše podunajskej. Žiadame, aby v tomto spolkovom štáte dosiahli politického sjednotenia všetci príslušníci českého národa, obývajúci súvislé územie, teda tiež Slováci.

15. Z deklarácie čes. gen. snemu 6. januára 1918: Náš národ hlási sa o svoju samostatnosť, ...aby vo svojom štáte svrchovanom, plnoprávnom, demokratickom, sociálne spravodlivom i na rovnosti svojho občianstva vybudovanom a v hraniciach zemí a sídiel svojich a svojej vetve slovenskej...

16. Z Wilsonových 14 bodov 8. januára 1918: Národom Rakúsko-Uhorskej ríše, ktorých miesto prajeme si zabezpečiť a ochrániť medzi národmi, má byť zaručená najvoľnejšia možnosť autonómneho vývinu.

17. Z rezolúcie lipt.-sv.-mikuláškovej 1. mája 1918: Žiadame bezpodmienečné uznanie práva na sebaurčenie všetkých národov nielen za hranicami našej monarchie, ale i národov Rakúsko-Uhorska, teda i uhorskej vetve československého kmeňa.

18. Z uzavretia Slovenskej národnej strany v Turč. Sv. Martine 24. mája 1918: Strana stojí na stanovisku bezpodmienečného a bezvýhradného samourčovacieho práva slovenského národa a na tom základe vindikuje pre slovenský národ účasť na utvorení samostatného štátu, pozostávajúceho zo Slovenska, Čiech, Moravy a Sliezska.

19. Z Pittsburgskej úmluvy 30. mája 1918: Schvaľujeme spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z českých zemí a Slovenska. Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy. Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote. Československý štát bude republikou a jeho konštitúcia bude demokratická. Podrobné ustanovenie o

sriadení československého státu ponecháva sa osvobodným Čechom a Slovákovi, a ich právoplatným predstaviteľom.

20. Z Lansingovej noty 1. júna 1918: Jednanie kongresu utlačených národov Rakúsko-Uhorska, ktorý bol v Ríme v apríli, sledovala vláda Spojených štátov s veľkým záujmom a oznamuje, že národné nároky Čechoslovákov a Juhoslovanov na svobodu majú úprimné sympatie tejto vlády.

21. Z deklarácie medzispojeneckej konferencie vo Versailles 5. júna 1918: Spojenecké vlády vyslovujú svoje najživšie sympatie pre národné aspirácie československého a juhoslovanského národa.

22. Lansing, štátny sekretár Spojených štátov, 28. júna 1918 vyhlasuje, že „všetky vetve slovanskej rasy majú byť úplne osvobodené z nemeckej a rakúskej nadvlády“.

23. Z nóty ministra Pichona dr. Benešovi, tajomníkovi Národnej Rady čs. v Paríži, 29. júna 1918: ... vláda Republiky francúzskej považuje za spravodlivé a nutné, vyhlásiť práva Vášho národa na samostatnosť a uznať verejne a oficiálne Národnú Radu čs. jako najvyšší orgán, spravujúci všetky záujmy národa, a jako prvý základ budúcej vlády československej.

24. Z reči posl. Frant. Staňka, predsedu českého Národného svazu v rak. parlamente, 2. októbra 1918: ... Československý štát, počítajúc v to uhorské Slovensko v jeho zemepisných hraniciach, je naším minimálnym programom.

25. Z Wilsonovej odpovedi na rak.-uhorskú notu 18. októbra 1918: ... medzi Čechoslovákmi a Nemeckou ríšou, ako tiež Rakúsko-uhorskou ríšou, je válečný stav a Československá Národná Rada je de facto válčiacou vládou, opatrenou náležitou autoritou k riadeniu vojenských a politických vecí Čechoslovákov... Prezident už nemôže uznať púhu „autonomiu“ týchto národov za podklad mieru, ale je nútený trvať na tom, že ony, a nie on, majú byť sudcami nad tým, aká akcia so strany rakúsko-uhorskej vlády uspokojí aspirácie a názory národov o ich právach a ich určení ako členov rodiny národov.

26. Z odpovedi rak.-uhorského ministra pre zahraničné veci, Andrásyho, na notu Wilsonovi, 28. októbra 1918: ... rakúsko-uhorská vláda... súhlasí s jeho (Wilsonovým) názorom, obsaženým v poslednej note o právach národov rakúsko-uhorských, menovite o právach Čechoslovákov a Juhoslovanov.

27. Z prvého zákona československého z 28. októbra 1918: Samostatný štát československý vstúpil v život... Orgánom jednomyseľnej vôle národa a tiež vykonávateľom štátnej svrchovanosti je Národný Výbor.

28. Zo slovenskej deklarácie z 30. októbra 1918: Pre tento československý národ žiadame i my neobmedzené samourčovacie právo na základe úplnej neodvislosti. Na základe tejto zásady prejavujeme svoj súhlas s tým medzinárodným právnym položením, ktoré dňa 18. okt. 1918 formuloval prezident Wilson a ktoré dňa 27. okt. 1918 uznal rakúsko-uhorský minister zahraničia.

29. O ústave československého štátu prijatý bol Národným sromaždením zákon 29. februára 1920. Dľa ústavného zákona československý štát je demokratická republika, ktorej hlavou je volený prezident; územie republiky tvorí jednotný a nedeliteľný celok, ktorého hranice môžu byť menené len ústavným zákonom; nedeliteľnou súčiastkou tohoto celku je územie Podkarpatskej Rusi; štátne občianstvo v republike je jediné a jednotné; zákonodárnu moc vykonáva pre celé územie republiky Národné shromaždenie, skladajúce sa z poslaneckej snemovni a zo senátu; sídlom oboch snemovní je Praha; určuje hlavne zásady volieb do snemovní a práva a povinnosti členov Národného shromaždenia; vymedzuje práva a povinnosti prezidenta, ako aj oboch snemovní, ministrov; ustanovuje stály výbor a jeho kompetenciu; určuje vykonávanie súdnej moci; vymedzuje práva svobody a povinnosti občianskej; určuje ochranu národných, náboženských a rasových menšín.

Slováci v Uhorsku pred svetovou vojnou dožadovali sa úplnej národnej rovnoprávnosti: aby v slovenských krajoch slovenčina zavedená bola do škôl, aby sa jej mohlo

používať v úradoch a pri súdoch; všeobecného volebného práva rovného, čistoty volieb, úmerného zastúpenia v uhorskom sneme; práva slovenčiny v cirkvách a spravodlivosti v cirkevných úradoch; zrušenia hegemonie maďarskej. O týchto ich hlavných žiadostiach Maďari nikdy nechceli vyjednávať, pretože ich cieľom bolo pomadžarčenie celého obyvateľstva Uhorska.

Bezprostredne pred vojnou Slováci v Amerike chceli „Memorandum“, rozposlaným všetkým vládam a parlamentom civilizovaných štátov upozorniť na stredoveké pomery a neľudské utláčanie nemaďarských národov v Uhorsku. Iniciátorom memoranda bol Ivan Daxner st., ktorý ho vypracoval na podklade Slovenského Memoranda z roku 1861, prispôbiac ho novším pomerom. Memorandum žiadalo menovite podeliť Uhorsko na viaceré obvody dľa národností, s istou samosprávou, pri zachovaní celistvosti Uhorska. „Slovenská Liga“ v Amerike memorandum už i schválila, ale pre práve nastalú svetovú vojnu rozposlala ho len neskôršie, čiastočne prepracované. Žiada sa v ňom, aby pri rozhodovaní o osudoch národov, slovenský národ považovaný bol za rovnoprávneho činiteľa medzi ostatnými národmi, a aby dostal úplnú samosprávu a voľnosť sebaurčenia. Memorandum podpísaly početné slovenské korporácie, redakcie časopisov, spolky a mnohí jednotlivci.

Ako z citátov vidieť, náhlady, predstavy, prejavy, usnesenia, žiadosti slovenské, české aj spoločné, o budúcom štátnom postavení Slovenska a o spoločnom štáte Čechov a Slovákov, boli najrozmanitejšie. Vidíme v nich Slovensko ako federatívnu časťku rak.-uhorskej monarchie, buď o sebe alebo spojené s českými zemami, ako guberniu ruskú, ako časťku československého kráľovstva, ako dualistickú časťku čs. štátu, ako časťku jednotného čs. štátu. Niektoré enunciacie sú len všeobecné, niektoré pomer riešia podrobnejšie. Válka našla Slovákov a Čechov úplne nepripravených rozriešiť napochytre tak ďalekosiahajúci problém, bolo treba času, kým sa myšlienky správne rozlúštily.

Tak v Rusku ako vo Spojených štátoch amerických pri všetkých usneseniach Slováci boli si vedomí, že konečné

rozhodnutie o budúcnosti Slovenska patrí Slovákom doma. V programovej vyhláske slovenskej z 19. okt. 1916 (prvé číslo „Slovenských Hlasov“) v Rusku, čítame: My všetci, ktorí sa nachodíme mimo Slovenska, nemôžeme si prisvojiť právo presného predurčenia vnútorného ústroja budúceho štátu; to bude úlohou a povinnosťou slovenského a českého národa, krvácajúceho ešte teraz pod jarmom nemeckým maďarským. — Toho istého presvedčenia boli aj americkí Slováci. Hlavný časopis „Prvej Katolíckej Jednoty“ vo Spojených štátoch, „Jednota“, v čísle z 8. nov. 1916 píše: Musíme si uvedomiť i to, že ani naša dohoda s americkými Čechmi nie je, čiže nemusí byť definitívna. My robíme to, čo za najlepšie a najprospernejšie uznávame. Ale rozhodné slovo bude mať Slovensko. A to buď prijme alebo neprijme náš program politický. Slovom, môžeme s Čechmi spolupracovať i vtedy, keď sa v náhladoch o politickej forme a podstate nádejného štátu i rozchádzame, pretože faktory, ktoré o osude týchto dvoch národov budú rozhodovať, zaiste učinia tak len po uvážení žiadostí skutočných ich reprezentantov, ktorými my nie sme. — I Pittsburská úmluva končí sa v podobnom smysle: O ústave spoločného štátu Čechov a Slovákov nech rozhodne doma národ sám.

Otázku nášho osvobodenia a našej samostatnosti nemohli sme rozriešiť len my sami, mali slovo do toho i veľmoci Dohody. Za války dlho, veľmi dlho, ani česká, tým menej slovenská a československá otázka nebola problémom medzinárodným, čím sa stať v prvom rade musela. Z vydaných dosiaľ publikácií o svetovej vojne vidíme, koľko práce a námah stálo to hlavne Národnú Radu čs. v Paríži, kým Dohoda práva a nároky naše uznala. S rozbitím Rakúsko-uhorskej monarchie nepočítalo sa dlho, a len od júna 1918 stáva sa otázka táto aktuálnou. Dohodové veľmoci postupne vyslovujú sa najprv o autonomii národov Habsburskej ríše, neskôršie rozhodnú jej rozdelenie podľa žiadosti väčšiny národov ju obývajúcich. Mierová konferencia určí spôsob rozdelenia a nové hranice interesovaných národov a ich štátov. Ovšem vtedy národy samy de

fakto monarchiu si už rozdelily! Rozdelenie bolo skutočnosťou.

Dohodové veľmoci najprv uznávajú právo tvoríť samostatné československé vojsko (predtým už Čechoslováci bojovali v radoch dohodového vojska ako jeho súčiastka), ktoré bojuje po boku Dohody ako spojenc proti Nemecu a Rakúsko-Uhorsku. Potom uznávajú Národnú Radu čs. v Paríži za dočasnú vládu československú (po politických prejavoch českých a slovenských doma!), priznávajú jej právo riadiť vojenské a politické veci československého národa, pripúšťajú ju ku konferenciám medzispojencským, a koncom septembra, v deň sv. Václava, r. 1918 Francie prvá verejne vo smluve zaväzuje sa podporovať a realizovať rekonstrukciu Československého štátu neodvislého. Pre jeho vznik, samostatnosť a neodvislosť uznala Medzinárodná reparačná komisia za rozhodný deň 28. október 1918, keď Národný Výbor čs. v Prahe ujal sa vlády a vydal prvý zákon československý.

Československý štát už bol, mal i svoje hranice, ale až 29. februára roku 1920 rozhodlo Národné zhromaždenie o ústave štátu, ktorá určila aj pomer Slovenska k zemiám českým. Zákon ten odhlasovali všetky politické strany československé, hlasovali zaň i všetci slovenskí poslanci bez rozdielu politických strán. Tým sa vyhovel aj žiadostiam našich zahraničných bratov, aby sme si o ústave sami tu doma rozhodli. Ako schválili Slovenskú deklaráciu z 30. okt. 1918 najširšie vrstvy slovenského ľudu, tak schválili jeho reprezentanti ústavu čs. štátu v Národnom zhromaždení.

*

Exkluzívne stanovisko niekoľkých slovenských politických činiteľov o pomere Slovákov k Čechom a Slovenska k českým zemiám súvisí s ideológiou staršieho slovenského programu (Memorandum z r. 1861), ktorý nikdy v ničom sa neuskutočnil, a tiež výchovou v maďarskom ovzduší Uhorska. Slováci dlhé roky stále čítali v maďarských časopisoch o štátoprávných zápasoch medzi maďarskými a

rakúskymi vládami a politikmi, a ani sami nevedia, ako nimi presiakli. Pretože boli sme bez priamej účasti na správe štátnej, nevieme si mnohí dostatočne uvedomiť, aké ďalekosiahle následky by mal v prítomnosti a ešte snád' viacej v budúcnosti, uvoľnenejší pomer Slovenska k českým zemiám. O tom sa len nedostatočne uvažuje. Americkí Slováci zas majú na mysli ústavu Spojených štátov amerických, — zabúdajú však, že pomery naše, a pomery v Strednej Európe sú naprosto odlišné od amerických. U nás chýbajú všetky nezbytné podmienky, ktoré by oprávňovali alebo odôvodňovali upraviť pomer Slovenska k českým zemiám dľa ústavy americkej. Predvídajúci politik nemôže vyvrátiť fakt, že sila Slovenska je v jeho čom a ju užšom primknutí k českým zemiám. Kto nerozmyslene, ľahkomyselne a náladove vybočuje z tejto jedine správnej politickej smernice, zahráva si s budúcnosťou Slovákov a Slovenska!

Záver.

Maďari tvrdievajú, že pripojenie Slovenska k českým zemiám stalo sa bez účasti a proti vôli Slovákov, že Česi proste okupovali územie slovenské. Uvedené faktá tvrdenia tieto jasne vyvracajú. Slováci s Čechmi pracovali svorne na rozvrátení a porážke Rakúsko-Uhorskej monarchie, v ktorej ich Nemci a Maďari utláčali politicky, kultúrne i hospodársky. A táto spoločná práca odmenená bola skvelým víťazstvom československým, lebo uskutočnil sa spoločný československý štát, samostatný a neodvislý. Niet povedomého Slováka, ktorý by nemal v láske Československú republiku a za všetkých okolností nepostavil sa na jej obranu!

VI.

DODATOK

1. Styky — v dobe války — s býv. ministrom
J. Kristóffym.

2. Styky s Františkom Ferdinandom.

(Vyšlo v „Slovenskom Denníku“, ročník XI., číslo 294. zo
dňa 23. XII. 1928, strana 2; číslo 295. zo dňa 28. XII. 1928,
strana 2—3; číslo 296. zo dňa 29. XII. 1928, strana 1—3 a
číslo 297. zo dňa 30. XII. 1928, str. 2. — Doplňky v []
vložené boly do textu po uverejnení v „Slov. Denníku“.)

Styky s Kristóffyem.¹⁾

(Z reči Dra Hodžu v Bratislave, dňa 22. decembra 1928.)

Prišla vojna. Vavro Šrobár písal o mne vlni: „Hodža mal vo vojne inú orientáciu, než československú“. To bolo vyvrátené inde a nejdem o tom hovoriť. Ale potom Vavro Šrobár už nenapísal, že som mal „inú orientáciu“, ale napísal, že som mal „aj inú orientáciu“, to jest, že v československom smere pracoval som s českými činiteľmi, ale — podľa zásady dvojjich železok, že nespáľil som si most ani s Maďarmi, lebo že pracoval som s Kristóffyem.

Kristóffy je mrtvý. S ním polemizovať nemôžem, konečne nie je to ani treba. Jestli by som bol však chcel ja, alebo ktorýkoľvek Slováč, držať priateľstvo i s Maďarmi, tak by to musel byť hotový blázon alebo ignorant, kto by toto priateľstvo s Maďarmi bol chcel držať skrze Kristóffyho.

Viete, že nebolo nenávidenejšieho človeka u maďarskej šľachty než bol Kristóffy. Maďarská šľachta odpustila Mozsárymu, že sa zasádzoval za národnostnú rovnoprávnosť; aj s nami, Nemaďarmi, bol spoločenský vzťah ľudí maďarských

¹⁾ [Jozef Kristóffy bol v rokoch 1905 a 1906 maďarským ministrom vnútra a politicky ešte i potom mužom významným a zaujímavým, lebo hájil zásadu všeobecného hlasovania, keď aj s povážlivými výhradami. Tak sa dostal do spojenia so Slováckmi a Rumunmi i s následníkom trónu Františkom Ferdinandom. Roku 1912—13 začal sa blížiť grófovi Tiszovi, čím ztratil dôveru Slovákov i Rumunov — i Františka Ferdinanda, ktorý ho — dľa svedectva Jul. Weissa i iných — nazval „dešperado“. Vo vojne už nehral žiadnu roľu; po vojne napísal knihu na svoju obranu, tvrdiac, že jeho politika by bola Uhorsku zachránila integritu!]

ten najslušnejší. [Oficiálne sme boli nepriateľmi: v maďarskej snemovni. Každá reč Maniova, Vaidova alebo moja zvlhila maďarské vášne proti nám: štyristo hrtanov a pästi proti nám. Neoficiálne — to bola pešfská zvláštnosť — pravý opak. Bolo to iste salonné pokrytectvo šľachty, ale je fakt, že neúradne boli s maďarskými kolegami v snemovni najlepšie styky.] S nami Maďari vždy radi hovorili; ale nikdy nie s Kristóffy. Keď Kristóffy dostal mandát na Békešskej Čabe a prišiel ako poslanec do snemovne, bol tak izolovaný, že po prvom pokuse, keď si chcel sadnúť v snemovni na lavicu, nikdy viac do zasadacej siene neprišiel. Keby bol chcel niekto hľadať vo vojne nejaké spojenie s Maďarmi, na to iste bola cesta iná, každá iná, len nie chudák Kristóffy.¹⁾

Kto bol reprezentantom Maďarov v tejto dobe vojny? Jedon tábor bol Tiszov a druhý tábor bol Károlyiho. S Tiszom bol som ja vždy v boji, a síce v boji na ostro. V dobe vojny sa on každý tretí mesiac interesoval u nášho komanda vo Viedni, do kedy ma ešte budú trpieť vo vojenskej kancelárii. Bola vydaná vládnym nariadením amnestia na zrušenie všetkých politických súdov proti politickým previnilcom, nakoľko slúžili na vojne. Ja a jedon Rumun a jedon Srb, redaktor, jediní v celom bývalom Uhorsku sme boli vyňatí z tejto amnestie. V mojej neprítomnosti bolo prevedené

¹⁾ Hodža rozchádzal sa v politike s Kristóffym už behom roku 1913, keď Kristóffy zjavne opúšťal priamu čiaru demokratickej volebnej opravy a keď za kulisami núkal sa Tiszovi. Verejne rozišiel sa s ním v decembri 1913, keď Kristóffy odhodil čabiansky mandát — k vôli hmotným výhodám. Rozhodol sa týmto článkom vo „Slovenskom Týždenníku“ (25. decembra 1913):

„V pondelok bola na Čabe voľba, lebo Kristóffy... čabiansky mandát složil následkom jeho záležitosti s margitsko-sihotským podnikom „Premávkovej Spoločnosti“. Po veľkom nátlaku úradných orgánov zvolený bol vládnym... Kristóffyho nečakané zadakovanie malo na Čabe zlé následky. Jeho tam zvolila sedliacka strana a očakávala od neho dvoje, aby šiel do politického boja za všeobecné hlasovanie a za demokratickú politiku. Po druhé ale, aby pomáhal udržať čabiansku sedliacku stranu, aby o ňu starostlivo pečoval... aby podobné sedliacke strany pomáhal utvárať aj na čabianskom dolnozemskej okolí. Čabania nedočkali sa však od Kristóffyho

odvolacie preličenie môjho vlezradného procesu a bol mi vymeraný trest tri razy väčší. Takéto bolo moje priateľstvo s Tiszom. Ja som sa mu revanžoval, keď potom bola vedená akcia v okolí cisára Karola. Priznávam sa, že som sa vplietol do tejto akcie a podľa programu, vypracovaného Vaidom a mnou, bol Tisza prinútený k demisii. Keby vtedy niekto bol chcel korespondovať s Maďarmi, teda to mohol robiť so všetkými Maďarmi, len nie s Kristóffym. Veľmi ľutujem, že vôbec Vavro Šrobár akosi zasiahol do toho, pretože alebo vie, že Kristóffy nemohol byť mostom k Maďarom, alebo to nevie: jestli veci nezná, nech tomu dá pokoj. Jestli však to vedel, ako mohol proti tomuto svojmu vedomiu predstaviť Kristóffyho za predstaviteľa maďarskej politiky?

Myslím v septembri roku 1918 vraj podal Kristóffy memorandum tým cieľom, aby sa ohlásil na osobnú návštevu u cisára Karla. Memorandum podal vraj prostredníctvom bývalého rakúskeho ministerského predsedu Seidlera. Kristóffy čakal vraj niekoľko dní, že ho cisár príjme, ale márne. Už som vyhlásil [v auguste 1928, na dotaz redakcie „Slovenského Denníka“], že som do žiadneho Seidlerovho alebo Kristóffyho memoranda neprispieval. Tu stojí tedy, chcete-li, tvrdenie proti tvrdeniu. V takom prípade, keď človek píše históriu, tak musí postupovať vedeckou historickou metódou,

ničoho. Za celý čas svojho poslancovania bol na Čabe len raz, aj to krátky čas. Čabianskej strane bol predsedom, a jaká vďačná by to bola práca, utvoríť z Čaby politickým vzdelávaním a agitáciou ohnisko veľkej a výbojnej sedliackej strany... A teraz veru mysleli čabianski sedliaci, že im Kristóffy najprv stranu zanedbal a potom složil mandát, aniž by im bol svoj úmysel vopred oznámil, že by sa mohli na voľbu pripraviť... Predsedníctvo... si Kristóffy ešte podržal. Čabania sú tej mienky, že budú radi, ak im bude predsedom aj vodcom, ale potom nech aj koná svoje predsednícke a vodcovské povinnosti. Ak to nemôže, nech radšej prepustí miesto dakomu, kto by sa pousiloval vytriahnuť sedliacku stranu zo závozu.“

Takto odbavil Hodža Kristóffyho verejne pol rokom pred vojnou. Kde je zdravý rozum, ktorý by mohol predpokladať, že by Hodža bol politicky pracoval v dobe vojny s politickou mrtvolou. ktorú, ako vidno, sám pomáhal — pochovávať?

a pri tom prirodzene musí kriticky hľadieť na pramene. Musíme tedy vedieť, čo to je, táto Kristóffyho kniha. Kristóffy sa chcel svojou knihou rehabilitovať. Hovoril som, že nebolo nenávidenejšieho človeka v očiach maďarskej šľachty. Kristóffy bol politicky hotový už v roku 1912-13. Prečo? To sú známe dáta nám, ktorí sme vtedy boli v politike angažovaní. Roku 1912 začal informovať Františka Ferdinanda proti centrálnemu parlamentu a presvedčovať ho, že nemôže previesť revíziu dualizmu a tým ztratil u Františka Ferdinanda a ztratil u nás. Kristóffy chcel tým získať u Tiszu, ale Tisza mu neveril. Bol tedy politicky hotový. Nediším sa, že ho cisár Karol neprijal. Cisár Karol prijímal kde-koho, ale nemal príčinu prijímať Kristóffyho. [V máji 1917 pripravovali sa pre Karola výsluchy veľmi početných politických ľudí z vtedajšieho Uhorska. Keď by Kristóffy bol mal len trochu politického významu, bol by býval medzi nimi⁴⁾ Mal záujem na tom, aby sme prišli my. Ale my sme na dôverné sondovanie odpovedali, že prídem tam len vtedy, jestliže nás tam bude Jeho Veličenstvo komandovať, mňa ako landsturmfeldvebla a Vaidu ako vojenského lekára, vtedy že sa prídem hlásiť k Jeho Veličenstvu, ako k svojmu najvyššiemu veliteľovi, pretože sme aktívne slúžiacimi vojakmi. Vôbec potom nedošlo k audienciám. Pretože tedy všetky jeho pokusy na po-

⁴⁾ „Slovenská Politika“ (r. X. č. 17. z 20. januára 1929) píše ku knihe Graf Polzer-Hoditz: Kaiser Karl Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs. (Wien, Amalthea Verlag 1828, strán 652): „Inak spomína Polzer-Hoditz Hodžu a Vajdu ešte raz v súvislosti so svojimi memorandami s konca mája 1917 o riešení uhorskej vládnej kríže, nastavšej demisiou Tiszovou. Tu Polzer-Hoditz navrhuje, aby mimo maďarských politikov a členov parlamentu so strany práce (munkapárt) a opozície boli pozvaní na výsluch aj vodcovia národností dr. A. Vajda, poslanec (bývalý? P. r.) a vodca Rumunov, Milan Hodža, bývalý poslanec a vodca Slovákov, Rudolf Brantsch, poslanec Jakub Weltner alebo iný sociál-demokratický vodca, Štefan Szabó, poslanec maď. sedliackej strany atď. Tu, ako vidno, chcely úradné a dvorské kruhy pribrať Nemaďarov za pomocníkov k záchraze monarchie, ale pravda bez súhlasu a prívolať tých, ktorých chceli ministerskými kreslami získať. Je známo, že pokus získal i dr. Vaidu, dr. Hodžu pre spontánnu audienciu i neskoršie zlyhal. Polzer-Hoditz zaznačuje, že vtedy za min. predsedu navrhoval dr. A. Erdélyiho. Program vlády: Všeobecné, rovné a tajné právo hlasovacie.

litickú aktivitu nadobro zlyhaly, venoval Kristóffy zbývajúcu časťku svojho života svojej rehabilitácii a napísal knihu: „Kalvária Maďarska“.

Kristóffy vo svojej knihe háji dôsledne jednu zásadu a je tendenčný v smysle tejto zásady: keď by som ja, Kristóffy, bol mal možnosť utvoriť maďarskú vládu, keď by mi Habsburg toto bol sveril, bol by som udržal monarchiu, pretože bol by som dal ministerské torby Vaidovi, Maniuovi a Hodžovi, a títo by mne, Kristóffymu, boli zaručili integritu Uhorska. Lenže maďarská šľachta ma nechcela, Habsburg ma nechcel, a teraz je Hodža ministrom v Československu a Vajda bol ministerským predsedom v Rumunsku... Takto usudzujú Kristóffy, to je politický smysel jeho knihy.

Tu by som ovšem mal čítať z Kristóffyho knihy citáty, z ktorých by ste videli, s akou dôslednosťou a húževnatosťou Kristóffy háji túto svoju tézu a že v tejto svojej tendencii neštíti ani tých najhrubších nepráv, ktoré tvrdí aj o Masarykovi, o Benešovi, o Maniovi.

Kristóffy vo svojich pamätiach na strane 778 píše: „Masaryk sa nechcel odtrhnúť od Rakúska za každú cenu. Keď po nastolení Karla IV., cisára a kráľa, vymenovaný bol za ministerského predsedu Körber, profesor Masaryk nemal prednejšej práce, než hneď navštíviť nového ministerského

Pozemková reforma. Daňová reforma (progressívna pozemková daň). Reforma správy. *Od verejnej audiencie Nemaďarov* si sľuboval vytriezvenie štátoprávníkov a kriklúňov. Tu a za takých okolností mali peštianske a viedeňské plány určité úmysly s Nemaďarmi — pravda a samozrejme bez Kristóffyho a jeho rady alebo vplyvu, lebo o Kristóffym niet tu ani stopy. Za činiteľa v týchto veciach vyhlásil sa iba — vo svojich výmysloch, umiestených do svojich pamäti. A týmto výmyslom práve uveril bývalý čs. minister a ešte aj — bojuje za ich pravdivosť... K riešeniu, ktoré spomína Polzer-Hoditz, pravda nedošlo, (audiencia ním spomínaná samozrejme vypadla), ani sa o údajných alebo skutočných Kristóffyových návrhoch nejednalo. Ministerským predsedom stal sa vtedy Móric Esterházy). Šrobárov korunný svedok Kristóffy, ako známo dovoľáva sa aj toho, že vraj Polzer-Hoditz bol vo Viedni jeho sprostredkovateľom, ale v skutočnosti ho tento informovaný Polzer-Hoditz počas vojny v svojej knihe — *vôbec nespomína*. Tak vyzera Šrobárov hlavný svedok a prameň v skutočnosti.“

predsedu vo Viedni a upravil k nemu takúto otázku: „Dá sa očakávať, že v páde víťazstva (ústredných mocností) prestane dosavádne utlačanie Čechov a že sa uplatní konečne české štátne právo v rámci monarchie?“ Nebolo na tom dosť, — píše Kristóffy, — že Körber odpovedal na túto otázku určitým „nie“, on k tomu dodal ešte i to, že v páde víťazstva položenie národností v monarchii vezme ešte nepriaznivejší obrat. Či sa môžeme diviť, že Masaryk a Beneš vzali nohy na plecia a rozbehli sa do Ameriky a celého sveta agitovať proti Rakúsko-Uhorsku? Keby Körber mal len toľko diplomatického smyslu, koľko možno predpokladať u jednoduchého okresného hejtmana, a miesto brutálnej odpovedi keby bol dal Masarykovi aspoň nejaký slubný výhľad, celkom iste a veľmi snadno by sa boli dali zadržať Česi v rámci Habsburskej monarchie, v rámci jednanja, ktoré by potom nasledovalo.“

Takto píše Kristóffy.

Keď nastúpil cisár Karol, boli Masaryk a Beneš všade vo svete, len nie vo Viedni. Čo robili vtedy Masaryk a Beneš, to vie celý svet, ale to nevedí Kristóffymu, lebo on proste potrebuje podoprieť svoju tézu, že keď by sa bolo hovorilo s tými revolucionármi, Masarykom a Benešom, aspoň s diplomatickými schopnosťami, Česi by boli sa nerozišli s rakúsko-uhorskou monarchiou.

To ale nie je dosť.

Kristóffy na strane 771 píše:

„Na samom prahu válečnej prehry stal sa ešte posledný pokus o riešenie českej otázky. Začiatkom októbra prišiel k cisárovi Karlovi gróf Deym, český ústavoverný veľkostatkár, a predniesol, že na základe spoločného poverenia českej aristokracie a českého národa, (Masaryka a Beneša), prichádza k panovníkovi s tým, že český národ je ochotný loyálne zostať v rámci monarchie, keď cisár Karol pôjde okamžite do Prahy a dá sa tam korunovať za českého kráľa a jestliže 8 slovenských žúp pripojí k Česku.“ Cisár Karol vraj na to pristál a arcivojvodu Jozefa chcel vymenovať za hlavného veliteľa v Uhorsku, aby sa maďarskí páni nemohli vzbúriť. Ale arcivojvoda Jozef mu vraj povedal: Nie, to nie

je možné. To si najprv zavolaj Tiszu, jestli Tisza pristane, dobre, ale ináč nie... Nato Kristóffy hovorí, že to bola osudná chyba, pretože na to mal vraj kráľ pristáť, i na tých 8 žúp, lebo vraj čas hojí všetko, a kto vie, čo by sa dalo ešte potom spraviť...“

Keď človek píše knihu, musí k jej písaniu pristúpiť s pietou veriaceho, musí sám veriť to, čo píše, je zodpovedný, ako by to bolo písané jeho krvou. Musí si byť vedomý toho, že za všetkých okolností musí za tým stáť a že svoje najlepšie musí dať do tejto knihy. Toho sa Kristóffy nedržal.

Kdesi Kristóffy píše o tom, že ktorýsi maďarský vodca, a k tomu ešte vynikajúci, vyhlásil, že „keby nám cisár dal všeobecné hlasovacie právo, budeme mu bozkávať ruku...“ Toto uvádzam len ako charakteristiku, akým plytkým spôsobom píše pán Kristóffy svoje pamäti. Keby Kristóffymu bol niekto niekedy niečo podobného povedal, iste by bol jeho meno zvečnil vo svojich pamätiach. To je Kristóffy, ktorého som kedysi mal úprimne rád, pretože on bol prvý vládny obhájca volebnej reformy v starom Uhorsku; pracovali sme vedľa neho i s ním dlho, menovite ja, a preto som bol nútený povedať o jeho knihe i trpké pravdy.

Ako viete, prvého decembra 1918 bol Maniu na veľkom Národnom zhromaždení v Albe Julii a tam vyhlásil odtrhnutie rumunských častí od Maďarska a ich pripojenie k veľkému Rumunsku. Kristóffy píše na strane 782:

„Maniu sám povedal v Alba Julii toto: Keby cisár Karol v pravom čase bol uskutočnil všeobecné hlasovacie právo a keby bol previedol národnostný zákon, dnes by sa nebol nič zlého stalo.“

Predstavte si Julia Maniu, ako v najväznejšom okamihu svojho národa vyhlasuje, že tisícročné rabstvo prestáva a jako v tomto slávnostnom okamihu zároveň mudruje, že by sa „nič takého zlého“ nebolo stalo, keby Karol bol previedol národnostný zákon — a to všetko, tá vymyslená komédia s Maniom a Masarykom a Benešom len preto, aby podpriemerný maďarský čitateľ pokrútil hlavou a riekol si, žeby — ej — Kristóffyho zázračný recept snáď predsa bol zachránil integritu a monarchiu.

Buďto dr. Šrobár čítal tieto veci a vtedy musel vedieť, či sa smie odvolávať na Kristóffyho, ako na svedka, alebo ich nečítal a v takom páde sa dopustil chyby, pretože uviedol československej verejnosti za svedka takého človeka, o ktorom sa neomylné musí predpokladať, že nie je svedkom vierohodným. To nebola dostatočná kritika materiálu a jestli Šrobár chce podávať dokument, musí trochu viacej rešpektovať to, čo je príkazom pravdivosti.¹⁾ [Výklady Kristóffyho môžu byť dobré pre priemerného alebo podpriemerného čitateľa v Budapešti, ktorý kvili nad ztrátou Slovenska, Sedmohradska, Banátu, Báčky a Chorvatska, ale ako môže predložiť Šrobár niečo podobného nám v Československu? Ostatne Kristóffyho knihu odmietla i maďarská kritika.²⁾ V Rumunsku snáď tiež čítali Kristóffyho pamäti, snáď aj to, čo Kristóffy dal do úst Maniovi. Nakonko sledujem tieto veci, nikomu v Rumunsku nenapadlo Maniovi pripomínať, žeby bol niečo takého povedal v takom slávnostnom okamžiku. Prečo? Či myslíte, že v Rumunsku nie sú strannicke boje ako medzi nami? Sú a boly, snáď ešte prudšie než medzi nami, ovšem tam — ač sa ľudia bijú — ani z osobnej zášti nikto nechce klamať svoj národ výmyslami o tom, že jeho ľudia v roku 1918 zachraňovali monarchiu s Kristóffyom.

¹⁾ [V. Šrobár použil Kristóffyho ako prameňa nie len o jednom domnelom incidente s Hodžom, ale opiera sa na Kristóffyho úžasne subjektívnu, jednostrannú a s maďarského stanoviska jednajúcu knihu ešte aj len pri líčení slovenských politických dejín, — a to bez použitia materiálu slovenského!]

²⁾ Maďarský soc. dem. publicista Edmund Ormos, ktorý písal mnoho o volebnom práve a býval r. 1905 sprievodcom Kristóffyho na pamätných schôdzkach, kde rozvinul pripravovanú predlohu všeobecného tajného volebného práva, napísal kritiku Kristóffyho Pamäti v mesačníku „Századunk“ (október 1928). Táto revue je v podstate pokračovaním známeho mesačníka „Huszadik Század“. Podľa tejto obsiahlej kritiky bol on fanatikom myšlienky rakúsko-uhorskej imperialistickej monarchie a nebol opravdovým bojovníkom za všeobecné volebné právo a za demokraciu. Len zachraňoval tú politiku, ktorá viedla i k srúteniu sa Uhorska. Je prirodzené, že si maďarská verejnosť vôbec nevšimla, keď r. 1927 Kristóffy vydal svoje Pamäti, lebo bol už dávno politickou mrtvolou, omrzelo už každého aj očierňovať ho; chválil ho dnes, ba

vecne rozoberať nie je v Maďarsku užitočnou vecou, lebo toto vecné vykladanie dotýkalo by sa podrobností, ktorých zohrievanie je neprijemné pre dnešných majiteľov moci a pre tých, ktorí chcú za každú cenu ospravedlniť katastrofálnu politiku. Ormos zdôrazňuje, že Kristóffy v pamätiach zbytočne a kriľavým spôsobom dopúšťa sa nespravodlivých útokov, aké sú vo zvyku len u protirevolučných naháňačov nepravých vinníkov, a ktoré otrasú úplne dôveru v jeho dobré úmysly. Podlieha sobeckému nazieraniu na udalosti a uvádza samé seba ospravedľovania. Ormos dokazuje, že Kristóffy nemal ani v otázke národnostnej chrbtovej kosti a jeho kritika nad Kristóffyom vvrcholuje v prehlásení, že základné nazeranie Kristóffyho v hlavných otázkach je skoro vždy mýlné. Kristóffy chcel byť pekným (gutgesinnt) pred Horthyho protirevolúciou. — Peštianska tlač 30. marca 1928 pri smrti Jozefa Kristóffyho zmieňovala sa o ňom, ako o politickej mrtvole od roku 1911 a rozhodne od roku 1913 (Budapesti Hirlap a Magyaraság č. 74). — Legitimistický denník „Magyaraság“ (č. 262) napísal doslovné: „Kristóffy nakreslil celkom naivný obraz o Hodžovi, keď o ňom píše, že by bol chcel zachraňovať monarchiu a Uhorsko a žeby sa bol vzpíeral dohode s Prahou.“ Vodca maďarskej sociálnej demokracie Arnošt Garami v knihe: Forrongó Magyarország (Viedeň 1923), str. 59. poznámku o Kristóffyom, ktorá je autentická, lebo Garami bol hneď po vojne ministrom obchodu vo vláde Károlyiho a mal nesporne za všetkých sociálnych demokratov najväčšiu váhu. O svojom spolupracovníkovi a politickom spojencovi z rokov 1905 až 1912 uvádza „... musím prehovoríť o jednom zaujímavom prípade „morálneho“ štrebarstva (ramenárstvo, šplhavosť). Jedného dňa navštívil ma v mojom úrade Jozef Kristóffy, bývalý minister vnútra, ktorý bol, ako som až do tej doby veril, — nezaslúžene, vyhnancom maďarského politického života. Povedal mi nasledujúce: až dosiaľ — vraj — nemo trpel bojkot maďarskej spoločnosti, lebo vedel, že trpí nevinne a za vec dobrú. Teraz však má za to, že víťazstvom ľudovej republiky, má vziať koniec jeho nespravodlivé prenasledovanie a že nadišla doba, keď by mal byť rehabilitovaný, pretože v podstate ho nenávidia pre ľud a pre demokratické volebné právo. Vyhlásil, že prosí o to ani nie tak pre seba, ako pre svojho syna, aby zdedil po ňom ctené meno. Prosbou jeho bolo, aby ho vláda Károlyiho menovala okázalým spôsobom na nejaké primerané miesto, nie k vôli postaveniu, ale k vôli „morálnej“ rehabilitácii“: a aby som ja v tomto smere zakročil u Károlyiho. Žiadosť Kristóffyho osvojil som si v celom rozsahu. Tiež som o tom hovoril s Károlyiom, ktorý si vyžiadal čas na rozmyslenie. Potom som často ľutoval, že k splneniu Kristóffyho žiadosti nedošlo, až som raz — už v dobe tzv. „kresťanského kurzu“ — prišiel na jeho knihu „Od kráľovstva ku komunizmu“, (A királyságtól a kommunizmusig, Budapest 1920). V knihe tejto hovorí (Kristóffy) najsprostejším, hanebne škandalizujúcim tónom o (maďarskej) októbrovej revolúcii, a o Károlyim, od ktorého chodil ku mne prosiť „mrvne rehabilitačné“ menovanie.“ [S. P.]

Vysvetlený „omyl“ s Kristóffyym.¹⁾

Fotografované dokumenty dokazujú, že Hodža v r. 1918 nemal účasti pri konceptoch Kristóffyho.

Kristóffy tvrdí v svojej knihe („Magyarország kálváriája“) na strane 847:

„Piaty bod rezolúcie, ktorá ukladá ľudovej vláde, aby 44. článok zákona z r. 1868 o urovnoprávnení národností hneď previedla a aby im poskytla príležitosť k autonómnej vývinu, je vlastnoručným konceptom dra Milana Hodžu. Pôvodný rukopis je i dnes v mojom vlastníctve.“

V tomto má byť účasť dr. Hodžu na pamätnom spise, ktorý Kristóffy chcel podať prostredníctvom dra Seidlera Karolovi Habsburgovi v septembri roku 1918.

Dr. Hodža na dotaz redakcie „Slovenského Denníka“, v auguste 1928, a potom v bratislavskej prednáške v decembri 1928, kategoricky vyhlásil, že k žiadnemu memorandu ani rezolučnému návrhu Kristóffyho v dobe vojny neprispel. Jednak preto, že Kristóffy už od roku 1913 nemal žiadneho politického významu, jednak preto, že, keďby Hodža bol chcel podávať návrhy Karolovi Habsburgovi, mohol tak učiniť bez Kristóffyho. I v pamätiach bývalého kabinetného direktora Polzer-Hoditzu, je stať o tom, že Hodža s dr. Vaidom bol medzi tými niekoľkými politikmi z bývalého Uhorska, pre ktorých pripravovala sa audienca u Karola. To bolo v júni 1917. Hodža i Vaida sa už vtedy rezervovali. K audiencii nedošlo. Je teda holý nesmysel tvrdiť, žeby v septembri 1918 bol chcel Hodža podniknúť akcie u Karola, a to ešte prostredníctvom Kristóffyho, ktorý bol politicky vtedy už tak opotrebovaný, že ho Karol ani neprijal.

Ale Kristóffy tvrdí, že má Hodžov rukopis konceptu svojho rezolučného bodu o národnostnej otázke bývalého Uhorska. Hodžovi nepozostávalo iné, než obrátiť sa k pozostalej rodine Kristóffyho so žiadosťou, aby dotýčny dokument dovolila odfotografovať. Na intervenciu jedného

peštianskeho advokáta dala Kristóffyho rodina súhlas k odfotografovaniu. Tieto fotografie uverejňujeme.¹⁾

Dokument pozostáva z troch písomných aktov na dvoch papieroch.

Na jednom papieri, veľkého formátu, je koncept celého „rezolučného návrhu“, i s piatym bodom. Celý koncept, i piaty bod, je rukopisom Kristóffyho. Teda nie Hodžov. Na druhom papieri, malého formátu, sú dva rukopisy. Jedon Hodžov, druhý Edmunda Steinackera (niekdajšieho vodcu uhorských Nemcov, ktorý býval v kooperácii s hnutím nemaďarských národov v bývalom Uhorsku). Hodžovou rukou napísaná je táto neúplná, započatá, ale nedokončená veta: „Aby národom Uhorska zaručený bol autonómny vývoj“.

Steinackerovou rukou napísaná je táto, tiež neúplná veta: „...respektíve, aby národom Uhorska zaručený bol autonómny vývoj“.

Majú, alebo môžu byť tieto vety vsuvkou do Kristóffyho rukopisu?

Pred Steinackerovou vetou je značka 5 T, pripísaná očividne rukou Steinackerovou. Tejto značke zodpovedajúcej značky v Kristóffyho rukopise niet. Preto je síce možné, ale nie pravdepodobné, žeby Steinackerova veta chcela byť vsuvkou do Kristóffyho rukopisu.

Potom: celá Steinackerova veta je škrtnutá dvoma kolmými škrtnutiami.

Pred Hodžovou vetou je značka L; jej zodpovedá podobná značka v Kristóffyho rukopise. Obidve značky písané sú očividne jednou rukou, a síce tou, ktorá písala Kristóffyho koncept i značky v ňom. Teda nie rukou Hodžovou.

Hodžova veta ovšem vôbec nemôže byť pokladaná za vsuvku do Kristóffyho rukopisu, lebo netvorí pokračovanie složenej vety, ale začiatok (s veľkou začiatočnou písmenou) vety samostatnej, ktorá sa do Kristóffyho konceptu ani syntakticky nehodí.

¹⁾ „Slovenský Denník“, roč. XII., č. 71. zo dňa 24./III. 1929, str. 3—4.

¹⁾ Viď prílohu na konci knihy.

Nemožno pokladať za vsuvky vetu ani Hodžovu ani Steinackerovu aj z toho dôvodu, že vsuvky bývajú osnované v tom istom jazyku, v ktorom koncept. Tu však je Kristóffyho koncept maďarský, priložené vety sú nemecké, ačkoľvek aj Hodža aj Steinacker vedia po maďarsky.

Nemožno predpokladať ani to, žeby vsuvky mali byť prekladom, lebo je iný obsah konceptu a iný obsah oboch viet.

Je zcela patrné, že sú obe vety, aj Hodžova, aj Steinackerova, vytrhnuté z docela inej súvislosti. Za Hodžovou nedokončenou vetou je síce tečka, ale očividne nie na prvom mieste.

Ale teda pozrime, či sú tieto dve vety, Hodžova a Steinackerova, alebo jedna z nich, vôbec obsažené v Kristóffyho „rezolučnom memorande“ — a porovnajme:

1. Kristóffyho koncept,
2. pritiahnuté vety: Hodžovu a Steinackerovu,
3. „rezolučný návrh“ tak, ako bol Seidlerovi podaný.

Memorandum s rezolučným návrhom, podané Seidlerovi, uvádza sám Kristóffy na strane 790 a tu ten bod piaty znie takto: „aby hneď previedla 44. článok zákona z roku 1868 o urovnoprávnení národností a aby im poskytla príležitosť k autonómnej vývinu.“

Koncept Kristóffyho vo fotografovanom rukopise zneje takto: „aby hneď previedla 44. článok zákona z roku 1868 o urovnoprávnení národností a aby im poskytla príležitosť k autonómnej vývinu.“

Teda „septembrové memorandum“ je naprosto totožné s pôvodným, fotografovaným konceptom Kristóffyho. O nejakej zmene ani slychu, o Hodžovej alebo Steinackerovej vete ani slychu. Je zrejmé, že tieto dva rukopisy, so zlomkami viet, dodatočne a svojvoľne boli priložené ku Kristóffyho konceptu, i so znakom I

Ale odkiaľ vôbec, trebárs i tieto kusé rukopisy: Hodžov i Steinackerov? Snadno si možno predstaviť, že sú vytrhnuté z inej súvislosti. Od dra Hodžu ho Kristóffy nemal, pretože Hodža už od roku 1915 nevedol s Kristóffym vôbec žiadnych politických akcií. Dr. Hodža obrátil sa dopisom na Steinackera, ktorý odpovedal, že sa na nejaké

memorandum z roku 1918 nepamätá. Pamätá sa na to, že koncipoval Kristóffymu memorandum koncom roku 1916 a potom zas že mu robil obširnejší koncept.

Steinacker (zo dňa 6. marca 1929) píše: „Es ist doch nicht ausgeschlossen, dass der Text der Formel 5 Bestandteil eines umfassenderen Vorschlages ist, den ich Kristóffy zur Benützung für sein Programm vorgelegt habe.“

Steinacker an mich 6/3 1929

Es ist doch nicht ausgeschlossen, dass der Text der Formel 5 Bestandteil eines umfassenderen Vorschlages ist, den ich Kristóffy zur Benützung für sein Programm vorgelegt habe.

[Odtisk z dopisu Edm. Steinackera.]

Z tohoto listu Steinackerovho je patrné, že rukopisy jeho a Hodžov, nie sú zo septembra 1918 a že vôbec neslúžily tomu cieľu, o ktorom hovorí ex post Kristóffy.

Výraz „autonómny vývoj“, bol bežný, menovite po uverejnení Wilsonových 14 bodov, v januári 1918. V tú dobu boli zástupcovia Nemaďarov, žijúci vo Viedni, hlavne Vaida (Rumun) a Hodža, stále obľetani dôverníkmi viedenského ministerstva zahraničia, aby podpísali protest proti Wilsonovi a loyálny prejav za Rakúsko-Uhorsko. Ako známe, Hodža a Vaida nielen sami odopreli podpísanie takýchto protestov a prejavov, ale i vo formálnych debatách ústne (na schôdzke u jedného bývalého úradníka Ballplatzu) i v početných písomných výkladoch odôvodnili, prečo neprotestujú proti Wilsonovi a prečo nevyhlasujú loyaltitu k Rakúsko-Uhorsku. Takýchto rukopisov, konceptov, záznamov, novinárskych článkov i Hodžových, bolc hodne, menovite u Steinackera, ktorý viedol vo Viedni

translátorskú kanceláriu a obstarával opisy a preklady. Len takto možno vysvetliť, ako dostal Kristóffy do ruky, zároveň so Steinackerovým, Hodžov rukopis vety, akých Hodža iste, a menovite v polemikách o Wilsona, spísal mnoho, ale ktorý ani s najnásilnejším vysvetľovaním nemožno pokladať za vsuvku, alebo dokonca za „koncept“ Kristóffyovskej rezolúcie, ktorú, ako fotografia ukazuje, spísal si Kristóffy sám, a do ktorej Hodžova ani Steinackerova veta nehodí sa ani ako preklad ani ako vsuvka.

Dodatok II.

Styky s Františkom Ferdinandom.

[Z reči dra Hodžu, prednesenej o Šrobárovej knihe dňa 22. decembra 1928 v Republikánskom klube v Bratislave.]

Pred vojnou na území jednak rakúskom, jednak uhorskom činní politikovia, ktorí sa neuspokojovali teoretizovaním, ale ktorí chceli činne zasahovať do udalostí v Rakúsku i v Uhorsku, usilovali o t. zv. pozitívnu politiku. To znamenalo, že oni i v tom cudzom štátne-politickom rámci usilovali sa o to, aby, nakoľko to bolo možné, pomáhali v hospodárskom, kultúrnom vývine a snažení našich národov. Dnes sa na to môže pozeráť i skepticky. Človek dneška mohol by sa pýtať: Na čo sa bolo treba vtedy vôbec shovárať s nejakým Františkom Jozefom alebo Františkom Ferdinandom, alebo rakúskym alebo maďarským ministerským predsedom? Odpoveď na to je tá, že v tej dobe nevedeli sme ešte presne dátum, kedy budeme mať Československú republiku. Pretože táto čakateľská lehota bola príliš neurčitá a pretože sme cítili zodpovednosť voči svojmu národu, Česi, Slováci, ako i Chorvati, Rumuni a Srbi, museli sme hľadať pomáhať svojmu ľudu, aby sa mohol i v cudzom štáte uplatňovať politicky, hospodársky a osvetove.

[Toto bola práca ovšem ťažšia než dnes, už i v Čechách a na Morave, tým ťažšia na Slovensku, kde proti maďarskej šľachte museli sme ľudu svojmu dobývať podmienky národného života za okolností priamo neveriteľných.]

To znamenalo pre Čechov všeobecné hlasovacie právo a ďalší pokrok v smere štátoprávneho a národne-politického vývinu. To bolo v Rakúsku. Pre nás nebolo možno dobre ho-

vorit a štátoprávnej otázke, pretože u nás na to nebolo historického a iných predpokladov. My predovšetkým sústreďovali sme svoje snaženie na všeobecné hlasovacie právo, teda na to samé, ako Česi a všetky slovanské národy v Rakúsku. Samozrejme uvádzam len to najhlavnejšie. Postupom doby sústreďovali sme svoju činnosť i na to, aby pripravená bola revízia dualizmu. Dualizmus z roku 1867 bol tým, čo nás oddelilo od rakúskych kmeňov a čo rozbilo československú kooperáciu, tak ako rozbilo kooperáciu slovinsko-chorvátskú a i chorvátsko-srbskú. Tento dualizmus, ktorý nás rozbil, musel byť zrušený, alebo musel byť pozmenený; jestliže sme mali rozšíriť svoju politiku na oblasť celého slovanstva v bývalej ríši: my Slováci a Česi spoločne na záujmy československé, Slovinci, Srbi a Chorvati na záujmy juhoslovenské atď. Zkrátka u nás v bývalom Uhorsku u Slovákov, Rumunov atď. politickým stežejným ideálom bolo všeobecné hlasovacie právo a potom revízia dualizmu.

Myšlienka všeobecného volebného práva bola nastolená nami v Uhorsku r. 1905 aj formálne: nami, klubom národností maďarských, v snemovni — a zároveň našimi politickými spojencami mimo uhorský parlament, a to všetkými složkami maď. občanskej i robotníckej demokracie. Keď sa potom dynastia nemohla dohovoriť s maďarskou šľachtou, František Jozef pohrozil Maďarom všeobecným hlasovacím právom. To je historia kabinetu Fejérváryho a Kristóffyho r. 1905/6. Nakoľko to František Jozef myslel vážne, o tom nebudem hovoriť. Faktom je, že im tým hrozil.

Keď sa potom podarilo Františkovi Jozefovi dohodnúť sa zase s maďarskou šľachtou, zabudol na všeobecné hlasovacie právo, zabudol na Fejérváryho, Kristóffyho a nastala éra Kossutha, Wekerleho atď. František Jozef opustil túto myšlienku tým skôr, pretože od vyrovnania z roku 1867, bol viazaný akosi k maďarskej šľachte a nemohol si s ňou zahrávať, ako v Rakúsku so šľachtou nemeckou, českou a vôbec všetkým, čo bolo rakúske.

Otázka všeobecného hlasovacieho práva ráz nastolená, musela byť riešená, ale bola riešená len vo Viedni. Tam sa jej ujaly takmer všetky demokratické politické strany, i bur-

žoazné, ale predovšetkým sociálni demokrati, ktorí impozantným spôsobom za túto myšlienku manifestovali a to s takým dôrazom, že všeobecné hlasovacie právo stalo sa pomerne behom krátkeho času skutkom v Rakúsku. Hovorím: v starom Uhorsku, František Jozef všeobecné hlasovacie právo opustil a nič nebolo následkom toho prirodzenejšie, že i my sme opustili Františka Jozefa a museli sme hľadať niekoho iného. Hovorím: museli sme hľadať, pretože v tejto dobe boli ústavní činitelia dvojakí: Jedným ústavným činiteľom bol panovník, korunovaný kráľ, ktorý mal dokonca prerogatív iniciatívy návrhov zákona; len taký návrh zákona, ktorý kráľ vopred schválil, mohla vláda predložiť snemovni. Teda jedným činiteľom ústavným bol panovník. Druhým ústavným činiteľom bol parlament. Preto sme museli hľadať súčinnosť i jedného i druhého ústavného činiteľa. Pracovali sme v parlamente i mimo parlamentu, ale museli sme presvedčovať i toho druhého ústavného činiteľa a to tak, ako to robili Česi a Viktor Adler, vodca nemeckej sociálnej demokracie rakúskej, keď robil tu najpozitívnejšiu, ba oportunistickú politiku, keď z rúk Františka Jozefa dostal všeobecné hlasovacie právo. Bolo by nesmyslom kritizovať vodcov českej buržoazie a pýtať sa ich, či s radosťou kooperovali s Františkom Jozefom v prospech všeobecného hlasovacieho práva, nejdeme ich za to kritizovať, lebo vedeli, že síce stranícky si poškodia, ale prospejú demokracii. Len tejto pozitívnej politike českých a nemeckých buržoázných strán možno ďakovať, že v Rakúsku došlo k zavedeniu aspoň formálnej parlamentnej demokracie.

Keď sme tedy nemohli hovoriť s cisárom a kráľom, museli sme hovoriť s následníkom a keď nás formálne pozval, išli sme a sme s ním kooperovali. Táto kooperácia sa týkala priprav všeobecného volebného práva, ktorého zásady prijal a za ktoré sa zaviazal. Ďalšia kooperácia sa týkala revízie dualizmu, jeho zrušenia, a stvorenia spoločného rakúsko-uhorského zastupiteľského orgánu, ktorý by o mnoho jednotnejšie než takzvané delegácie vybavoval spoločné zákonodarné záležitosti. Vidno na prvý pohľad, že spoločný ústredný parlament pri všeobecnom hlasovacom práve by bol mal snáď

jeden z najväčších klubov v klube československom, pretože niet najmenej pochybnosti, žeby české a slovenské strany sa boly primknuly jedny k druhým. Toto bola taká kombinácia tej doby.¹⁾

Čítal som v socialistických časopisoch, že toto bola reakcia a že my, ktorí sme boli v dielni Františka Ferdinanda, sme pripravovali reakciu. Nech si toto kolegovia sociálni demokrati vyúčtujú s maďarskou sociálnou demokraciou. Nech si to vyúčtujú s nimi, pretože títo boli v „dielni Františka Ferdinanda“ v istom smere najdôležitejším činiteľom, lebo mali za sebou peštianske massy. Bolo-li teda reakciou, čo sme robili, teda v prvom rade sú vinní všetci sociálni demokrati v Uhorsku a Rakúsku, ktorí nemohli inak, rovnako ako my, než ísť touto politickou líniou. To, čo robila sociálna demokracia v Budapešti i vo Viedni, bolo ovšem jedine možné: ne-

¹⁾ Jednu z pozoruhodných úvah českých o tomto smere uverejnil 29. mája 1914. pražský „Přehled“, týždenník pokrokovej českej inteligencie. Tam stálo v štúdiu „Náš poměr k Rakousku, dualismu a zahraniční politice říše“. — medzi iným toto :

„Je více než přirozeno, že se budeme vždy snažit, přiblížit se pokud možno ideálu státoprávnímu. Musíme si však uvědomit, že je to možné... ve formě větší autonomie jednotlivých zemí, jež zase... je podmíněna jistou národnostní autonomií menšin...“

„Jisto je však, že pronikavějším změnám ve prospěch autonomie zemské nedojde, dokud trvá dualismus a dokud nedosáhnou Slované rozhodného vlivu též na rakouskou politiku zahraniční. Jenž jedine zabezpečuje jim dominující postavení i v politice vnitřní...“ Jde tedy o to, nevzdalovat se zahraniční služby, dvora, vysokých vlivných úradů říše; uplatňovat své společenské styky v nejvyšších kruzích...

„Musíme především býti ochotni vybojovat boj proti dualismu, jenž ochromuje říši nejen uvnitř, nýbrž i veškeru možnost silné její politiky zahraniční, t. j. jinými slovy boj proti Maďarům. Jedním z hlavních cílů našich státoprávních či autonomních bojů musí býti odstranění dualismu a utvoření jednotné monarchie, ne dvou půlek vzájemně se potírajících... Jen pak, bude-li říšský sněm jediný a odpadnou-li delegace... může i slovanský živel hrát úlohu, jež mu pro jeho početnost přísluší. Dokud budou dvě polovice říše, bude lze vždy ohřívati starý předsudek o „panujícím národě“, t. j. v Předlitavsku o Němcích, v Zalitavsku o Maďarech. Při jednotné monarchii nebude žádný z nich mít oně relativní většiny, zejména spojí-li se Čechové se Slováky k jednotné politice a rovněž tak Jihoslované.“

mohla robiť inakšie, ale ani my. [Je priamo zavádzaním hovoriť dnes, že naša vtedajšia fronta, len preto, že pracovala i s Františkom Ferdinandom, bola frontou reakcie. Frontou reakcie bola maďarská šľachta, ktorú tak podporoval František Jozef, že v Uhorsku k vôli nej zradil podmienku demokratizácie: všeobecné hlasovanie. Fronta naša, národov nemaďarských a demokracie (i sociálnej) maďarskej, bola zrejme frontou pokroku a bolo len zrejším požiadavkom štátnej politiky, že za svoju stežejnú zásadu spájala sa s panovníkom budúcim. Iste nebol František Ferdinand ani pokrokárom ani demokratom, ale pri všetkom svojom autokratisme a konservatisme predsa len prekonal vlivy krúžku Czerninovho a pevne sa rozhodnul za všeobecné hlasovanie, lebo v ňom videl jediné východisko zo zajatia maďarskej šľachty. Taktiež bolo všeobecné hlasovanie jediným východiskom i pre nás. V tom — a potom v revízií dualizmu — bol smysel našej spolupráce.]

Nám sa vtedy vytykalo, že sa príliš spoliehame na Františka Ferdinanda. Pýtali sa ma v priateľských kruhoch i kriticky: mám-li istotu, že nás František Ferdinand spasí. Nie! V politike niet „istoty“ a ide i dnes i vždy o to, aby bola daná možnosť uplatňovať požiadavky. S Františkom Jozefom tejto možnosti nebolo, lebo ten s iným, ako maďarskou šľachtou nehovoril. František Ferdinand, majúc práve v pláne centralizovať ríšu na úkor Maďarov a dualizmu, priamo nás potreboval, tak ako sme my potrebovali jeho ako druhého ústavného činiteľa. Potreboval nás a preto i náš osobný pomer nebol taký, ako bol pomer medzi Františkom Ferdinandom a rakúskymi ministrami. Čítali sme celé romány o tom, ako bol František Ferdinand hrubý v obcovaní s rakúskymi aktívnymi ministrami. Nikdy ani najmenej spoločenskej nepríjemnosti nezakúsil som u Františka Ferdinanda, ani Vaida, ani naši ostatní priatelia. Len jedna jediná diskusia medzi nami bola trochu napnutá, a to, keď sa jednalo o to, aby bol v Chorvátsku nastolený nový bán. Určitá chorvátska klika chcela, aby bol bánom barón Rauch. My sme protežovali grófa Kulmera, ku ktorému mali všetky národné strany v Chorvátsku úplnú dôveru, nevynímajúc ani chorvátských Srbov. Došlo k sporu, ktorý sa skončil jedným mojím roz-

hovorom s Františkom Ferdinandom. Dnes už o tom môžem hovoriť. František Ferdinand mi predniesol, že je jeho želaním, aby barón Rauch bol chorvatským bánom. Na to po dlhšej diskusii som mu povedal: jestli by kráľovská výsosť na pánu barónovi Rauchovi trvala, tak by som to pokladal ja za dôkaz, že jeho kráľovská výsosť nekladie váhu na ďalšiu spoluprácu so mnou. To bola ataka divá. O Františkovi Ferdinandovi som len počúval a čítaval do tej doby, že následkom nejakej nemoci mával priamo záchvaty zlosti. Nikdy počas mojich častých návštev som nič takého nepozoroval, až tento jediný raz. Zrudol, zmeravel. Prišiel som do pokúšenia spraviť koniec trapnej scény nejakým zlým vtipom, ale som sa vzpamätal, že by to len urýchlilo nejaký výbuch, ktorého som si nežiadal. Vstal, opýtal sa ma, či je dobrá úroda na Slovensku a ktorým vlakom odcestujem do Budapešti. To bol jediný prípad, že mi pri rozchode nepodal Frant. Ferdinand ruku, ale barón Rauch sa nestal vtedy pánom Chorvátska.

Nešlo vtedy ovšem o „istotu“, ale išlo o to, či máme vyčerpať isté možnosti pozitívnej politiky alebo nie. S Františkom Jozefom to nešlo. Česká politika mohla počítať do istej malej miery i s Františkom Jozefom, ale my nie. A to je celá historia našich stykov. Nikdy ich nebudem ľutovať, ani Vaida, ani nikto z nás, ktorí sme vtedy v Pešti a vo Viedni spolupracovali, pretože vtedy sme, pánovia, nevedeli ešte presne, že už 28. októbra r. 1918 budeme mať Československú republiku a Veľké Rumunsko.⁴⁾

⁴⁾ Býv. kabinetný šéf cisára a kráľa Karla Polzer-Hoditz v knihe „Kaiser Karl Aus der Geheimmappe seines Kabinettschefs“ (Viedeň 1923, str. 652), má medzi iným i značné podrobné zprávy o tom, ktorí a akí politikovia z Uhorska mali účasť v akciách okolo viedenského dvora. To sú záznamy človeka, ktorý mal skutočnú autoritatívnu účasť. V druhej kapitole poukazuje Polzer-Hoditz na pripravenosť Františka Ferdinanda k prevzatíu vlády na rozdiel od Karola. Veľký aparát, vedený následníkovou kanceláriou, zaoberal sa zistením politického stavu a politických pomerov v Rakúsko-Uhorsku. Vedľa informácií úradných medzítok a poradcov koruny staral sa následník aj o zprávy osôb na vláde a na panovníkovi nezávislých. Tie dodávali mu rôzni dôvernici. Zvlášť dôvernici v uhorských veciach museli byť utajovaní. Píše: „K uhorským dôverníkom patrili pozdejší ministerský predseda rumunský dr. Alexan-

Takto išly veci a nachádzaly sa v postupnom vývine priprav do roku 1912—1913, do doby prvej balkánskej vojny. Taktika naša v starej monarchii, tak ako česká, mutatis mutandis, musela spočívať na jednej veľkej alternatíve. Dôjde-li k nejakému válečnému konfliktu, v tomto válečnom konflikte budeme hľadiť za všetkých okolností a všetkých obetí uplatniť svoj maximálny program. Nedôjde-li v dohľadnej dobe k válečnému konfliktu, budeme o uplatňovanie svojich práv a záujmov usilovať pozitívnu politikou. Toto bola naša stará i nová, slovenská i česká alternatíva. Išlo pri tom vlastne o veľkú zásadu, ktorú formuloval už František Palacký, keď svojho času povedal: Potrebujeme Rakúska, a keby ho nebolo, museli by sme si ho stvoriť. To bolo v dobe, keď sa zdalo možným pretvoriť Rakúsko vo federatívny štát proti Nemecku. To bola jedna alternatíva. Druhá bola vyslovená zase Františkom Palackým, ktorý hovoril: Boli sme pred Rakúskom a budeme po Rakúsku. Válečný konflikt znamenal tu druhú alternatívu. Roku 1915 ukázala sa možnosť válečného konfliktu. Turci boli porazení a zvíťazili Srbi, Bulhari a Gréci a tým v zásade boli porazení i Nemci a Maďari. To bolo predzvesťou víťazstva národnostnej myšlienky, ktoré nemohlo zostať ohraničené na Balkán, ale muselo sa uplatniť i na území rakúsko-uhorskej monarchie. V máji a júni r. 1915 bol som v Rumunsku. Mal som tam veľmi zaujímavé rozhovory jednak s kráľom a jednak s Titulescom, ktorý potom signoval bukureštský mier. [Najpoučejšie mi

der Vaida, pozdejší čs. minister dr. Milan Hodža, potom Brantsch, Wilder, bývalý uhorský minister Kristóffy posl. Steinacker st. a jeho syn prof. Steinacker z Insbruku. Pamätné spisy, nimi zostavené, boly veľkého politického významu. Mal som príležitosť mnohé z nich čítať. Úplne vecne a loyálne, ale bez najmenej stopy dákeho byzantinizmu, smeľe hájili vtedajšie stanovisko (Den jeweiligen nationalen Standpunkt) a otvorene ukázali na nebezpečie, hroziace monarchii a jej národom, nebudú-li maďarské metľody zavčas zastavené (str. 75 a 76).“ Smernice budúcej politiky Františka Ferdinanda boľy známe len z hruba: „Dobre sa vedelo, že František Ferdinand videl jediné možné riešenie všetkých problémov monarchie v sotrvaní pri myšlienke pragmatickej jednoty ríše, resp. v jej dobudovaní a v národnostne-federatívnom vybudovaní podunajskej monarchie.“ (Str. 77.)

boly hovory s nebožtíkom Bratianom, vtedy šéfom opozície, a hlavne s Take Jonsescu, vtedy ministrom vnútra. Dobrým prostredníkom mi bol Derussi, teraz minister vo výslužbe.] Počul som tam o Srboch a Bulharoch veci, ktoré ma trochu desorientovali. Zkrátka, mal som príležitosť nahliadnuť do toho, čo sa dialo po prvej balkánskej válke. Bol som vtedy i v stálom styku, i keď nepriamom, aj so Srbmi, prostredníctvom priateľov zo srbsko-chorvatskej koalície. V tej dobe však i v Budapešti i vo Viedni vedeli, že som bol v Bukurešti a tu sa začínal psychologický rozchod náš s Františkom Ferdinandom. Nebol to ešte rozchod úplný, ale bola to taká príprava k politickému „Kto s koho“.

V auguste roku 1913 mal som polemiku s „Prúdami“. Pustily sa do mňa pre takzvanú oportunistickú politiku. V článku „Slov. Týždenník“, kde som im odpovedal, vyslovil som sa bez obalu, že budem robiť evolučnú politiku do tých čias, dokiaľ mám výhľad, že nám ona donesie možnosť uplatniť sa s našimi národnými požiadavkami. Ale v okamihu, keď by sa ukázalo pri nejakom konflikte, že nie evolučne, lež revolučne sa môžeme uplatniť, v tom okamihu budem ja sám prvý maširovať. To bol prejav potrebný, ale aj dosť odvážny. Bol z neho proces pre zločin a či prečin urážky Jeho Veličenstva: dostal som konečne 8 mesiacov. To viedlo i k tomu, že hneď po vypuknutí války bol som v Trenčíne zatknutý.

Môžete si predstaviť, aký bol potom už osobný pomer redaktora Hodžu, odsúdeného pre vlastizradu, k arcivojvodovi Františkovi Ferdinandovi. Prirodzene potom náš styk nemohol byť taký, aký býval predtým.¹⁾

¹⁾ V žalovanom článku písal Hodža v „Slovenskom Týždenníku“ z 8. augusta 1915 medzi iným toto:

„... toto všetko neznamená, že by mimo „viedenskej politiky“ naskrze nebolo inej cesty k slovenskej slobode. Naskrze nie. Národy sú netrpezlivé a môžu povstať tak, ako povstali proti ríši Tureckej. (Narážka na balkánske vojny proti Turkom)... Ak národ tak rozhodne, ja, pisateľ týchto riadkov, do takého boja pôjdem. Kedykoľvek. A proti komukolvek. Ale keď boj, nuž boj — a nie prázdne reči. *Robme teda politiku trebárs podľa balkánskeho receptu: ak vo Viedni neporozumejú našej krotkej slovenčine, hovorme — po srbsky...*“

Bolo to roku 1914. Niektorí z vás sa snáď pamätajú na naše rozhovory bezprostredne pred vojnou počas zasadnutia delegácií v Budapešti, kde bol prítomný dr Kramář a iní. Vyzeralo to už na vojnu.¹⁾ Bolo to však viac len teoretizovanie. Jedno nám však bolo jasné. A tu s vďačnosťou spomínam na nebohého Sedláka, ďalej dr Kramářa a Udržala, ako sme hovorili o tom, že keď by vo vojne došlo k rozhodnému okamihu, za všetkých okolností samozrejme pôjdeme my s Čechmi a Česi s nami.

¹⁾ Od balkánskej vojny, menovite od leta 1913, bolo Slovanom Rakúsko-Uhorska jasné, že sa aj ich osud môže rozhodnúť vojnou. Aj v „Slovenskom Týždenníku“ Hodža stále narážal na túto možnosť: nie len žalovaným a tu už uvedeným článkom („budeme s Viedňou hovoriť po srbsky“), ale aj v iných článkoch, — takýmto spôsobom: V článku o „Slovenskej Macedónii“: „Na Macedónie idú zlé časy. Od istého času sa Macedónci od svojich utlačiteľov odtrhávajú...“ (1913, 14. II.)

„... my vieme, že slovenský národ bol už aj vtedy, keď tejto ríše nebolo. A bude aj vtedy, keď tejto ríše nebude.“ (1913 28 II.)

„... maďarský šovinizmus slabí ríši vojsko a uvádza do pokušenia i najvernejších synov ríše a otciny. Starý panovník to nevidí... Že sa celá Habsburská ríša valí do prepasti, ako slepá, to náš starý panovník nevidí.“

„... jest aj v nás samých aj vo výpíne okolo nás plno podmienok, aby sa aj náš slovenský národ čoskoro mohol dožiť velebného sviatku: národného vzkriesenia. Len sa s chuťou do práce, len v bojoch neustával, len pred udalosťami oči nezatváral — bude Slovan ešte, čím býval onehdá.“ (21. III. 1915).

„Aj my sme tej mienky, že sme my Slováci boli, keď tých pánov ešte nebolo (kráľa a jeho rodu), aj budeme, keď tých pánov už dávno nebude.“

„S Čechmi budme jedni, s ostatnými rakúsko-uhorskými Slovanmi budme svorní.“ (9. mája 1915).

„S rokov tlačí nášeho panovníkove staré plecía, jeho mocnárska politika letí dolu kopcom. Chce ratovať seba i svoju ríšu? Nech sa pokloní myšlienke a slobode národnej, bo kedykoľvek stal s ňou do boja, vždy ho ešte premohla. (22. VIII. 1915).

Potom sa v Týždenníku s dôrazom uvádzajú hlasy z Nemecka o života-neschopnosti Rakúsko-Uhorska. Tak 26. sept. 1913 v článku „Živá mrtvola“: „Táto živá mrtvola — to má byť rakúsko-uhorská ríša. Tak ju prezývajú od istého času Nemci v Berlíne. Odkedy Turkov tak trochu pobral čert... preniká v Nemcoch mienka, že sa Rakúsko-Uhorsko neudrží... A čo na to my, Slováci, keď rakúsko-uhorskej ríši zvonía umieračkom? Na túto ťažkú otázku *dal odpoveď „otec národa*

českého“, František Palacký. On riekol, že Rakúsko-Uhorsko je ako stvorené za útočisko pre svoje malé národy a že ho potrebujeme aj my, Česi a Slováci. „Keďby ho nebolo, museli by sme si ho utvoriť“ Ale Palacký riekol aj iné. Riekol i to, že český (a poľahky aj slovenský) národ bol aj pred Rakúsko-Uhorskom a že bude aj vtedy, keď Rakúsko-Uhorsko už nebude.“ Potom článok pokračuje: „... Jestliže maďarský šovinizmus neprestane gúaviť národ srbsko-horvatský, to bude srbskému kráľovstvu pohúťka aj vítaná príležitosť, aby sa, súčasne s Rumunmi hodilo... A potom sa rozprat už nedá zadržat. Nastane veľký súdny deň. Nastane rodu Habsburskému krutá pokuta za hriechy, čo dovolil popáchať maďarskému šovinizmu proti Slovanom a Rumunom...“ (O Čechoch a Slovákoch píše jako o československom národe.)

Takáto bola nálada a čím ďalej, tým určitejšie hovorilo sa o prípravách na vojnu, menovite so strany nemecko-nacionalistickej, keď sišli sa rakúsko-uhorské delegácie v Pešti, koncom mája 1914. Zúmyselne na tú istú dobu, na deň 26. mája, zvolaná bola porada vedúcich ľudí slovenskej národnej strany — výjimečne tiež do Pešti. To bola príležitosť na dôverné dohovory česko-slovenské. (V. Slov. Týžd. z 29. mája 1924.) Hovorilo sa samozrejme o možnostiach vojny a o tom, jako sa v takom páde k sebe navzájom zachováme — nikto netušil, jako sme vtedy už blízko boli jej výbuchu.

Akej povahy mohly byť tieto dôverné dohovory vedúcich slovenských a českých ľudí, na to hádže svetlo *Hodžov článok vo Slov. Týždenníku* zo dňa 29. mája 1914, v ktorom sa poukazuje na to, že boly pokusy aj o česko-maďarskú spoluprácu proti Slovákom, ktorú už dávnejšie zarazil Dr. Kramář výrokom: „bratstva so Slovákami sa my Češi nevzdáme nikdy.“

„Toto bolo pred 17. rokmi — pokračuje článok — a Dr. Kramář sa tohoto svojho stanoviska pevne drží, zrovna tak, ako aj českí roľníci: Švehla, Udržal, Sedlák, Krojher atď. Ale sú ešte v Čechách strany aj početní politikovia, ktorí sa ešte vždy nevylicili z maďarského kamarátstva... Súrna úloha čaká v tomto ohľade slovenskú národnú politiku... Musíme sa sbratrit s Čechmi... Ved sme aj tak jedni, len to mnohí ešte nechcú vedet...“

REGISTER MIEN

A

- ADÁMEK, 63.
 ADLER Viktor, dr. 191.
 AMBROSE Anthony S., 161.
 AMBROSE Arthur A., 161.
 AMBROSE C. G., 161.
 AMBROSE František. 161.
 AMBROSE Helena, 161.
 ANDRASSY Julius, gr., 11, 13, 123,
 126, 167.
 ANGIONE, 147.
 APPONYI Albert, gr., 126.

B

- BANIAK Ján, 61.
 BARTHA Vojtech, dr., 15, 25, 32, 35,
 54, 64, 65, 67, 71, 82, 83, 89, 92,
 93, 94, 96, 128, 131, 139, 140, 141.
 BATHYANYI Teodor, gr., 33, 55,
 126.
 BAZOVSKÝ Koloman, 62.
 BAZOVSKÝ L'udevít, dr., 37, 52, 88,
 89, 107, 119, 136, 137, 154, 158.
 BELLA Method, M., dr., 119, 153,
 158, 159.
 BENDA Ferd., 159.
 BENES Eduard, dr., 14, 16, 21,
 22, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 34, 35,
 47, 48, 51, 58, 59, 64, 65, 67, 85,
 92, 94, 96, 97, 115, 135, 139, 153,
 159, 166, 179, 180, 181.
 BERGER Maximilian, 160.
 BERINKEY, 144, 146.
 BESKID Anton, 132.
 BETHLEN Štefan, gr., 16, 81, 99.
 BIELEK Ivan, 161.
 BLAHA Marian, mg, 162.
 BLAHO Pavel, dr., 11, 14, 135, 153,
 158.
 BLHOŠ, 63.
 BODI, 37, 39.
 BONNARD A., 115.

- BOSAK M., 161.
 BOTTO Ján, dr. inž., 153, 158.
 BOHM Viliam, 147.
 BRADAČ, 161.
 BRANECKÝ Jozef, 159.
 BRANTSCH Rudolf, 178, 195.
 BRATIANU, 196.
 BREŽNÝ Ján, dr., 158.
 BROWN, prof., 149.
 BUDAY Jozef, dr., 159.
 BUCHINGER Em., 152.
 BULISSA Karol, dr., 131, 132.
 BURJAN Ján, inž., 118, 153, 158.
 BURJANOVÁ Štefana, 118.
 BUZA Barnabáš, 126.

C

- CABLK G., 161.
 CABLK Ján, 10, 116.
 CABLKOVÁ, 161.
 CIAFFI, 147.
 CISAR, 161.
 CLEMENCEAU, 23, 83, 127, 139, 149.
 CSERNOCH, primas, 129.
 CZERNIN, 193.

Č

- ČAJAKOVÁ, 161.
 ČERNÝ, 161.
 ČEČOTKA, 127.
 ČOBRDA Vladimír, 158.

D

- DAUBNER Anton, 61.
 DAXNER Igor, 160.
 DAXNER Ivan, 14, 160.
 DAXNER Ivan st., 161, 164, 168.
 DAXNER Samuel, dr., 154, 158.
 DAXNER Vlad., dr., 160.
 DENIKIN, 145.
 DENIS E., 115.
 DÉRER Ivan, dr., 10, 11, 14, 117,
 121, 135, 152, 153, 158, 160.

DERUSSI, 196.
DEVEČKA Andrej, 119, 158.
DEVEČKOVÁ-TURCEROVÁ E., 162.
DEYM, 189.
DIANISKA, dr., 161.
DINER-DÉNES, 57, 58, 55.
DREVONIAK Ján, 65.
DRINKA J. 161.
DUBOSQ, 115.
DUCHAJ Ján, 159.
DUCHAJ VL., 160.
DULA IGOR, dr., 14, 119, 154.
DULA Matúš, 11, 15, 29, 37, 43, 47,
50, 52, 88, 89, 99, 105, 107, 119,
120, 121, 124, 131, 154, 156, 157,
157, 158, 159.
DULISKIEVIČ, 127.
DUŠEK, dr., 30, 59, 154.
DVORCSAK Viktor, 131.
DŽAVIK, 160.

E

EMINGER, 26.
ERDÉLYI Alexander, dr., 51, 120,
129, 178.
ERHARDT Jozef, 161.
ESTERHÁZY Mária, 179.

F

FABRICIUSOVÁ Anna, 161.
FABRY Alojz, 161.
FABRY Pavel, dr., 116, 150, 154.
FABRYOVÁ Anica, 161.
FAJNOR Štefan, 160.
FAJNOR Vladimír, dr., 16, 37,
52, 88, 89, 103, 108, 109, 156, 154.
FEJÉRVÁRY, 190.
FÉNYES Ladislav, 53, 128, 130.
FILBERGER, 119.
FOCH, 33, 58, 85, 89, 91, 92, 96,
98, 132, 138, 150.
FRANCISCI, dr., 161.
FRANCHET d'ESPERAY, 14, 22, 23,
33, 39, 45, 46, 76, 83, 123, 127, 159.
FRANTIŠEK Ferdinand, následník
trónu, 16, 173, 175, 178, 189,
192, 193, 194, 195, 196.

FRANTIŠEK Jozef, cisár, 126, 189,
190, 191, 195, 194.
FRIEDRICH Štefan, 24, 26, 54, 85.

G

GABRIŠ Rudolf, 161.
GARAMI Arnošt, 53, 55, 84, 86, 126,
185.
GARBAI Alexander, 145.
GAUVAIN, 115.
GAVORA, 160.
GAZDÍK M., 161.
GERÍK E., 160.
GERÖ, 127.
GESSAY J., 161.
GETTING Milan, 161.
GINUŠ, 160.
GLAISE-HORSTENAU, 24, 50, 54,
85.
GRANATIER A., 160.
GREGOR-FAJOVSKÝ Jozef, 160.
GUČA, dr., 161.

H

HABRMAN Gustáv, 158.
HABSBURG Jozef, 29, 30, 180.
HADIK, gr., 125.
HALAŠA Dušan, dr., 119.
HÁLEK Ivan, dr., 153, 158.
HALLA Ján, dr., 153, 158.
HANČEL Karol, 63.
HANČÍK Jozef, 60.
HANZALÍK Jozef, 121.
HAVLÍČEK, 127.
HELTAY, 128.

HENNOQUE, gen., 147, 148.
HENRYS, gen., 39, 45, 46, 49, 159.
HERRON G. D., 115.
HLINKA ANDREJ, 11, 119, 133, 158.
HODŽA Milan, dr., 9, 10, 11,
15, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 26,
28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 39,
40, 42, 45, 45, 47, 48, 49, 50, 51,
52, 56, 57, 58, 59, 64, 65, 66, 67,
68, 69, 71, 73, 75, 79, 86, 89, 90,
97, 99, 105, 106, 108, 111, 112,
116, 117, 119, 120, 124, 131, 132,
135, 156, 157, 158, 159, 140, 141,

158, 159, 160, 175, 176, 177, 178,
179, 182, 183, 184, 185, 186, 187,
189, 195, 196, 197, 198.

HOJO št., dr., 160.
HONZA, 161.
HORNÁK Ján, 161.
HORTHY, 185.
HORVÁTH Adolf, 158.
HOUDEK Fedor, 16, 89, 113, 117,
121, 153, 157, 158, 159, 160, 162.
HOUDEK Otomár, 160.
HOUDEK Zdeno, 160.
HOUDKOVÁ Ruža, 118.
HOZŇAK Ján, 161.
HRAŠKO J., 160.
HRKEL' Martin, 63.
HROMADA Anton, 119.
HRUBAN M., dr., 158.
HRUŠOVSKÝ F., 116.
HRUŠOVSKÝ Igor, 16, 158, 162.
HURBAN Vladimír, 160, 161.
HUSZÁR, 127.

HUŠEK Jozef, 161.
HUŠEK Karol, 118, 153.
HVIDÁK Andrej, 159.
HYNDMAN H. M., 115.

Ch

CHILO-ZAJKO Matej, 62.
CHOLLEK Jozef, 159.
CHORVÁT Ján, 160.
CHOVANČÁK VL., 160.

I

IHRISKÝ Kl., 161.
IVANKA Milan, dr., 152, 153, 158.
IZÁK Gustáv, 119.
IZÁK Ján, dr., 154.

J

JAMARIK P., 161.
JAMNICKÝ Otakar, dr., 154.
JANČEK Ján, ml., 159, 160, 161.
JANOŠKA Juraj, 119, 133, 158.
JANOŠKOVÁ Olga, 118.
JANŠÁK Štefan, inž., 135, 155.
JAREŠ Jaroslav, 63.
JASTREBOV, 115.
JASZI Oskár, dr., 30, 35, 36, 37,

40, 52, 56, 69, 70, 77, 85, 87, 89,
90, 101, 126, 127, 129, 151, 152,
156, 137.

JEHLIČKA František, dr., 159.
JEKEL Peter, 127.
JESENSKÝ J., dr., 10, 116, 160.
JESENSKÝ Vlad., 142.
JOŠČÁK Jozef, 161.
JUDENIČ, 145.
JURIGA Ferdinand, 11, 13, 120, 152,
158.

K

KABÁČ Tomáš, 63.
KAČKA Jozef, 10, 117.
KAJAN, 160.
KALAL Karol, 122.
KALLAY Jozef, dr., 154.
KARDOŠ Dušan, 160.
KARIEJEV, 115.
KARLOVSKÁ Bella, 161.
KARLOVSKÝ L. J., 161.
KAROL (cisár), 177, 178, 179, 180,
181, 184, 194.
KÁROLYI Michal, gr., 10, 11, 12,
14, 16, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 43,
45, 53, 54, 55, 56, 58, 69, 70, 75,
76, 77, 79, 82, 85, 86, 90, 95, 101,
120, 123, 124, 125, 126, 127, 128,
135, 156, 158, 144, 151, 176, 185.
KLIŠEK Ján, 159.
KLÍMA Stan., 122.
KLOFÁČ Václav, 116, 158.
KMEŤKO Karol, dr., 158.
KOHÚT J., dr., 52, 89.
KOKEŠ, 160.
KOLČAK, 145.
KOLÍSEK Alojz, dr., 157, 158.
KORMAN J., 160.
KORVOČ, 63.
KOSSUTH, 190.
KOSTOLNÝ Jozef, 60, 63.
KOŠÍK G., 161.
KOŠTÁL G., 161.
KOVÁČ Ed., 161.
KOVÁČ Mik., 161.

KOVALČÍK, 116.
KOVALÍK Ján, 158.
KORBER, 179, 180, 190.
KRAFČÍK Ján, 161.
KRÁLÍČEK Ed., 160.
KRAMÁŘ Karel, dr., 14, 22, 25, 24,
27, 34, 47, 52, 76, 78, 80, 107,
116, 135, 136, 152, 158, 197, 198.
KRESÁK Cyríl, 119.
KRISTÍN Jozef, 161.
KRISTÓFFY, 16, 75, 100, 175, 175,
176, 177, 178, 179, 180, 181, 182,
183, 184, 185, 186, 187, 188, 190,
195.
KRIŽKO Milutín, 154.
KROIHER, 198.
KRNO M., dr., 116.
KRUPA Martin, 63.
KUBÁL Andrej, 159.
KUBÁSEK Ján, 161.
KUBROMSKÝ Vojtech, 161.
KUJAN, 160.
KULMER, gr., 195.
KÚN Béla, 144, 145, 146, 149, 150.
KÚNFI Žigmund, 126.
KUSENDA J., 118.
KUSTRA Jul., 161.
KVAČKÝ Rudolf, 161.

L

LABAJ, 65.
LACKO Miloš, 119.
LAMOŠOVÁ, 161.
LANSING, 166.
LAUKO Jozef, 60, 62.
LAURINCOVÁ, 161.
LAVROV, 115.
LEHOCKÝ Emanuel, 117, 152, 153,
158, 159.
LEHOTSKÝ Gustav, dr., 154.
LENART Andrej, 161.
LENIN, 146.
LICHNER, dr., 161.
LINDER Béla, 24, 25, 54, 82, 126,
127, 128.
LIPTAI, 151.

LIŠKA, 161.
LOVASZY Martin, 33, 35, 126.
LUCINA Ján, 60.
LUKACIČ, 53.

M

MACKENSEN, gen., 30, 31, 38, 46,
50, 54, 66, 83, 92, 96, 147.
MAKOVICKÁ Vilma, 118.
MAKOVICKÝ Peter, 37, 52, 88, 89,
106, 136, 176.
MAKOVICKÝ Vladimír, 37, 119, 120,
153, 158.
MALÁR Aug., 161.
MAMATEY Albert, 160, 164.
MANIU Julius, dr., 10, 29, 37, 86,
129, 176, 179, 181, 182.
MARENDIAK P., 160.
MARKOVIČ Ivan, dr., 158, 160, 161.
MARKOVIČ Rudolf, dr., 154.
MARŠALCO Ján, 118, 158.
MARŠAN, 116.
MARTINČEK J., 161.
MASARYK T. G., dr., 115, 134, 145,
158, 160, 164, 179, 180, 181.
MASARYKOVÁ Alice, dr., 158, 159.
MATLOCHA J., 161.
MAYER J., 116.
MEDVECKÝ Karol, A., 11, 13, 119,
153, 158.
MEDVECKÝ L'udevít, dr., 119, 153,
158.
MIČURA Martin, dr., 154.
MICHÁLKA Rudolf, 161.
MIKA G., 161.
MILJUKOV, 115.
MINÁRIK Jozef, dr., 154.
MITROVČÁK Ján, 158.
MITTELHAUSER, 148, 151.
MNOHEL' Štefan, 119.
MOCSÁRY, 175.
MODRÁČEK, 157.
MOYŠ Ladislav, 154.
MRAZEK, 62.
MURET M., 115.
MURGAŠ, 161.
MUTNANSKÝ Vladimír, dr., 154.

N

NAGY František, 126.
NOSKE, 54, 83.
NOVOMESKÁ Pavla, 161.

O

OBOŇA Viliam, 61.
OBUCH Ján, 119.
OKANIK L'udevít, dr., 135, 154, 158,
159.
OKTÁVEC Jozef, 158.
ONDERČO Štefan, 158.
ORÍSEK Martin, 160.
ORMOŠ Edmund, 182; 183.
ORSZÁGH Ján, st., 160.
ORSZÁGH Jozef, 14, 160, 163.
ORSZÁGH-HVIEZDOSLAV P., 118,
120, 159.
OSUSKÝ Štefan, dr., 160.

P

PALACKÝ František, 195, 198.
PÁLKOVÁ Olga, 118.
PANIK Gašpar, 161.
PANTŮČEK, 10, 14, 78.
PAPANEK, 161.
PARÁK Imrich, 159.
PAULÍNÝ G., 160.
PAULÍNÝ Viliam, 37, 52, 88, 106,
107, 119, 136, 158, 159.
PAVEL Imrich, 161.
PAVLŮ Bohdan, 160.
PECHÁŇ, 127.
PELLÉ, gen., 148, 150.
PETROVIČ Ján, 158.
PETROVIČ Marko, dr., 31.
PFEFFERMANN-ZARUBA J., 158,
159.
PICCIONI, 141.
PICHON, 48, 166.
PILÁT Rudolf, 157, 158, 159.
PIVKO Vladimír, dr., 154.
POCISK Ján, 117, 159.
POGÁNY Jozef, 24, 25, 145, 147, 149.
POLANSKÝ, 60.
POLZER-HODITZ, 178, 179, 184,
194.

POŘÍZEK, dr., 30, 39.
PRÁSEK K., 158.

Q

QUIRIELLE de, 115.

R

RAFFAI, 129.
RAŠIN, dr., 11, 116, 158.
RAUCH, 193, 194.
ROHAČEK Šimon, 116.
ROTNÁGL Jozef, ing., 157, 158, 159.
ROZKOŠ Ján, 151.
RUMAN JÁN, dr., 37, 52, 88, 89,
105, 136, 154, 158.
RUPPELDT M., 160.
RUZIAK Ján, dr., 119, 158.
RUŽIČKA Tomáš, 62.
RYBÁRIK, 63.

S

SADLOŇ Pavel, 161.
SAUERWEIN, 115.
SEDLAK, 197, 198.
SEGEŠ Viktor, 161.
SEIDLER, dr., 177, 184, 186.
SEKÁČ Ján, dr., 154.
SETON-WATSON, 115.
SCHÖBL, 141.
SCHUSTEK A., 161.
SIVAK Jozef, 159.
SLÁVIK Juraj, dr., 158, 159.
SLIVKA, 63.
SMUTS, 146.
SOPKO Juraj, 159.
SOUKUP, dr., 107, 116, 158.
STANEK František, 158, 164, 166.
STAŠ František, 161.
STAZ Ján, 63.
STAZ Matej, 63.
STEED, H. W., 115.
STEINACKER Edmund, st., 185,
186, 187, 188, 195.
STEINACKER, prof., 195.
STODOLA Emil, dr., 48, 119, 120,
135, 136.
STODOLA Kornel, 10, 11, 117, 152,
153, 158.
STRÁNSKÝ A., dr., 158.

STROMFELD, 147, 150.

STRÍBRNÝ Jiří, 158.

STUPARICH G., 115.

STYK Aurel, 119.

SZABÓ Štefan, 178.

SZAMUELY, 149.

SZMRECSÁNY Ďuro, 120.

Š

Š., dr., 10.

ŠACHMATOV, 115.

ŠALGÓ Béla, 152.

ŠIMKO L'udevít, dr., 119.

ŠIMKO M., dr., 116, 119.

ŠIMKOVIČ Ján, 153.

ŠÍPKA J., 160.

ŠKROVINA Otio, 119, 154.

ŠKULTÉTY Jozef, 119, 162.

ŠMID Boh., 65.

ŠNEJDÁREK, 148.

ŠPANKA Michal, 65.

ŠROBÁR Vavro, dr., 10, 14, 16,

40, 75, 76, 77, 79, 81, 87, 88, 89,

95, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 105,

106, 109, 112, 117, 118, 119, 154,

135, 139, 142, 152, 153, 154, 155,

156, 157, 158, 160, 175, 177, 179,

182, 189.

ŠTEFÁNEK Anton, dr., 10, 14, 117,

135, 155, 155, 158.

ŠTEFÁNIK Milan R., dr., 115, 158,

160.

ŠTĚPÁNEK, dr., 62.

ŠTŮR, 164.

SŮPKA Géza, 14, 77, 84, 152.

SVEHLA Antonín, 116, 117, 145, 158,

198.

T

TAKE JONESCU, 196.

TORRE, 115.

TISZA Štefan, gr., 10, 11, 76, 117,

120, 126, 175, 176, 177, 178, 181.

TITULESCU 195.

TOMÁNEK Florián, 158.

TOMÁSEK František, 117.

TUSAR, 27, 28, 48.

U

UDRŽAL František, 197, 198.

V

VAIDA-VOEVOD, dr., 11, 29, 30,

176, 177, 178, 179, 184, 187, 195,

194, 195.

VARNOVIČ J., dr., 118, 158,

VARSÍK Pavel, 153, 161.

VASKO Jozef, 161.

VATRT Jozef, 161.

VAVRA Pavel, 161.

VIEST D., 116.

VILDER V., 195.

VIŠKUP, 160.

VIŠŇOVSKÝ Pavel, 161.

VYX, 15, 32, 35, 58, 45, 46, 49, 50,

55, 57, 59, 65, 66, 67, 84, 85, 86,

91, 92, 93, 131, 136, 138, 139,

141, 143, 146, 147.

VLČEK Jaroslav, dr., 155, 158.

VNUK, 160.

VODIČKA, dr., 127.

VOJTAŠŠÁK Ján, 119.

VOLARIKOVÁ A., 161.

VOTRUBA František, 10, 117, 158.

VRBENSKÝ, 80.

W

WEISS Em., 55.

WEISS J., 175.

WEISS M., 26.

WEKERLE, 125, 126, 190.

WELTNER Jakub, 178.

WICKHAM H., 115.

WILSON, 13, 29, 118, 134, 164, 165,

166, 167, 187, 188.

WINTER L., dr., 158.

Z

ZAHRADNÍK I., dr., 80, 158.

ZACHAR Peter, 160.

ZAREMBA Leon, 161.

ZAVODSKÝ, 10.

ZEMAN J., 161.

ZGURIŠOVÁ, 161.

ZINCONI, 147.

ZOCH Samuel, 11, 154, 158.

Ž

ŽÁK J., 161.

ZUFFA Milan, dr., 158.

Magyarországi örmény népei, önrendelkezés jogát
alappin megteremtett népszavazás által a követ.
Levél végrehajtására utasítja a kormányt:

1. hogy a bűnök az ország területén elkövetett
felmentésre nem lehet haladéktalanul törvényt,
2. hogy az államháztartás, egyenlő, kizárólagos
Ponkó mint a közigazgatás az ország területén és
ennek alappin az országgyűlés a bűnök köztük
legelőször a honpárt betöltésére,
3. hogy a vármegyék és városok közigazgatás, a
közigazgatás miniszterrel megegyezve a
~~szervezés~~ átszervezése,
4. hogy a városok, községek, önkormányzatok és köztársasági
területi feladatokat teljesítő magán szervezetek
lehetővé kell tenni a városok, községek
területi feladatokat teljesítő magán szervezetek
gazdasági népszerűsítését a Pártok sora ki, hogy
a közigazgatás hasznosítását elengedhetetlen
jelenet,
5. hogy a nemzetbiztonság ügyjegeit a törvény
és a 1888. évi 49. sz. törvény alapján a törvény,
az az autonóm feladatokat elvégezték, az ország
6. hogy az országok keletkezéséig nem állanak
lehetővé a közigazgatás, a magánélet és a közigazgatás
mellől kell a közigazgatás miniszterrel egyeztetni
az ország önrendelkezési jogát alappin a
közösség, az ország a közigazgatás hasznosítását
szükséges a közigazgatás elvégezték,
7. hogy az ország kormányzati és közigazgatási
feladatokat a közigazgatás miniszterrel egyeztetni
tegyék, a közigazgatás miniszterrel egyeztetni
szükséges a közigazgatás miniszterrel egyeztetni.

F. Önkormányzatok és városok
szervezése